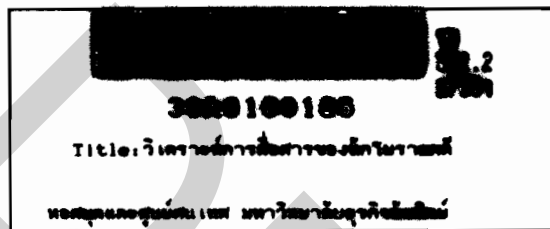

วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง
ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน : กรณีศึกษา การสำรวจและขุดค้น
ทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเทิงผาถ้ำลอด

เมธิตา เบญจพงศ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์พัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พ.ศ. 2546

ISBN 974 – 281 – 853 – 3

**The Communication Analysis of Archaeologists and Community
in Highland Archaeology Project in Pang Mapa District, Mae Hong Son Province
: A case study of Survey and Excavation at
Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site**

Maytita Benjapong

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts**

**Department of Development Communication Arts
Graduate school, Dhurakijpundit University**

2003

เลขทะเบียน.....	0160186
วันลงทะเบียน.....	23 ก.ย. 2546
เลขเรียก.....	.....

ISBN 974 - 281 - 853 - 3

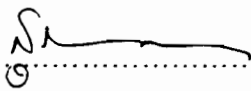

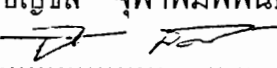
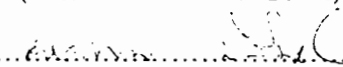
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

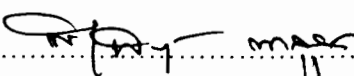
ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

ชื่อวิทยานิพนธ์ วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงใน
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน กรณีศึกษา การสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี
แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

เสนอโดย น.ส.เมธิตา เบญจพงศ์
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.อัญชลี จุฬาทิมพ์พันธุ์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

..... ประธานกรรมการ
(ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด)

..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.อัญชลี จุฬาทิมพ์พันธุ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
(ดร.อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว)

..... กรรมการผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย
(รศ.ดร.อรรพรรณ ปิลาพันธ์โสภา)

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร.พีรพันธุ์ พาลุสุข)

วันที่ 27 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2546

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ดร.อัญชลี จุฬาริมพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาสละเวลาคอยให้คำแนะนำ ดูแลและแก้ไขงานชิ้นนี้ให้ออกมาดีที่สุดในผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด ประธานกรรมการ, รศ.ดร.อรุณรัตน์ ปิลันธน์โอวาท กรรมการผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย, ดร.อัครวิเนตรโพธิ์แก้ว กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.รัตมี ชูทรงเดช หัวหน้าโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สำหรับคำแนะนำต่างๆ และโอกาสให้ได้รู้จักงานโบราณคดี

ขอขอบคุณ คุณเมณี เสลาสุวรรณ กำนันตำบลถ้ำลอด, คุณสมศักดิ์ เล่ายี่ป่า หัวหน้าศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด, คุณมานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาฯ, คุณลุง คุณป้า คุณตา คุณยาย เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาฯ และชาวบ้านถ้ำลอดทุกๆ คน สำหรับความช่วยเหลือ น้ำใจ และอีกมากมายที่จะไม่ลืมเลยคะ

ขอบคุณ น้องๆ ที่โครงการฯ, น้องๆ บ้านถ้ำลอด ที่คอยช่วยเหลือ ดูแล สร้างความสนุกสนาน ตลอดเวลาหนึ่งเดือนทำให้พี่ลืมแสงสีไปได้ชั่วขณะ คงต้องขอบคุณ "อะไรก็ตาม" ที่ทำให้เราได้มาเจอกัน ขอขอบคุณจริงๆ

ขอบคุณ พี่แป้ง ที่ใจง่ายเห็นตามกันไป, น้องแจน น้องหญิง ที่อยู่ด้วยกันมาตั้งแต่ต้นจนจบ, คุณเบียร์ คุณคุ่ม สำหรับสุดยอดแผนที่ และเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทุกคนที่ช่วยลุ้นมาตลอด

ขอบคุณ "ทุกๆ คน" และ "ทุกๆ คำสั่งใจ" ที่มีส่วนช่วยให้งานชิ้นนี้สำเร็จลงได้ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ขอขอบคุณมาก

สุดท้าย คงต้องขอบคุณงานชิ้นนี้ที่ทำให้ได้รู้จักและเรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างที่มีค่ามากมาย

เมธิตา เบญจพงศ์

มีนาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๘
กิตติกรรมประกาศ.....	๙
สารบัญภาพ.....	๑๐
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	4
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด.....	6
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	8
ปัญหาคำถามการวิจัย.....	9
ขอบเขตงานวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
นิยามศัพท์.....	10
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ.....	11
แนวคิดการวิเคราะห์ผู้รับสาร.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร.....	18
แนวคิดการสรุปเหมารวม (Stereotype).....	20
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interspersonal Communication).....	21
แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด (Opinion Leader).....	25
ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication).....	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34

บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย.....	36
	ประชากรที่ใช้ในการศึกษา.....	36
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	37
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
	ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล.....	40
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	40
	ข้อจำกัดในการวิจัย.....	41
บทที่ 4	ข้อมูลและผลการวิจัย.....	42
	ความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีของบ้านถ้ำลอด.....	42
	การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด.....	47
	ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารของนักโบราณคดี กับชุมชนบ้านถ้ำลอด.....	62
	ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด มีประสิทธิภาพ.....	68
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	81
	สรุปผลการวิจัย.....	81
	อภิปรายผลการวิจัย.....	85
	ข้อเสนอแนะ.....	94
บรรณานุกรม.....		96
	ภาษาไทย.....	97
	ภาษาอังกฤษ.....	103
ภาคผนวก ก.....		104
	แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมงานก่อนการสำรวจ และขุดค้นทางโบราณคดี.....	105
ภาคผนวก ข.....		107
	แผนที่แสดงพื้นที่เขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	108
	แผนที่บ้านถ้ำลอด.....	109
	แผนที่บริเวณศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด.....	110

ภาคผนวก ค.....	111
ตัวอย่างแนวคำถามในการสัมภาษณ์นักโบราณคดี.....	112
ตัวอย่างแนวคำถามในการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน.....	113
ภาคผนวก ง.....	114
ตารางเวลาในการทำงานของนักโบราณคดี.....	115
ประวัติผู้วิจัย.....	116

D
P
U

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แบบจำลองการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-Step Flow Model).....	28
2 แบบจำลองการไหลของข่าวสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-Step Flow Model).....	29
3 ป้ายผ้าบริเวณหน้าศูนย์ศึกษา.....	52
4 ป้ายบอกรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการฯ.....	53
5 ชาวบ้านร่วมกิจกรรมในงานเลี้ยงต้อนรับชาวญี่ปุ่น.....	57
6 นักโบราณคดีเล่นฟุตบอลกับเด็กวัยรุ่นที่สนามป่าไม้หลังเลิกงาน.....	58
7 คนงานรับจ้างที่โครงการฯ ส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียน.....	66
8 คนงานรับจ้างที่โครงการฯ ส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียน.....	66
9 หมอเมืองกับนักโบราณคดีทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนการขุดค้น.....	69
10 หมอเมืองกับนักโบราณคดีทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนการขุดค้น.....	69
11 บ้านชาวบ้านถ้าลอดส่วนใหญ่ติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อความคมชัด.....	76
12 บ้านชาวบ้านถ้าลอดส่วนใหญ่ติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อความคมชัด.....	76
13 บ้านชาวบ้านที่ติดตั้ง UBC.....	76

ชื่อวิทยานิพนธ์ วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง
ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน :กรณีศึกษา การสำรวจและขุดค้นทาง
โบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

ชื่อนักศึกษา เมธิดา เบญจพงศ์

อาจารย์ที่ปรึกษา ดร. อัญชลี จุฬาพิมพ์พันธุ์

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

ปีการศึกษา 2546

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน" ทำการศึกษาการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเพื่อวิเคราะห์ว่าปัจจัยใดที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดและปัจจัยใดที่ช่วยให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อทราบถึงความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีของบ้านถ้ำลอด
2. เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด ในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด
3. เพื่อทราบถึงลักษณะของปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด
4. เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา โดยทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์นักโบราณคดีในโครงการฯ และสมาชิกชุมชนบ้านถ้ำลอดทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

จากผลการวิจัยพบว่า นอกจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีภายในถ้ำน้ำลอดในอดีตแล้วนั้น ในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ นับเป็นการค้นพบที่สำคัญ คือ เป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินขนาดใหญ่ เป็นแหล่งที่มีการล่าสัตว์ขนาดใหญ่ และการค้นพบโครงกระดูกมนุษย์ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับวงการโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดนั้น นักโบราณคดีทำการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะที่เป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบถึงการเข้ามาสำรวจและขุดค้นของโครงการฯ และทำการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเพื่อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการสำรวจและขุดค้น รวมถึงใช้การสื่อสารในเชิงจิตวิทยาการสื่อสาร นอกจากนี้ นักโบราณคดีทำการสื่อสารในลักษณะการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านทั่วไปเพื่อสร้างความสัมพันธ์

ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด ได้แก่

- 1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีคนโบราณ ผีพุกหรือผีพรายของชาวบ้านถ้ำลอด ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มกลัวและไม่อยากให้มีการขุดค้น
- 2) การที่ชาวบ้านไม่รู้ถึงงานโบราณคดี ทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่องานโบราณคดี

ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ ได้แก่

- 1) นักโบราณคดีเรียนรู้ชุมชนและปรับตัวให้เข้ากับชุมชนเพื่อให้การดำเนินงานโบราณคดีในชุมชนเป็นไปได้อย่างดี
- 2) การดำเนินการสำรวจและขุดค้นได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานราชการ รวมถึงพื้นที่ทำการขุดค้นเป็นของหน่วยงานราชการ
- 3) การสื่อสารโดยผ่านผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน
- 4) ความเจริญของชุมชนทำให้ชาวบ้านมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น สามารถรับรู้งานโบราณคดีได้ง่ายขึ้น

5) ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้าน การที่บ้านถ้ำลอด เป็นที่ตั้งของถ้ำน้ำลอด ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน รายได้จากการนำเที่ยวก็เป็นรายได้หลักของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของงานโบราณคดีในเรื่องของการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ชาวบ้านบางคนยังเห็นว่าการเข้ามาขุดค้นของโครงการฯ ทำให้พวกเขาสามารถมีรายได้เสริมจากการเป็นคณงานรับจ้างของโครงการฯ ได้อีกทางหนึ่ง

Thesis title The Communication Analysis of Archaeologists and Community in Highland Archaeology Project in Pang Mapa District, Mae Hong Son Province : A case study of Survey and Excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site

Name Maytita Benjapong

Thesis Advisor Dr. Anchalee Chulapimpan

Department Development Communication Arts

Academic year 2003

ABSTRACT

This research on *"The Communication Analysis of Archaeologists and Community in Highland Archaeology Project in Pang Mapa District, Mae Hong Son Province : A case study of Survey and Excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site"* investigated the communication between archaeologists in Highland Archaeology Project and Tham Lod community in order to analyze factors that are problematic and post as threats in communication to induce understanding and acceptance on survey and excavation together of factors that help communication to proceed effectively.

The purposes of this research were :

1. To know the interest of archeology at Tham Lod Village.
2. To study the characteristic of communication of archaeologists and Tham Lod community that induce the understanding and acceptance in survey and excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site.
3. To know problems or obstacles in archaeologists and community communication that induce the understanding and acceptance in survey and excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site.
4. To know about factors that help induce understanding and acceptance in archaeologists and community communication to proceed effectively in survey and excavations at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site.

This research was conducted using qualitative research method. The data were collected using participant observation and formal and informal interview with archaeologists in Highland Archaeology Project and members of Tham Lod community.

The finds showed that :

The excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site was an important discovery of data during the prehistoric period of archaeology in Thailand and South East Asia.

The communication of archaeologists and Tham Lod community that induced the understanding and acceptance in survey and excavation at Tham Lod Rock Shelter Archaeological Site was formal interpersonal communication to announce the survey and excavation of Highland Archaeology Project to community, including communication psychology. In addition, archaeologists used interactive communication with community in order to build relationship.

The factors of communication problems or obstacles :

- 1) The belief about ghost of community caused some people to be reluctant with the excavation work.
- 2) Some people in the community did not know about archaeology which caused them to have negative attitudes.

Factors that help the communication between archaeologists and community to be effective :

- 1) The archaeologists tried to learn about community and adapt themselves in order to proceed of archaeology work efficiently.
- 2) This project was permitted by governmental official departments, including the archaeological site.
- 3) Archaeologists communicated through the leader who was accepted by community.
- 4) The development of the community helped people to have wider worldview, thus, became more perceptive on archaeology work.
- 5) The economic needs had made some people in community realized that the excavation could provide them with an alternative means of income. Tham Lod Village, which was located at Nam Lod Cave was an important tourist site of Mae Hong Son Province. Therefore the people realized worthiness of archaeology work because it helped to promote tourism.

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

งานโบราณคดีได้มีการพัฒนามาเป็นเวลานาน โดยทางหนึ่งเริ่มจากความสนใจของผู้คนในสมัยคลาสสิก¹ (Classical) และสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา² (Renaissance) และจากความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ที่ครอบครองทวีปอเมริกา ก่อนที่โคลัมบัส (Columbus) จะเดินทางไปถึง และที่สำคัญอีกทางหนึ่งเกิดขึ้นจากความสงสัยของคนส่วนมากที่ต้องการทราบความเป็นมาของมนุษยโลกซึ่งอุบัติขึ้นก่อนที่จะมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

งานโบราณคดีในประเทศไทยเริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเหตุว่าพระองค์ได้ทรงเริ่มต้นเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่สำคัญไว้ก่อน และทรงสร้างอาคารสำหรับจัดตั้งวัตถุเหล่านั้นขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง พระราชทานชื่อว่า พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑน์ นับเป็นครั้งแรกที่คำว่า "พิพิธภัณฑน์" ปรากฏขึ้นในภาษาไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายวัตถุเหล่านั้นไปจัดตั้งในศาลาสหทัยสมาคม และโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมโบราณวัตถุจากเมืองเหนือลงมากรุงเทพฯ ด้วย ต่อมาจึงย้ายไปตั้งยังพระที่นั่ง 3 องค์ ในพระบรมราชวัง (วังหน้า) และได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น มีหน้าที่สืบค้นตรวจตราพงศาวดาร คำานาน จดหมายเหตุ และเรื่องโบราณคดี ในระยะนี้สมเด็จพระปิยมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ทรงรวบรวมโบราณวัตถุด้วยพระองค์เองจัดตั้งไว้ที่กระทรวงมหาดไทย และยังทรงแนะนำให้สมุหเทศาภิบาลจัดรวบรวมขึ้นตามมณฑลต่างๆ ด้วย (ปรีชา กาญจนาคม. 2540:8)

สำหรับการรักษาโบราณวัตถุโบราณสถานในประเทศไทยนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีประกาศตรวจรักษาของโบราณ แต่ก็ไม่ได้ทำอะไรมาก เพราะไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ออกประกาศพระราชบัญญัติว่า ผู้ใดจะนำของโบราณออกนอกประเทศต้องนำมาให้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑน์สถานอนุญาตเสียก่อน ในรัชกาลนี้ได้มีการขุดค้นโบราณสถานบ้าง เป็นต้นว่า ที่พงดึก อำเภอกำมะกา

¹ ยุคสมัยที่รูปแบบและวิธีการของศิลปะพัฒนาสูงสุดและบริสุทธิ์ที่สุด (กรมวิชาการ. 2540:178)

² เป็นยุคของการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่ทันสมัย คำนี้ภาษาฝรั่งเศส แปลว่า "เกิดใหม่" หมายถึง การนำเอาจิตวิญญาณและสุนทรียรสแห่งศิลปะกรีกและโรมันโบราณขึ้นมาฟื้นฟูกันใหม่ เป็นช่วงเวลา ศิลปะกลับมามีค่าเนืองถึงความสำคัญของความเป็นมนุษย์ซึ่งสะท้อนในหลักปรัชญาที่เรียกว่า "มนุษยนิยม" ศิลปินเน้นถึงเรื่องราวของมนุษย์ในเชิงความสำคัญเฉพาะบุคคลและชีวิตทางโลก ในช่วงยุคนี้ได้มีการคิดค้นสีน้ำมันขึ้นใช้ในผลงานจิตรกรรม (กรมวิชาการ. 2540:759-761)

จังหวัดกาญจนบุรี และได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระที่นั่งและพระวิมานทั้งหมดในพระบรมราชวัง (วังหน้า) ให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานตั้งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

บุคคลแรกที่เริ่มงานขุดค้นทางโบราณคดี คือ พระยาโบราณบุรานุรักษ์ ต่อมาเป็นพระยาโบราณราชธานินทร์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา ท่านได้ขุดตรวจโบราณสถานหลายแห่งที่เมืองเก่าอยุธยา โดยมีการจดบันทึกและเขียนรายงานการขุดค้นไว้ ซึ่งปรากฏอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 เรื่องกรุงเก่า นอกจากนั้นยังมีพระยานครพระราม ซึ่งเป็นอีกท่านหนึ่งที่ได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีอย่างมีหลักวิชา (ปรีชา กาญจนาคม. 2540:8)

ในปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์กได้ร่วมมือกันสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีที่จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดราชบุรี ซึ่งนับว่าเป็นแบบอย่างของการขุดค้นทางโบราณคดีที่ใช้อยู่ในประเทศไทยทุกวันนี้ (ปฐมฤกษ์ เกตุทัต. 2538:18)

งานโบราณคดีเป็นการศึกษาและค้นคว้าพฤติกรรมของคนในอดีต ศึกษาสิ่งที่คนในอดีตทำขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งก่อสร้างหรือเครื่องประดับ เช่น ภาชนะดินเผา ขวานหิน ใบหอก กำแพงเมือง เจดีย์ โบสถ์ แหวน กำไล ลูกปัด เป็นต้น สิ่งดังกล่าวถือว่าเป็นหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีที่จะต้องทำการศึกษา นอกจากนั้นโบราณคดียังศึกษาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนด้วย เช่น เมล็ดพืช ละอองเกสร ก้างปลา เปลือกหอย กระดูกสัตว์ เป็นต้น เพื่อที่จะทราบถึงสภาพแวดล้อมในอดีตของแหล่งโบราณคดีนั้น โดยทำการศึกษาจากหลักฐานข้อมูลต่างๆ เหล่านั้น ทั้งที่พบบนดินและในดิน แล้วนำมาวิเคราะห์แปลความหมายเพื่อที่จะทราบเรื่องราวของคนในอดีต ซึ่งสามารถจะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับสถานการณ์ปัจจุบันได้

การค้นคว้าทางโบราณคดีช่วยให้เราทราบถึงมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตของชาติ และสิ่งเหล่านี้เองที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาติในอดีต การทราบเรื่องราวของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เป็นหนทางอันหนึ่งที่จะนำไปสู่ความรักในท้องถิ่นนั้น ทำให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจต่อแผ่นดินที่เขาอาศัย และเป็นรากฐานไปสู่ความรักชาติโดยส่วนรวม ทั้งยังสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของชาติด้วย

ประเทศไทยมีแหล่งโบราณคดีทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์³ และสมัยประวัติศาสตร์⁴ กระจุกกระจายอยู่เกือบทั่วประเทศ แต่การดูแลรักษาและการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีเหล่านั้นยังทำได้ไม่ทั่วถึง จึงเป็นเหตุให้แหล่งโบราณคดีจำนวนมากต้องถูกทำลายเสียหายทั้งจากภัยธรรมชาติและจากการกระทำของคนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์

³ การศึกษาเรื่องราวหรือกิจกรรมของคนในอดีตก่อนที่มีตัวอักษรหรือตัวหนังสือใช้ในท้องถิ่นนั้น

⁴ การศึกษาเรื่องราวหรือกิจกรรมของคนในอดีตที่มีตัวอักษรหรือตัวหนังสือใช้แล้วในท้องถิ่นนั้น

ในปัจจุบันในประเทศไทยก็ยังมีผู้ที่เข้าใจและเห็นคุณค่างานโบราณคดีเพียงเล็กน้อย ซึ่งกว่าจะเข้าใจและเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ หลักฐานข้อมูลเหล่านั้นก็คงจะถูกทำลายไปโดยผู้ที่ไม่ถึงการณ์ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องช่วยกันบำรุงรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้และชื่นชมยินดีกับมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติต่อไป

ในการศึกษาเรื่องราวของคนในอดีตจะได้ผลถูกต้องมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับหลักฐานข้อมูลที่รวบรวมมาได้ ถ้าสามารถหาหลักฐานข้อมูลได้มากก็จะทำให้รายละเอียดในการศึกษาและความถูกต้องมีมากขึ้น ร่องรอยหลักฐานที่คนในอดีตได้ทิ้งไว้วันนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ทราบถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยนั้นได้ ร่องรอยหลักฐานเหล่านั้น เรียกว่า หลักฐานข้อมูลทางโบราณคดี

การสำรวจทางโบราณคดี (Survey) (ปรีชา กาญจนาคม. 2534:43) คือ การตรวจสอบหาตำแหน่งหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีทั้งที่อยู่บนผิวดินและที่อยู่ในดิน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้และเพื่อประเมินค่าของแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ว่ามีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ควรที่จะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไปหรือไม่อย่างไร การสำรวจทางโบราณคดีเป็นวิธีการรวบรวมหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีขั้นต้นอย่างหนึ่งที่จะต้องให้การสังเกตและพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นอย่างพินิจพิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้พบหลักฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

การขุดค้นทางโบราณคดี (Excavation) (ปรีชา กาญจนาคม. 2534:17) เป็นวิธีการรวบรวมหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีที่ฝังจมอยู่ในดิน โดยการขุดลงไปในพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี เพื่อรวบรวมหลักฐานข้อมูลที่เป็นโบราณวัตถุหรือร่องรอยกิจกรรมของคนในอดีต หลักฐานข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการขุดค้น นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี เพราะจะทำให้ทราบถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต การขุดค้นทางโบราณคดีจะต้องดำเนินงานเป็นขั้นตอนตามหลักวิชา

ในการเข้าไปสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ใดก็ตาม การได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้าหากชาวบ้านไม่ยอมรับหรือไม่ให้ความร่วมมือ งานสำรวจหรือขุดค้นก็จะมีอุปสรรคหรือไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย

ในการที่จะสร้างความเข้าใจกับชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับและให้ความร่วมมือในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีนั้นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ แหล่งโบราณคดีบางแหล่งอยู่ในท้องถิ่นซึ่งห่างไกลจากวัฒนธรรมของสังคมเมือง ชาวบ้านยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิมของชุมชนไว้เป็นอย่างดี มีความเชื่อ ค่านิยม ที่เป็นแบบฉบับของตนเองซึ่งมีความแตกต่างกับสังคมเมืองหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชุมชนซึ่งมีลักษณะดังกล่าวอาจไม่เข้าใจในงานโบราณคดีและไม่

ให้ความร่วมมือในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี หรือนักโบราณคดีอาจไม่ได้ทำการศึกษาว่า วัฒนธรรมของชุมชนที่จะเข้าไปทำการสำรวจหรือขุดค้นนั้นมีลักษณะอย่างไร ทำให้อาจไม่ทราบถึงวิธีในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

การสื่อสารถือเป็นตัวแปรสำคัญในการก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนอันจะก่อให้เกิดความร่วมมือกันให้งานโบราณคดีดำเนินไปได้ด้วยดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนที่นักโบราณคดีเข้าไปทำการสำรวจหรือขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อทราบถึงวิธีการสื่อสารของนักโบราณคดีในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีกับชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสาร และปัจจัยใดบ้างที่ช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการโดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ฝ่าย 1 ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ) และมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ชูทรงเดช จากภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย โครงการฯ เน้นศึกษาทางด้านโบราณคดีเป็นหลัก แต่ก็มี การประสานเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นๆ เพื่อให้มีความลุ่มลึกมากขึ้น โดยมีทีมร่วมวิจัยอีก 2 ทีม คือ ทีมมานุษยวิทยากายภาพ นำโดย อาจารย์ ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์ จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และทีมวงปีไม้ นำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นาฏสุดา ภูมิจำนงค์ จากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัย (รัศมี ชูทรงเดช. 2544:4) ดังนี้

1. เพื่อศึกษาให้ลุ่มลึกเกี่ยวกับคน วัฒนธรรม สังคม และร่องรอยความเป็นอยู่ของคนโบราณที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภายในอำเภอปางมะผ้าในอดีต
2. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโบราณ โดยการใช้ศาสตร์ต่างๆ คือ โบราณคดี มานุษยวิทยา และวงปีไม้ เพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม และการปรับตัวของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภายในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสำหรับงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในภาคเหนือ ด้านมานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ ซึ่งยังเป็นบุคลากรที่ขาดแคลนอย่างยิ่งของประเทศไทย

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่ของการศึกษา ได้เลือกแหล่งโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ครอบคลุมระยะเวลาระหว่างสมัยหินใหม่มาแล้วถึงสมัยปัจจุบัน ระยะเวลาในการดำเนินงานระหว่าง พ.ศ. 2544-2546 เป็นเวลา 2 ปี

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีบริเวณที่ราบริมน้ำ หุบเขา และรอบๆ แหล่งโบราณคดีเก่าที่เคยสำรวจในปี 2541 - 42⁵ ในระหว่างเดือนเมษายน - มิถุนายน พ.ศ. 2545 โดยเบื้องต้นได้เลือกทำการสำรวจพื้นที่ตามลุ่มน้ำกลางและลุ่มน้ำรางวัลซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องกัน ครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองของตำบลถ้ำลอด ได้แก่ บ้านถ้ำลอด บ้านเมืองแพม บ้านนาหลวง และตำบลสบป่อง ได้แก่ บ้านแม่กลางจันทร์ บ้านห้วยไร่

ตลอดระยะเวลาการสำรวจได้พบแหล่งโบราณคดีที่มีประเภทและอายุสมัยทางโบราณคดีต่างกันออกไป กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่หลายแห่ง สามารถคิดเป็นพื้นที่การสำรวจแล้วทั้งสิ้น 4.17 ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่ศึกษาของโครงการทั้งสิ้น 1,210.45 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 0.4 ของพื้นที่เป้าหมายตามโครงการ หลักฐานที่พบจากการสำรวจแหล่งโบราณคดีสามารถนำมากล่าวสรุปโดยอาศัยการจำแนกแหล่งโบราณคดีออกตามอายุสมัยคร่าวๆ ได้ว่า เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จำนวน 7 แหล่ง แหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ จำนวน 2 แหล่ง และแหล่งวัดฤทธิของหินกรวดแม่น้ำซึ่งจากหลักฐานที่สันนิษฐานว่าน่าจะถูกใช้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์อีก 1 แหล่ง (รัศมี ชูทรงเดช. 2544:27)

โดยโครงการฯ ได้เลือกขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ ในพื้นที่ตำบลสบป่อง เป็นแห่งแรก ทำการขุดค้นเป็นระยะเวลา 2 เดือน คือตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ.2544 -มกราคม พ.ศ. 2545 พบหลักฐานประเภทต่างๆ ได้แก่ แกนหินและสะเก็ดหินกะเทาะ เศษชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เศษเปลือกหอยและเศษภาชนะดินเผา เป็นต้น (เชิดศักดิ์ ตรีวิทยาวัฒน์. 2545:108,206) และได้เลือกขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ในพื้นที่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด เป็นแห่งที่ 2 ในเดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 โดยแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ได้ถูกเลือกเป็นตัวแทนของแหล่งโบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัยชั่วคราวของกลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ใช้เครื่องมือหินกะเทาะ (รัศมี ชูทรงเดช, นาฏสุตา ภูมิจันทร์, สุภาพร นาคบัลลังก์. 2545:14-15)

แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ตั้งอยู่ภายในบริเวณศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ ในพื้นที่บ้านถ้ำลอด

⁵ ปี พ.ศ.2541 - 42 ในโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทีมวิจัยด้านโบราณคดี โดย ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช ได้ทำการสำรวจและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า เน้นการสำรวจเฉพาะแหล่งโบราณคดีถ้ำมีการสำรวจและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับโลงไม้ภายในถ้ำลอดเท่านั้นไม่ได้สำรวจพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด (รัศมี ชูทรงเดช, นาฏสุตา ภูมิจันทร์, สุภาพร นาคบัลลังก์. 2545:20)

ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด เป็นเพิงผาขนาดเล็ก อยู่หลังอาคารพลับพลาภายในศูนย์ศึกษาฯ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บริเวณพื้นที่ของอำเภอปางมะผ้า แต่เดิมนั้นมีฐานะเป็นเพียงกิ่งอำเภอหนึ่งซึ่งขึ้นตรงกับอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนกระทั่งเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2539 จึงได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอโดยแบ่งเขตการปกครองของอำเภอเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลปางมะผ้า ตำบลสบป่อง ตำบลถ้ำลอด และตำบลนาปู่ป้อม (ดูภาคผนวก ข : แผนที่แสดงพื้นที่เขตอำเภอปางมะผ้า) (สำนักงานอำเภอปางมะผ้า. 2540, 2541)

ตำบลถ้ำลอด เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในอำเภอปางมะผ้า แบ่งเขตการปกครองในตำบลเป็น บ้านถ้ำลอด บ้านแอลา บ้านเมืองแพม บ้านผามอน บ้านนาหลวง บ้านห้วยแห้ง และบ้านแสนคำลือ โดยมีนายมณี เสลาสวรรณ เป็นกำนันตำบลถ้ำลอดและผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด

จังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบไปด้วยผู้คนจากหลายกลุ่มวัฒนธรรมผสมผสานกันทั้งชาวไทยเหนือ ชนเชื้อชาติโคหรือไทยใหญ่ และกลุ่มชนต่างๆ ซึ่งได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ ลีซอ ลัวะ และจีนฮ่อ ซึ่งกระจายกันอยู่ตามอำเภอต่างๆ ทั่วไป ซึ่งในเขตอำเภอปางมะผ้าประชากรส่วนใหญ่ประกอบด้วย มูเซอดำ มูเซอแดง ลีซอ กะเหรี่ยง ไทยใหญ่ และลัวะ (สำนักงานอำเภอปางมะผ้า. 2541) ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลถ้ำลอด ได้แก่ ชาวไทยใหญ่ มูเซอ และกะเหรี่ยง

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านถ้ำลอดเป็นชาวจีนหรือไทยใหญ่ ซึ่งอพยพมาจากหมู่บ้านหลวง บ้านปางแปก บ้านไม้ลัน และบ้านปางคาม เมื่อปี พ.ศ. 2512 ซึ่งแต่เดิมมีอาชีพทำการเกษตร และที่ทำกินมีความลาดชันสูงจึงมีการอพยพย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ โดยมี "หมอมือง"⁶ เป็นผู้เสี่ยงทายในการเลือกและสร้างถิ่นฐานตลอดจนการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ของชาวบ้านด้วย โดยรักษาแบบธรรมเนียมไทยใหญ่แบบวิถีการดั้งเดิมเนื่องจากอยู่ไกลแพทย์ ในปี พ.ศ. 2513 มีชาวบ้านไปแผ้วถางป่า และพบว่าหมู่บ้านนี้มีถ้ำใหญ่มากแต่ไม่มีใครกล้าเข้าไปใกล้ จนในที่สุดก็มีคนเข้าไปในถ้ำแห่งนี้ในอีก 10 ปีต่อมา จากนั้นชาวบ้านถ้ำลอดได้อาศัยถ้ำน้ำลอดหรือถ้ำลอดแห่งนี้เป็นแหล่งหารายได้เสริมมาตลอดโดยการนำเที่ยวในถ้ำ (รัศมี ชูทรงเดช, นาฏสุตา ภูมิจำนงค์, สุภาพร นาคบัลลังก์. 2545:21-22)

บ้านถ้ำลอด แบ่งหมู่บ้านออกเป็น 2 ส่วน อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเรียกกลุ่มบ้านเรือนตามที่ตั้งของกลุ่มบ้านของชาวบ้านและลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้าน กลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่

⁶ "หมอมือง" คือหมอมกลางบ้านหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าหมอไสยศาสตร์หรือหมอมือ นอกจากการรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับชาวบ้านแล้ว ยังมีหน้าที่คอยดูแลหอเจ้าเมืองซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้คุ้มครองดูแลหมู่บ้าน และเป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงเจ้าเมืองโดยหมู่บ้านจะทำพิธีเลี้ยงเจ้าเมืองในเดือน 3 (กุมภาพันธ์) และ เดือน 7 (กรกฎาคม) ของทุกปี บ้านถ้ำลอดมีหมอมือง 2 คน คือหมอมืองบ้านเหนือและหมอมืองบ้านใต้ ซึ่งดูแลหอเจ้าเมืองที่มีอยู่ที่บ้านเหนือและบ้านใต้เช่นกัน

บริเวณทางเข้าหมู่บ้านรวมไปถึงบริเวณทางไปป่าไม้หรือถ้ำน้ำลอด ชาวบ้านจะเรียกว่า “บ้านใต้ หรือบ้านล่าง” ส่วนกลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนไกลออกไปบริเวณทางผ่านเพื่อไปหมู่บ้านอื่น เรียกว่า “บ้านเหนือหรือบ้านบน” เนื่องจากมีสภาพพื้นที่ที่อยู่สูงกว่า (ดูภาคผนวก ข : แผนที่หมู่บ้านถ้ำ ลอด)

ถ้ำน้ำลอดหรือถ้ำลอด เป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีลำน้ำลงไหลผ่านและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตัวถ้ำอยู่ห่างจากบริเวณหมู่บ้านเพียงประมาณ 1 กิโลเมตร ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกศูนย์ศึกษาฯ ว่า “ป่าไม้”

การเดินทางเข้าสู่บ้านถ้ำลอดค่อนข้างสะดวก เพราะมีการตัดถนนคอนกรีตเข้ามาสู่ บ้านถ้ำลอด โดยหากเดินทางมาจากอำเภอปายใช้เส้นทาง เชียงใหม่-ปาย-แม่ฮ่องสอน ระยะทาง ประมาณ 42 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางประมาณ 2 ชั่วโมง และถ้า เดินทางจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะทางประมาณ 64 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถโดยสาร ประจำทางประมาณ 2 ชั่วโมง เพื่อมาถึงท่ารถบ้านสบป่อง จากบ้านสบป่องจะมีถนนแยกเข้าไป ยังบ้านถ้ำลอดเป็นระยะทางอีกประมาณ 9 กิโลเมตร

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาสลับซับซ้อนซึ่งตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาที่ยาวติดต่อกัน ไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากเทือกเขาสูงแล้วยังมีหุบเขาและที่ราบลุ่มเชิงเขากระจายอยู่ บ้าง (รัศมี ชูทรงเดช. 2544:8)

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาสูง ทำให้มีลักษณะอากาศ ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยฤดูฝน จะเริ่มประมาณเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม อุณหภูมิ โดยเฉลี่ยประมาณ 25 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนประมาณ 250 มิลลิเมตร ฤดูหนาว เริ่ม ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ย 10 องศาเซลเซียส เกิดจาก อิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากประเทศจีนพัดพาเอาอากาศหนาวเย็นจากเหนือลงมา ทางใต้ ทำให้ช่วงนี้อากาศจะมีความแห้งแล้งและหนาวเย็นมาก ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือน เมษายนถึงพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 30 องศาเซลเซียส เนื่องจากพื้นดินซึ่งเป็นที่สูงและภูเขาจะ ได้รับและถ่ายเทความร้อนได้เต็มที่ ท้องฟ้าโปร่งไม่ค่อยมีเมฆทำให้อากาศร้อนมาก อุณหภูมิสูงสุด ที่เคยวัดได้ประมาณ 42 องศาเซลเซียส (สำนักงานอำเภอปางมะผ้า. 2541)

ชาวบ้านถ้ำลอดมีภาษาพูดเป็นของตนเอง คือภาษาไตหรือภาษาไทยใหญ่ และจะพูด ไทยใหญ่กับคนไทยใหญ่ด้วยกัน ส่วนกับคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ไทยใหญ่จะพูดภาษาภาคกลาง (ชาวบ้าน เรียกว่า ภาษาไทย) หากเป็นเด็กที่ไปเรียนโรงเรียนในตัวเมืองจะสามารถพูดคำเมืองได้ ถ้าเป็น พ่อแม่แม่จะพูดไทยใหญ่ปนกันกับคำเมือง พ่อแม่แม่ส่วนมากจะพูดภาษาไทยไม่ค่อย ได้แต่สามารถฟังภาษาไทยเข้าใจได้

รายได้ของชาวบ้านถ้าลดส่วนใหญ่มาจากการท่องเที่ยว โดยผู้หญิงจะเป็นคนถือตะเกียง ส่วนผู้ชายจะต่อแพเพื่อนำเที่ยวภายในถ้ำน้ำลอด การเพาะปลูก ส่วนมากจะปลูกข้าวและข้าวโพด เพื่อใช้ในครัวเรือนและเลี้ยงสัตว์ พื้นที่เพาะปลูกอยู่ที่ราบหรือที่ลาดหุบเขาหรือที่ลาดเชิงเขาใกล้ลำน้ำ ส่วนรายได้อื่นมาจากการรับจ้างทั่วไป (มานะ แก้ววงษ์วาน. สัมภาษณ์:12 ตุลาคม 2545)

การเลี้ยงสัตว์ หากเป็นสัตว์ใหญ่พวกวัว ควาย จะเลี้ยงไว้เพื่อขาย โดยนำไปปล่อยให้หากินเองตามป่าไม้ไกลจากหมู่บ้าน ส่วนสัตว์เล็กๆ เช่น ไก่ จะเลี้ยงไว้ภายในหมู่บ้านเพื่อเป็นอาหาร ส่วนหมู จะเลี้ยงไว้ในคอกส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อขาย

สภาพสังคมโดยรวมชาวบ้านถ้ำลอดนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับ "ผี" มีทั้ง ผีบรรพบุรุษ ผีป่า และผีคุ้มครองหมู่บ้านอยู่ เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับผีนี้เองที่ยังคงทำให้วิถีชีวิตบางอย่างของชุมชนไม่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะมีการติดต่อกับกลุ่มชนภายนอกที่นำความเจริญและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกวิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาเฉพาะการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ทำการศึกษานักโบราณคดีในโครงการฯ ที่ทำการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด และชุมชนบ้านถ้ำลอดซึ่งเป็นชุมชนใกล้แหล่งโบราณคดี ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ ซึ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อทราบถึงความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีของบ้านถ้ำลอด
2. เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด ในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด
3. เพื่อทราบถึงลักษณะของปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด
4. เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหานำการวิจัย

1. บ้านถ้ำลอดมีความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีอย่างไร
2. การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีลักษณะอย่างไร
3. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด
4. ปัจจัยใดบ้างที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์การสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนซึ่งเป็นการสื่อสารอันนำไปสู่ความเข้าใจและการยอมรับของชุมชนในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีของนักโบราณคดี เพื่อให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือ อำนาจความสะดวกหรือไม่ขัดขวางการสำรวจและขุดค้นหรือการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจและขุดค้น โดยทำการศึกษาเฉพาะการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ในพื้นที่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับนักโบราณคดีในโครงการฯ และสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำลอด โดยพักอาศัยในศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ซึ่งเป็นบริเวณที่ทำการขุดค้น ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนนี้จะทำให้ทราบถึงช่องทางที่ช่วยให้การสื่อสารกับชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทราบถึงลักษณะของปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารกับชุมชนที่มีวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณี รวมถึงความเชื่อและค่านิยมที่แตกต่างจากสังคมเมืองหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เมือง เพื่อเป็นแนวทางในการทำการติดต่อสื่อสารกับชุมชนในลักษณะดังกล่าวทั้งในด้านงานโบราณคดีและงานด้านอื่นๆ ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นิยามศัพท์

1. **นักโบราณคดี** หมายถึง ผู้ที่ทำการรวบรวมหลักฐานข้อมูลด้านโบราณคดีทั้งจากโบราณสถาน โบราณวัตถุด้วยวิธีการสำรวจ ขุดค้น แล้วนำมาวิเคราะห์หาความหมาย ซึ่งได้แก่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. **โบราณสถาน** หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่ติดแน่นอยู่กับพื้นดินหรือหินและมีขนาดใหญ่ ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ที่พบบริเวณบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งโดยหลักฐานของสิ่งก่อสร้างนั้นเป็นประโยชน์ในทางโบราณคดี
3. **โบราณวัตถุ** หมายถึง สิ่งของขนาดเล็กที่นำเคลื่อนย้ายไปในที่ต่างๆ ได้ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ขวานหิน ลูกปัด กำไลสำริด ส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน กระดูกมนุษย์หรือกระดูกสัตว์ เป็นต้น ที่เป็นของโบราณซึ่งพบบริเวณบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งโดยหลักฐานของสิ่งของนั้นเป็นประโยชน์ในทางโบราณคดี
4. **การสำรวจทางโบราณคดี** หมายถึง การตรวจสอบหาตำแหน่งหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีบริเวณบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อประเมินค่าว่าแหล่งโบราณคดีนั้นๆ มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ควรที่จะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไปหรือไม่
5. **การขุดค้นทางโบราณคดี** หมายถึง การรวบรวมหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีที่ฝังอยู่ในดิน บริเวณเพิงผาถ้ำลอด บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน สำหรับศึกษาค้นคว้าต่อไป ซึ่งมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนตามหลักวิชา
6. **แหล่งโบราณคดี** หมายถึง พื้นที่บริเวณบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีการค้นพบหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดี
7. **โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการฯ)** หมายถึง โครงการวิจัยทางด้านโบราณคดีโดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ฝ่าย 1 ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ) และมหาวิทยาลัยศิลปากร ทำการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
8. **ชุมชน** หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
9. **การสื่อสาร** หมายถึง วิธีการถ่ายทอดสาร ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด หรือเรื่องราวจากฝ่ายหนึ่ง คือนักโบราณคดี ผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่ง ไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง คือชุมชน เพื่อจะนำไปสู่ความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี
10. **การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ** หมายถึง การถ่ายทอดสาร ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด หรือเรื่องราว จากฝ่ายหนึ่ง คือนักโบราณคดี ผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่ง ไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง คือชุมชน ให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน กรณีศึกษา การสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด” (ดูภาคผนวก ก : แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมงานก่อนการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี) มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
2. แนวคิดการวิเคราะห์ผู้รับสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร
4. แนวคิดการสรุปเหมารวม (Stereotype)
5. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
6. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด (Opinion Leader)
7. ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดประสิทธิภาพของการสื่อสาร องค์ประกอบของการสื่อสารแต่ละปัจจัยจึงเป็นสิ่งที่บ่งถึงการเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพ นอกจากนี้องค์ประกอบของการสื่อสารแต่ละองค์ประกอบต่างมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน หากผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสาร แต่หากสารด้อยคุณภาพหรือช่องทางการสื่อสารขาดประสิทธิภาพในการสื่อสาร ผลของการสื่อสารก็ย่อมจะด้อยประสิทธิภาพตามไปด้วย

ดังนั้น การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อองค์ประกอบในการสื่อสารทุกองค์ประกอบมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้ (ขวัญเรือน กิติวัฒน์, ปรมะ สตะเวทิน อ้างใน ลักษณะ สตะเวทิน. 2542:24-29)

1. ปัจจัยด้านบุคคล : ผู้ส่งสาร เมื่อผู้ส่งสารตัดสินใจจะส่งสารเพื่อให้มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้รับสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพด้วยปัจจัย 4 ประการ คือ

1.1 ทักษะในการสื่อสาร ซึ่งหมายถึงความชำนาญหรือความสามารถในการสื่อสารทั้งในทักษะที่เกี่ยวกับการเข้ารหัสสาร การถอดรหัสสาร และการคิดก่อนที่จะส่งสารผ่านช่อง

ทางการสื่อสารไปยังผู้รับ เพราะทักษะเหล่านี้ช่วยให้ผู้ส่งสารวิเคราะห์จุดประสงค์และความตั้งใจที่จะสื่อสารให้เหมาะสมและพร้อมที่จะไปสู่ผู้รับอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ทักษะ ทักษะของผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสาร เพราะทักษะเป็นตัวกำหนดท่าทีของผู้ส่งสารในการสื่อสาร เช่น ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ เป็นต้น โดยผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพียงไรขึ้นอยู่กับทัศนคติที่มีต่อตนเอง ทัศนคติที่มีต่อสาร และทัศนคติต่อผู้รับสาร

1.3 ระดับความรู้ ผู้ส่งสารที่มีความรู้ในเนื้อหาของเรื่องที่จะสื่อสาร และความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารดีเพียงใด ความแจ่มชัดและความเข้าใจที่ปรากฏกับผู้รับสาร ยิ่งมีประสิทธิภาพดีเพียงนั้น เพราะผู้ส่งสารสามารถอธิบายโดยไม่สับสนวุ่นวายและต่อเนื่องอย่างสัมพันธ์กัน

1.4 ระบบสังคมและวัฒนธรรม การที่ผู้ส่งสารมีความเข้าใจสถานภาพในระบบสังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ย่อมจะทำให้เขามีอิทธิพลต่อการสื่อสารได้มาก เพราะผู้ส่งสารสามารถปรับใช้หรือตัดแปลงวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมต่อการยอมรับของผู้รับสารได้ คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันแต่มีสถานภาพและวัฒนธรรมต่างกันย่อมทำการสื่อสารต่างกัน สถานภาพในสังคมไม่ว่าจะเป็นบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสื่อสารทั้งสิ้น

2. ปัจจัยด้านบุคคล : ผู้รับสาร ในกระบวนการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารและผู้รับสารจะเปลี่ยนแปลงบทบาทกลับไปกลับมาโดยไม่หยุดนิ่ง และปัจจัยของผู้รับสารในอันที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมี 4 ประการ คือ

2.1 ทักษะในการสื่อสาร ผู้รับสารต้องมีความชำนาญ ความสามารถในการทักษะการสื่อสารเหมือนกับผู้ส่งสาร คือมีทักษะในการเข้ารหัส ทักษะในการถอดรหัส รวมทั้งทักษะในด้านความคิดหรือการใช้เหตุผลถ้าผู้รับสารขาดทักษะในการฟัง อ่าน หรือคิด ก็จะไม่สามารถรับและถอดรหัสสารที่ผู้ส่งสารส่งมาได้

2.2 ทักษะ ทักษะที่ตั้งกล่าวประกอบด้วยทัศนคติต่อตนเอง ต่อสาร และต่อผู้ส่งสาร เพราะมีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมการรับสารของผู้รับสารว่าจะถูกกำหนดออกมาในลักษณะใด ทัศนคติของผู้รับสารเป็นปัจจัยที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสารได้เช่นเดียวกับทัศนคติของผู้ส่งสาร

2.3 ระดับความรู้ เพราะความรู้เป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลต่อการรับและแปลความหมายของสารเป็นอย่างมาก หากผู้รับสารอยู่ในระดับด้อยความรู้ ย่อมไม่สามารถที่จะอ่าน หรือฟังสารต่างๆ ได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หากผู้รับสารมีระดับความรู้สูงมากเกินไป ก็อาจจะไม่สนใจรับสารที่ผู้ส่งสารเสนอไป ด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องที่รู้แล้วและซ้ำซากน่าเบื่อหน่าย ไม่ได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นการท้าทายความคิดของเขา

2.4 ระบบสังคมและวัฒนธรรม ผู้รับสารเป็นสมาชิกของสังคมคนหนึ่งเช่นเดียวกับผู้ส่งสาร พฤติกรรมการรับสารและการตีความหมายสารของผู้รับสารแต่ละคนย่อมได้รับอิทธิพลมาจากสถานภาพทางสังคมและกรอบแห่งวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่

3. ปัจจัยด้านสาร สารอันเป็นผลผลิตของผู้ส่งสารที่ประกอบไปด้วยรหัสเนื้อหาที่ถูกส่งหรือถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสารนั้น จะเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของประสิทธิภาพในการสื่อสาร ซึ่งลักษณะสำคัญ 4 ประการ ของเนื้อหาสารที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ คือ

3.1 สารนั้นจะต้องมุ่งถึงผู้รับสารและได้รับความสนใจจากผู้รับสาร โดยการมุ่งสร้างสารให้ผู้รับสารสนใจ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงกาลเทศะ การส่งรหัส เป็นต้น

3.2 สารต้องมีสัญลักษณ์แสดงถึงความเหมือนกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร เพื่อแลกเปลี่ยนความหมายให้กันและกันได้ทราบชัด ซึ่งมีใช้เพียงแต่คำนึงถึงภาษาในการสื่อสารอย่างเดียวกัน แต่ยังคงเข้าใจในส่วนของความนึกคิดของผู้รับสารด้วย

3.3 สารต้องเร้าความต้องการของผู้รับและแนะนำวิธีการที่ผู้รับสารจะได้รับการตอบสนองความต้องการ

3.4 สารต้องแนะนำวิธีที่ผู้รับสารที่จะตอบสนองความต้องการของตนตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของกลุ่ม การที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม ค่านิยมที่เกิดขึ้นก็จะอิงที่สอดคล้องกับกลุ่มเป็นสำคัญ การสร้างสารที่จะให้ประสิทธิภาพจึงควรให้สอดคล้องกับครรลองวิถีชีวิตของกลุ่ม

โดยทั่วไปผู้รับสารจะตีความสารที่ได้รับตามพื้นความรู้ของตน ตามประสบการณ์ ความคาดหวัง อารมณ์ ความรู้สึก ฯลฯ รวมทั้งตีความจากสภาพแวดล้อมรอบตัว ด้วยเหตุนี้ผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพจะต้องแน่ใจว่าผู้รับสารตีความหมายของตนไปในทางเดียวกับที่ตนต้องการด้วยการศึกษาสาร วิเคราะห์ผู้รับสาร ศึกษาและสังเกตสภาพแวดล้อมของการสื่อสาร ฉะนั้นปฏิบัติการตอบสนอง (feedback) ของผู้รับสารจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ส่งสารจะต้องให้ความสนใจเพื่อตรวจสอบการตีความหมาย “สาร” ของผู้รับ

4. ปัจจัยด้านช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ การใช้ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมจะทำให้การสื่อสารบรรลุประสิทธิผล ช่องทางการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับผู้รับสารในการเลือกจดจำ วิธีการสื่อสารที่ดีมักจะชักจูงใจผู้รับสารได้ดี ดังนั้นการใช้ช่องทางการสื่อสารที่ดีจึงมีส่วนสัมพันธ์กับการมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร

ในการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะต้องอาศัยสื่อเป็นช่องทางนำสารไปสู่ผู้รับสาร อาจกล่าวได้ว่า สื่อคือตัวเชื่อมโยงผู้ส่งสารกับผู้รับสารให้ติดต่อกันได้ ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของพฤติกรรมการสื่อสารเช่นเดียวกันกับองค์ประกอบอื่นๆ แม้ผู้ส่งสารพร้อมจะส่งสารที่จัดเตรียมไว้แล้วเป็นอย่างดีและผู้รับสารก็พร้อมที่จะรับสารเช่นกัน แต่ถ้าขาดช่องทางการ

สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ พฤติกรรมการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารย่อมมีอุปสรรคทำให้ การสื่อสารด้อยประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม สื่อแต่ละชนิดมีความ สามารถเข้าไปสู่ระบบการรับรู้ของผู้รับสารโดยผ่านประสาทสัมผัสแตกต่างกัน ผู้ส่งสารจึงควรรู้จัก วิธีการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสารโดยคำนึงถึงเกณฑ์ในการเลือกใช้ ดังนี้

- มีสื่ออะไรในครอบครองที่จะเลือกใช้ได้บ้าง
- มีเงินทุนมากน้อยเพียงใด
- ความชื่นชอบของผู้รับสารที่มีต่อสื่อ
- สื่อชนิดใดที่มีผู้รับสารมากที่สุดโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด
- สื่อชนิดใดที่มีอิทธิพลมากที่สุด
- สื่อชนิดใดที่ดัดแปลงให้เข้ากับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้มากที่สุด
- สื่อชนิดใดที่ปรับให้เหมาะสมกับเนื้อหาของสารได้ดีที่สุด

นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้ส่งสารควรคำนึงถึง คือลักษณะพื้นฐานและความสามารถของผู้รับสารเพื่อที่จะเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม สื่อที่ถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับผู้รับสารแต่ละประเภทเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้การสื่อสารได้ผลตามความมุ่งหมาย การเลือกใช้ สื่อที่ถูกต้องเหมาะสมมิได้หมายความว่า จะเลือกเฉพาะสื่อใดสื่อหนึ่งเพียงอย่างเดียว อาจนำสื่อ หลายประเภทมาใช้ร่วมกันอย่างเหมาะสม ด้วยวิธีการนำเสนอที่ดียอมทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากแนวคิดเรื่องการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าหากนักโบราณคดีต้องการ ประสิทธิภาพในการสื่อสาร นักโบราณคดีต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการสื่อสาร โดยต้อง พิจารณาทั้งตัวผู้ส่งสารเอง สาร ช่องทาง และผู้รับสาร เพื่อให้เห็นว่าในองค์ประกอบของการสื่อสาร สิ่งใดเป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข และสิ่งใดควรนำมาพัฒนา ผักผ่อน เพื่อให้การสื่อสารบรรลุ วัตถุประสงค์

แนวคิดการวิเคราะห์ผู้รับสาร

การสื่อสารของนักโบราณคดีจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ั้น สิ่งที่สำคัญก็คือนักโบราณ คดีจะต้องศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้รับสารก็คือชุมชน เพื่อทราบถึงองค์ประกอบต่างๆ ของผู้รับสารที่มี ผลต่อการรับรู้และการตีความสารที่ได้รับ ทั้งนี้เนื่องจากความหมายของสารมิได้อยู่ที่ตัวสารเอง แต่อยู่ที่การตีความของผู้รับสาร ยิ่งผู้ส่งสารมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับผู้รับสารมากเท่าใด โอกาสที่การสื่อสารนั้นจะประสบความสำเร็จย่อมมีมากขึ้น

เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการสื่อสารดังคำที่ว่า การสื่อสารจะมีความ หมายอย่างไรจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้รับสารว่าจะเลือกรับสารหรือเลือกที่จะตีความ

ต่อข่าวสารนั้นอย่างไร ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้การสื่อสารจะเริ่มต้นจากผู้ส่งสารแต่บุคคลที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับผู้รับสาร เช่น ถ้าผู้รับสารต้องการรับสารในขณะนั้น หรือผู้รับสารมีความรู้ในการที่จะทำความเข้าใจต่อสาร ก็จะทำให้การสื่อสารสำเร็จได้ง่าย ในทางตรงข้ามหากผู้รับสารขาดความสนใจ ปิดกั้นการรับข่าวสาร หรือผู้รับไม่สามารถทำความเข้าใจในสารที่ผู้ส่งส่งให้ได้ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นล้มเหลว ดังนั้น ในการสื่อสารทุกครั้งสิ่งที่ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาอย่างมากคือ ผู้รับสาร (กิติมา สุรสนธิ. 2542: 13)

ผู้รับสารแต่ละคนมีคุณลักษณะเฉพาะตัวของตน เช่น อายุ เพศ บุคลิกภาพ สติปัญญา ทักษะและประสบการณ์ เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในการทำการสื่อสารอย่างไรก็ตามในการสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ กันนั้น จำนวนของผู้รับสารก็มีปริมาณแตกต่างกันไปด้วย การวิเคราะห์ผู้รับสารที่มีจำนวนน้อยคนนั้นมักไม่ค่อยมีปัญหาหรือมีปัญหาน้อยกว่าการวิเคราะห์ผู้รับสารที่มีจำนวนมาก ดังนั้น วิธีการที่ดีที่สุดในการวิเคราะห์ผู้รับสารที่ประกอบไปด้วยคนจำนวนมาก ก็คือการจำแนกผู้รับสารออกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะทางประชากร (demographic characteristics) (ปรมะ สตะเวทิน. 2533:112)

ลักษณะทางประชากรของผู้รับสาร

(Demographic Characteristics of Audience) (ปรมะ สตะเวทิน. 2533:112-119, กิติมา สุรสนธิ. 2541:15-16)

1. **อายุ (Age)** อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม เนื่องจากอายุจะเป็นตัวกำหนดหรือเป็นสิ่งที่บ่งบอกเกี่ยวกับความมีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ของบุคคล สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องแสดงถึงความคิด ความเชื่อ ลักษณะการโต้ตอบต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นของบุคคล โดยทั่วไปแล้วคนอายุน้อยจะมีความคิดในเชิงเสรีนิยมมากกว่าคนอายุมาก ใจร้อนกว่า มองโลกในแง่ดีกว่า ส่วนคนอายุมากจะมีความระมัดระวังมากกว่า มองโลกในแง่ร้าย และไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น คนอายุน้อยจึงถูกชักจูงได้ง่ายกว่า และมีพฤติกรรมในการสื่อสารที่ชอบเปิดรับข่าวสารด้านการบันเทิง ในขณะที่คนอายุมากจะเปิดรับข่าวสารประเภทหนักๆ เช่น ข่าวการเมือง เป็นต้น

2. **เพศ (Sex)** เพศมีความสัมพันธ์ต่อบุคลิกลักษณะ จิตใจและอารมณ์ของบุคคล จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมักจะมีอารมณ์อ่อนไหวได้ง่าย มองสิ่งต่างๆ ละเมียดละไมกว่าผู้ชาย มีความใจอ่อน อ่อนไหวและมีเมตตามากกว่า จึงทำให้ถูกชักจูงได้ง่ายกว่า ผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ การวิจัยอันหนึ่งพบว่าผู้ชายมีความสามารถในการคาดคะเนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้แม่นยำน้อยกว่าผู้หญิง แต่ผู้ชายใช้เหตุผลมากกว่าผู้หญิงและจดจำข่าวได้มากกว่า ส่วนผู้หญิงเป็นเพศที่หยิ่งถึงจิตใจคนได้ดีกว่า (more people-

centered) ความแตกต่างอีกอันหนึ่งระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายก็คือผู้หญิงมักจะโทษตัวเองเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้นในขณะที่ผู้ชายมักจะโทษคนอื่นหรืออุปสรรคอื่นๆ แต่ไม่โทษตัวเอง

3. สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic Status) อันได้แก่ อาชีพ (occupation) รายได้ (income) เชื้อชาติและชาติพันธุ์ (race and ethnic group) ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว (family background) ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อปฏิกริยาของผู้ส่งสารและสาร เนื่องจากผู้รับจะเปิดรับเนื้อหาที่สอดคล้องต่ออาชีพ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งสถาบันหรือกลุ่มที่ตนเองสังกัดอยู่ สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้คนมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน มีประสบการณ์ต่างกัน มีทัศนคติ ค่านิยมและเป้าหมายที่ต่างกัน คนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวต่างกันย่อมมีค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมที่ต่างกัน เป็นที่ยอมรับกันว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลเนื่องจากครอบครัวเป็นสังคมสังคมแรกของบุคคล ในทำนองเดียวกันคนที่มีอาชีพต่างกันย่อมมองโลก มีแนวคิด มีอุดมการณ์ ค่านิยมต่อสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น คนที่รับราชการมักจะคำนึงถึงเรื่องยศฐาบรรดาศักดิ์ หรือทหารก็จะมีคามยึดมั่นในกฎระเบียบ เป็นต้น นอกจากนี้รายได้ตลอดจนเชื้อชาติก็มีบทบาทสำคัญต่อผู้รับสารด้วย รายได้ของคนย่อมเป็นเครื่องกำหนดความต้องการของคนตลอดจนกำหนดความคิดของคนเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และพฤติกรรมต่างๆ เช่น คนที่มีรายได้สูงมักใช้สื่อมวลชนมาก การใช้สื่อก็ใช้เพื่อแสวงหาข่าวสาร เช่น อ่าน ดูหรือฟังเรื่องการเมือง ปัญหาสังคม และเศรษฐกิจ เป็นต้น คนต่างเชื้อชาติกันก็ย่อมมีวัฒนธรรมย่อยของแต่ละเชื้อชาติที่คอยกำกับค่านิยม ทัศนคติ ความคิดและพฤติกรรมของคนในเชื้อชาติแตกต่างกัน เช่น คนจีนมีความคิดว่ามีลูกชายดีกว่าลูกสาว เป็นต้น

4. การศึกษา (Education) ความรู้เป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึนึกคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม ของบุคคลที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ เนื่องจากสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่อบรมกล่อมเกล่าให้บุคคลเป็นคนที่มีความคลึกภาพไปในทิศทางที่แตกต่างกัน การศึกษาเป็นตัวกำหนดในการเลือกสรรของผู้รับ เช่น คนที่มีการศึกษาสูง มีความรู้ดี จะเป็นผู้รับสารที่ดีเพราะมีความรู้กว้างขวาง มีความเข้าใจสารได้ดี แต่คนเหล่านี้มักเป็นคนที่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่ายๆ หากไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลเพียงพอ ทำให้ถูกชักจูงได้ยาก และมักจะเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาดำ และมักใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์มากกว่า ในการวิเคราะห์การศึกษาของผู้รับสาร เราจะต้องไม่วิเคราะห์ความรู้ของผู้รับสารเฉพาะการศึกษาที่ได้จากสถาบันการศึกษาเท่านั้น เพราะความรู้สามารถศึกษาได้ด้วยตัวเองตลอดชีวิตจากแหล่งอื่นๆ เช่น จากประสบการณ์ การศึกษานอกระบบ หรือสื่อมวลชน เป็นต้น

5. ศาสนา (Religion) การนับถือศาสนามีอิทธิพลต่อตัวผู้รับสารทั้งในด้านทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม ศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดของบุคคล 3 ด้าน คือ

- อิทธิพลต่อทัศนคติ ศิลธรรม คุณธรรม และความเชื่อทางจรรยา เช่น คีล 5 ในศาสนาพุทธ การถือศีลตลอดในศาสนาอิสลาม เป็นต้น
- อิทธิพลต่อทัศนคติด้านการเมือง เช่นศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ สนับสนุนความคิดเรื่องทรัพย์สินส่วนบุคคล ระบบการค้าเสรี และระบบทุนนิยม เป็นต้น
- อิทธิพลต่อทัศนคติด้านการเมือง เช่น อิทธิพลต่อการเลือกตั้งมีการศึกษาสรุปว่าชาวแคโรลินัมมักจะนิยมพรรคเดโมแครตมากกว่าพรรคการเมืองอื่นๆ เป็นต้น

ปรมะ สตะเวทิน (2533:118) กล่าวว่า วิธีวิเคราะห์ผู้รับสารเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับสารดังกล่าวข้างต้นเป็นวิธีการวิเคราะห์โดยอาศัยประสบการณ์ การสังเกต และความคุ้นเคยของผู้ส่งสารตลอดจนอาศัยหลักการและทฤษฎีทางจิตวิทยาและสังคมศาสตร์ที่อธิบายถึงลักษณะหรือธรรมชาติของคนโดยทั่วๆ ไปว่าคนที่อยู่ในวัย เพศ สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ เชื้อชาติ อาชีพ ศาสนา และการศึกษาเช่นนั้น โดยปกติแล้วจะมีทัศนคติ ค่านิยม ปฏิกริยา พฤติกรรม ความสนใจ ความต้องการ ความรู้และความคิดอย่างไร

พัชนี เขยจรรยา และคณะ (2538:20-21) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้รับสารในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. ลักษณะทางกายภาพหรือทางประชากรศาสตร์และทางเศรษฐกิจสังคม (physical / demographic and socioeconomic)

ประเด็นวิเคราะห์ ได้แก่ เพศ วัย รูปร่างหน้าตา ระดับการศึกษาและสาขาการศึกษา ประสบการณ์ ภูมิหลังทางครอบครัว อาชีพ รายได้ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม บทบาทและสถานภาพทางสังคม / ตำแหน่ง ชมรมหรือสโมสรที่เป็นสมาชิกอยู่ ฯลฯ

2. ลักษณะทางจิตวิทยา (psychological)

ประเด็นวิเคราะห์ ได้แก่ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม แรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจ ความต้องการ ความคาดหวัง ความสนใจ อารมณ์และความรู้สึก สมาธิ อคติหรือความโน้มเอียง ความเข้าใจ ความไหวรู้สึก ฯลฯ

3. ลักษณะบุคลิกนิสัย (personality / characteristics)

ประเด็นวิเคราะห์ ได้แก่ เปิดตัว / ปิดตัว ใจกว้าง / ใจแคบ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง / ตื้อรั้น รักความก้าวหน้า / เฉื่อยชา พุดเก่ง / พุดน้อย มีลักษณะเผด็จการ / เป็นประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตนเอง / ขาดความเชื่อมั่น ฯลฯ

4. ประเภทของผู้รับสาร

ประเด็นวิเคราะห์ ได้แก่ สมัครใจหรือสนใจที่จะสื่อสารด้วย (volunteer / active) ถูกเกณฑ์หรือมอบหมายให้มาฟังหรือสื่อสารด้วย (captive / passive) สัญจรไปมาและสนใจเพียงชั่วคราว (casual / pedestrian)

การวิเคราะห์ผู้รับสารอาจทำได้ในระยต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนการสื่อสาร ระหว่างการสื่อสาร และหลังการสื่อสาร

การวิเคราะห์ผู้รับสารทำให้ทราบว่าใครคือผู้รับสารเป้าหมาย (target audience or intended receivers) มีลักษณะอย่างไร มีความต้องการอย่างไร มีความสนใจอะไร มีความรู้ขนาดไหน มีทัศนคติและค่านิยมอย่างไร จะตีความหมายของสารอย่างไร จะมีพฤติกรรมตอบสนอง (response) ต่อสารอย่างไร เพื่อวางแผนล่วงหน้าและเตรียมปรับการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสารเป้าหมายก่อนลงมือทำการสื่อสาร (ปรมะ สตะเวทิน. 2533:111)

ในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงๆ ชุมชนบ้านถ้ำลอดในฐานะผู้รับสารถือว่ามีความท้าทายต่อความสำเร็จของโครงการฯ อย่างมาก เพราะหากนักโบราณคดีไม่ได้ทำการพิจารณาชุมชนเพื่อเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมในการสร้างความเข้าใจและความยอมรับกับชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ยอมรับหรือไม่เข้าใจสิ่งที่นักโบราณคดีต้องการสื่อสารด้วย ก็อาจเกิดการต่อต้านหรือไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินงานของโครงการฯ ได้

หากนักโบราณคดีมองชุมชนในฐานะของผู้รับสารมากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two - way communication) อาจทำให้ไม่ทราบถึงวัฒนธรรมของชุมชน และอาจเป็นผลเสียต่อการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชน ทำให้การสำรวจและขุดค้นพบกับปัญหาในเรื่องการไม่ยอมรับจากชุมชน ดังนั้น หากนักโบราณคดีศึกษาชุมชนก็จะทำให้ทราบถึงวิธีการสื่อสารกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร

ในการทำการสื่อสารสิ่งที่เป็นเป้าหมายของผู้ทำการสื่อสารก็คือ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความหมายต่อสารร่วมกัน แต่เนื่องจากคนแต่ละคนที่ทำการสื่อสารกันนั้นมีความแตกต่างกัน มีลักษณะเฉพาะตัวต่างๆ กันไป มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การสื่อสารจึงอาจไม่ประสบผลสำเร็จ แต่เป็นการสื่อสารที่ผิดพลาด (miscommunication) หรือการสื่อสารที่ล้มเหลว (communication breakdown) ผู้ทำการสื่อสารจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงอุปสรรคของการสื่อสารและพยายามที่จะขจัดอุปสรรคให้หมดสิ้น หรือน้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้

อุปสรรคของการสื่อสารอาจเกิดขึ้นจากตัวผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสารก็ได้ทั้งสิ้น (ระวีวรรณ ประกอบผล. 2531:151-152)

อุปสรรคที่ผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารเป็นผู้เริ่มต้นการสื่อสาร เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการที่จะต้องส่งสารไปยังผู้รับเพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมาย การที่ผู้ส่งสารจะกระทำการสื่อสารได้สำเร็จนั้น ผู้ส่งสารจะ

ต้องมีความรู้อย่างเพียงพอแก่การสื่อสาร เพราะถ้าผู้ส่งสารขาดความรู้สำหรับการสื่อสารในเรื่องนั้นๆ แล้ว ผู้รับสารก็จะขาดความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสาร ซึ่งมีผลทำให้การสื่อสารไม่บรรลุเป้าหมาย สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่ง ก็คือ ทักษะการสื่อสารของผู้ส่งสารที่มีต่อการสื่อสาร ต่อตัวผู้รับสาร ตลอดจนทัศนคติของผู้ส่งสารมีต่อตัวเอง เช่น เกิดความรู้สึกว่าผู้รับสารเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ ผู้ส่งสารอาจเกิดความไม่เต็มใจที่จะส่งสาร หรือบางครั้งผู้ส่งสารอาจจะไม่เชื่อมั่นในตนเองว่ารู้ในสิ่งที่ตนจะสื่อสารทำให้มีทัศนคติในทางลบต่อการสื่อสารในครั้งนั้น

อุปสรรคที่สาร

สารที่ผู้ส่งสารส่งออกไปยังผู้รับสาร อาจจะเป็นอุปสรรคของการสื่อสารได้ ถ้าสารนั้นขาดความเหมาะสมพอดีกับกำลังความสามารถในการรับสาร เช่น ยากหรือง่ายเกินไปสำหรับผู้รับสาร สารขาดการจัดลำดับเรื่องราวที่ดีพอ สารมีลักษณะสลับซับซ้อน คลุมเครือ หรือไม่แจ้งชัด สารที่มีรูปแบบที่ล้าสมัยไม่เหมาะสมกับผู้รับสาร ล้วนแล้วแต่จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลได้ นอกจากนี้ สารซึ่งมีลักษณะขัดกับระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของผู้รับสารอย่างรุนแรง ก็อาจจะเป็นอุปสรรคในการสื่อสารได้ เช่น ถ้านำสารซึ่งมีลักษณะให้คุณค่าในเรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์ไปสื่อสารในกลุ่มคนที่มีความคิดในเชิงวิทยาศาสตร์ซึ่งเชื่อในระบบเหตุผล สารนั้นก็ย่อมจะไม่มี ความหมายหรืออาจทำให้ผู้รับสารเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสารได้

อุปสรรคที่เกิดจากช่องทางการสื่อสาร

อุปสรรคของการสื่อสารอาจอยู่ที่สื่อหรือช่องทางที่ผู้ส่งสารเลือกใช้ ถ้าผู้ส่งสารเลือกใช้ช่องทางหรือสื่อที่ไม่เหมาะสมก็จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จได้ การเลือกใช้สื่อจึงต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิดที่แตกต่างกันไป นอกจากนั้น ก็ยังต้องคำนึงถึงความสะดวก ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของผู้รับสารในการที่จะรับสารจากสื่อที่ผู้ส่งสารเลือกใช้ด้วย

อุปสรรคที่ผู้รับสาร

อุปสรรคของการสื่อสารอาจเกิดขึ้นที่ตัวผู้รับสารได้เช่นเดียวกับที่เกิดกับตัวผู้ส่งสาร ผู้รับสารที่ขาดพื้นความรู้ในเรื่องที่ตนจะเป็นผู้รับสาร การที่จะรับสารได้อย่างเข้าใจก็เป็นไปได้อย่างยาก บางครั้งผู้รับสารก็อาจจะสำคัญผิดคิดว่าตนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการสื่อสารมากพอแล้ว ทำให้เกิดความไม่สนใจ ไม่ตั้งใจที่จะรับสารหรือเกิดความเข้าใจผิดในสารซึ่งเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยากและเป็นอุปสรรคที่ทำให้การสื่อสารไม่บรรลุผล สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ทัศนคติของผู้รับสารที่มีต่อการสื่อสาร ทัศนคติต่อหัวข้อในการสื่อสาร ตลอดจนทัศนคติที่มีต่อผู้ส่งสาร ก็ย่อมจะทำให้การรับสารไม่บรรลุผลได้ เช่น ผู้รับสารที่ไม่ชอบผู้ส่งสารผู้นั้นในเรื่องหนึ่งเรื่องใดมาก่อน ก็อาจเกิดความรู้สึกไม่อยากจะรับสารที่ผู้ส่งสารส่งมาให้ บางครั้งผู้รับสารอาจจะมีทัศนคติในทางลบต่อเรื่องที่จะสื่อสารก็อาจทำให้เกิดความรู้สึกไม่อยากจะรับสาร แม้ว่าผู้ส่งสารจะมีความพยายามและตั้งใจในการที่จะส่งสารก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นกับตัวผู้รับสาร ดังนั้น ผู้รับ

สารจึงควรที่จะเป็นผู้ที่เตรียมตัวในการที่จะรับสาร เปิดใจให้กว้าง และพยายามขจัดความอคติหรือความลำเอียงใดๆ ที่จะมีต่อผู้ส่งสาร สาร และสถานการณ์การสื่อสารในครั้งนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้การรับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อุปสรรคในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งจากผู้ส่งสารคือนักโบราณคดี ตัวสาร คือเรื่องของการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี ช่องทางที่เลือกใช้และผู้รับสาร ซึ่งก็คือชุมชนบ้านถ้ำลอด นักโบราณคดีอาจขาดความรู้ในการสื่อสารหรือมีทัศนคติไม่ดีต่อสารหรือผู้รับสาร หรือเลือกช่องทางที่ไม่เหมาะสม ชุมชนอาจมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักโบราณคดีหรือการสำรวจและขุดค้นของนักโบราณคดี หรือต่อช่องทางที่นักโบราณคดีเลือกใช้ในการสื่อสารกับชุมชน ดังนั้น นักโบราณคดีจึงต้องวิเคราะห์ชุมชนเพื่อเลือกวิธีที่เหมาะสมที่จะสามารถสื่อสารกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการสรุปเหมารวม (Stereotype)

R. Dyer (ใน C. Barker. 1989) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ. 2544:531) แยกระหว่างคำว่า "type" และคำว่า "stereotype" ว่ามีความแตกต่างกัน ในขณะที่ "type" นั้นเป็นวิธีการที่จำเป็นสำหรับใช้แยกแยะสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสิ่งของ เพื่อการจัดหมวดหมู่ แต่ "stereotype" นั้น นอกจากจะเป็นการแยกประเภทแล้ว ยังทำการลดทอน (reduce) คุณสมบัติอันหลากหลายของสิ่งนั้นหรือคนนั้นให้เหลือเพียงบางคุณสมบัติ โดยส่วนใหญ่เหลือคุณสมบัติเป็นลบ เช่น คนยิวขี้เหนียว คนจีนเห็นแก่ตัว คนเยอรมันเผด็จการ ฯลฯ และนำเสนอคุณสมบัติดังกล่าวให้เป็น "ภาพตัวแทน" (representation) ของคนกลุ่มนั้นทั้งหมด

สุภัททา พิณตะแพทย์ (2532:212) เรียก Stereotype ว่า เป็นการตรึงการรับรู้ไว้ในความคิด จากการได้รับการรับรู้สิ่งต่างๆ อย่างรวมๆ แล้วตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ เช่น คนจีนขยัน สวาหนือใจง่าย หรือคนผมหักหน้ากร้อคอสั้นคับไม่ได้ เช่นนี้เป็นต้น การรับรู้ประเภทนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การประเมินพฤติกรรมของบุคคลผิดพลาด ก่อให้เกิดปัญหาในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

Stereotype คือ ลักษณะอคติอีกชนิดหนึ่งที่เรามักจะมีต่อบุคคลบางประเภทหรือพฤติกรรมบางชนิด เช่น ไม่ชอบฮิปปีหรือเกลียดคนผิวดำโดยไม่มีเหตุผล (โสภา ชูพิกุลชัย. 2521:155) การใช้วิธีคิดและวิธีประเมินค่าแบบ Stereotype เป็นการใช้เกณฑ์บางเกณฑ์มาตัดสินคนทุกคนที่อยู่ในเกณฑ์นั้น ตัวอย่างง่ายๆ ก็เช่น คนอีสานขี้เกียจ สวาหนือใจง่าย คนใต้ใจดำ ฯลฯ ซึ่งอาจจะรวมทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่ตามความเข้าใจของคนทั่วไปมักจะมองดูภาพแบบที่เป็นลบ

กาญจนา แก้วเทพ (2544:182) กล่าวว่า Stereotype หรือ ภาพแบบฉบับตายตัว มักเกิดจากกระบวนการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่มีอคติ โดยที่ผู้เรียนรู้มักจะได้สรุปมาจากประสบการณ์ตรงของตัวเอง ผลของการมีวิธีคิดหรือวิธีประเมินค่าแบบนี้จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการ

การให้ข้อมูลข่าวสารอย่างมาก ตัวอย่างการทำงานของสื่อมวลชนมักจะต้องอาศัยภาพแบบฉบับตายตัวอยู่ตลอดเวลา เช่น ภาพแบบฉบับตายตัว “คนรุ่นใหม่” จะทำให้นึกถึงผู้ชายมากกว่าผู้หญิง คนหนุ่มสาวมากกว่าคนสูงอายุ คนกรุงเทพฯ มากกว่าคนต่างจังหวัด หรือคนหน้าตาสวยดูเป็นคนดีมากกว่าคนหน้าตาน่าเกลียด ฯลฯ และทำให้เราสร้างสมมุติฐานต่างๆ เกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น คนได้รักพวกพ้อง ในเวลาเดียวกันก็ทำให้เป็นอุปสรรคต่อแบบแผนการสื่อสารด้วย

การสรุปเหมารวม (Stereotype) เป็นรูปแบบหนึ่งของทัศนคติที่กลุ่มคนหนึ่งมีภาพลักษณ์ของคนอีกกลุ่มหนึ่งอย่างเหมารวมๆ กัน โดยอาศัยสิ่งที่สังเกตเห็นได้ เป็นการกำหนดภาพตายตัวที่มีความหมายได้ทั้งการตัดสินในแง่ลบและแง่บวก ทัศนคติดังกล่าวนั้นอาจจะออกมาในทางบวก ทางลบ หรือทั้งบวกและลบผสมกัน ทัศนคติลักษณะนี้ถือเป็นอุปสรรคหนึ่งในการสื่อสารที่อาจจะพบได้ โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

ทัศนคติแบบการสรุปเหมารวมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งกับนักโบราณคดีและชุมชน เนื่องจากมีความแตกต่างในเรื่องของวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงความแตกต่างของวัฒนธรรมย่อยเท่านั้น แต่นักโบราณคดีในฐานะผู้ส่งสารและมาจากวัฒนธรรมเมือง อาจมองชุมชนในฐานะผู้รับสารว่าเป็นวัฒนธรรมที่ด้อยกว่าตน ไม่มีความรู้ หรือในทางตรงกันข้ามชุมชนก็อาจมองนักโบราณคดีว่าเป็นคนเมืองที่มีความรู้ มีฐานะดีกว่าตน ซึ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างกันได้

แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือการสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (person-to-person) กล่าวคือทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่คนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร การสื่อสารระหว่างบุคคลเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคนสองคน เช่น การพูดคุยกันระหว่างสองคน และก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีมากกว่าสองคนขึ้นไปมารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุม เป็นต้น (ปรมะ สตะเวทิน. 2533:35)

กิติมา สุรสนธิ (2541:23) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลหมายถึงการสื่อสารของบุคคลที่มีจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไปทำการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันในลักษณะตัวต่อตัว ในรูปแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) หรือมีสื่อเป็นตัวกลาง เช่น การพูดโทรศัพท์ ก็ได้

ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเป็นการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคลคือผู้ส่งสารกับผู้รับสารอย่างน้อยสองคน หรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้และบุคคลในกลุ่มทุกคนสามารถร่วมมือบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

การสื่อสารระหว่างบุคคลไม่ได้มีหมายความเฉพาะการสื่อสารระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น แต่ยังหมายความถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล ทั้งในเชิงวจนภาษาและอวัจนภาษา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (กัญญาณัฐ ศรีวิไล. 2544:14)

1. บุคคล ต้องประกอบด้วยบุคคลอย่างน้อยสองคน คือผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารกับผู้รับสาร และทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารก็ไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ของตนอย่างเดี่ยวเสมอไป อาจสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ส่งสารและรับสารได้ ซึ่งข้อดีของการสื่อสารระหว่างบุคคลอยู่ที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะซักถามทำความเข้าใจและมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้ทันที เพราะการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีองค์ประกอบของการสื่อสารอยู่อย่างครบถ้วน คือ ผู้ส่งสาร (source) สาร (message) สื่อ (media) ผู้รับสาร (receiver) ผล (effect) และปฏิริยาตอบกลับ (feedback)

2. ข่าวสาร หรือ สาร ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคลมีทั้งที่เป็นวจนภาษา และอวัจนภาษา เช่น คำพูดที่ใช้สื่อสารระหว่างกัน การพยักหน้า การยิ้ม ฯลฯ

3. ผลที่เกิดขึ้น เป็นผลของการสื่อสารระหว่างบุคคลอาจจะเป็นไปในรูปแบบของการเพิกเฉย ปฏิเสธ หรือการตอบรับข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปฏิริยาด้านกายภาพ ด้านจิตใจ หรือด้านอารมณ์

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่จะช่วยให้นักโบราณคดีสร้างความเข้าใจและการยอมรับในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีกับชุมชน เนื่องด้วยลักษณะการสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันทำให้นักโบราณคดีสามารถทราบถึงปฏิริยาของอีกฝ่ายคือชาวบ้าน และหากชาวบ้านไม่เข้าใจเกี่ยวกับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีก็สามารถซักถามจากนักโบราณคดีได้ทันที

Roger and Shoemaker (อ้างใน วิไลลักษณ์ ฐิติพลธำรง. 2540:23) กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอออกไปหรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุดเพื่อให้เกิดการยอมรับสารนั้น ควรที่จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลจะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติและพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัด และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

เสถียร เขยประทับ (2525:219) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิถี ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็สามารถได้ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนตัวผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน

2. สามารถที่จะจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

Lazarsfeld and Manzel (1968) (อ้างใน วิลลิกษณ์ จูติพลธำรง. 2540:23) ได้ให้เหตุผลของการที่สื่อบุคคลมีประสิทธิภาพว่า

- การพูดคุยเป็นกันเอง เป็นส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดได้ง่ายขึ้น
- การสื่อสารแบบเผชิญหน้า ทำให้ผู้พูดสามารถดัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้อย่างเหมาะสม
- การสื่อสารแบบนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองได้รับรางวัลหรือมีส่วนร่วม ในการที่สามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

บุษบา สุธีธร (2529:254-255) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่ได้ผลดียิ่งในการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะการสื่อสารระหว่างบุคคลส่วนใหญ่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการเผชิญหน้ากัน การใช้ทั้งการสื่อสารด้วยคำพูดและไม่ใช้คำพูดในการโน้มน้าวใจจึงมักได้ผลดี โดยเฉพาะถ้าผู้ที่ผู้ส่งสารโน้มน้าวใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผู้นำความคิดเห็นของผู้รับสารด้วยแล้ว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะสามารถทำได้ง่ายขึ้น

เสถียร เขยประทับ (2525) (อ้างใน วิลลิกษณ์ จูติพลธำรง. 2540:24) แบ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. **การติดต่อโดยตรง (Direct Contact)** การติดต่อโดยตรงนี้ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ข่าวสารโดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้หากประชาชนหรือผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถซักถามได้เป็นอย่างดี
2. **การติดต่อโดยกลุ่ม (Group Contact of Community Public)** คือการติดต่อโดยผ่านกลุ่ม ซึ่งกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อส่วนรวม กลุ่มต่างๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้

กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม (Group Process) หมายถึง ที่รวมแห่งประสบการณ์ของบุคคลหลายๆ ฝ่ายที่มาพบปะสังสรรค์กันด้วยความรู้สึกพึงพอใจในความสัมพันธ์ในกันและกัน เรียกว่าเกิดการ ปฏิสัมพันธ์ (interactive) การปฏิสัมพันธ์นี้เองช่วยให้ค้นพบวิธีแก้ปัญหาที่น่าพอใจร่วมกัน ทำให้แต่ละคนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน และผลลัพธ์ประการต่อมาก็คือ ทำให้แต่ละคนเป็นแรงจูงใจให้แก่กันและกัน (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรสุภากุล. 2522:14)

เมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในกลุ่มคือ การเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละคน บุคคลในฐานะสมาชิกก็จะมีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเอง ความคิดบางอย่างก็จะสามารถทำให้บุคคลอื่นๆ คล้อยตาม หรืออาจเรียกได้ว่ามีอิทธิพลต่อกลุ่ม

ดังที่ Blummer (1969) (อ้างใน วิไลลักษณ์ จิตพิลธารัง. 2540:24) กล่าวไว้ว่า “สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่ร่วมกันอยู่ทั้งหมดจะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติและมีพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปในทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจในทางนั้น”

ฌรงค์ สมพงษ์ (2543:7) กล่าวว่า การตัดสินใจของกลุ่มจะมีพลังผลักดันต่อการตัดสินใจและการรับรู้ของปัจเจกชนด้วย

การรวมกลุ่มกันของบุคคล แต่ละกลุ่มจะต้องประกอบด้วยสมาชิก สมาชิกแต่ละคนก็ย่อมมีบทบาทต่อกลุ่ม ทำประโยชน์ให้กับกลุ่ม มีอิทธิพลต่อกลุ่มและได้รับอิทธิพลจากกลุ่มด้วยการที่คนมาอยู่รวมกลุ่มกันนั้น ย่อมทำให้เกิดกิจกรรมบางประการร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิต การแก้ไขปัญหา ดำเนินกิจกรรม ความเชื่อพื้นฐานข้อหนึ่งในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคือ บุคคลแต่ละคนจะมีอิทธิพลต่อกลุ่ม และในขณะเดียวกันกลุ่มก็จะมีอิทธิพลต่อบุคคลแต่ละคนเช่นกัน

กลุ่มจะมีการประสานงานกันภายในกลุ่ม สมาชิกจะมีการรับ การถ่ายทอด เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ โดยการสื่อสารภายในกลุ่ม การติดต่อระหว่างบุคคลสามารถทำได้ด้วยคำพูด (verbal communication) และโดยไม่ต้องใช้คำพูด (non-verbal communication) คืออาจจะเขียนเป็นตัวหนังสือแทน หรือใช้สัญลักษณ์ การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง สายตา เป็นต้น โดยปกติแบบการสื่อสารภายในกลุ่มมักจะเริ่มจากเบื้องบนลงเบื้องล่าง คือจากหัวหน้าสู่ลูกน้อง หรือจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน คือจากลูกน้องสู่หัวหน้า และมีการติดต่อระหว่างระดับเดียวกัน หรือบางครั้งอาจมีการติดต่อระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องและระหว่างลูกน้องไปพร้อมกัน (อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง. 2525:117)

เมื่อบุคคลมารวมกลุ่มกัน แต่ละคนจะมีพฤติกรรม พฤติกรรมนี้ก็คือ บทบาทของผู้นั้น บทบาท (role) ก็คือการแสดงออกถึงฐานะและตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนในสังคม โดยการแสดงออกในด้านที่เกี่ยวกับคำพูด ลักษณะท่าทาง การตอบสนอง กิริยาต่างๆ ภายในกลุ่ม สมาชิกจะมีบทบาทแตกต่างกันออกไป เช่น บทบาทของผู้นำ บทบาทของสมาชิก บทบาทของเลขานุการ เป็นต้น (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุกกุล. 2522:61-62)

ในสมัยโบราณผู้นำมักจะเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง มีพลัง มีอำนาจเหนือคนอื่น สามารถสั่งให้สมาชิกทำกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการ ผู้นำประเภทนี้อาจจะไม่มี ความฉลาด

เลย ซึ่งแตกต่างกับในสมัยปัจจุบันที่จะเน้นในเรื่องของการนำกลุ่มให้พัฒนาไป ดังนั้น ผู้นำจึงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความฉลาดพอที่จะช่วยเหลือกลุ่มให้ก้าวหน้า ผู้นำประเภทนี้อาจเป็นผู้มีความสามารถในหลายๆ ด้าน เช่น มีความสามารถในการทำงาน การสร้างมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการสื่อสารเป็นอย่างดี เป็นต้น (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล. 2522:101-102)

ผู้นำจึงเป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาของกลุ่ม ในทางปฏิบัติผู้นำต้องมีอำนาจในการสั่งการหรือมอบหมายให้สมาชิกในกลุ่มทำกิจกรรมของกลุ่มได้

การเป็นผู้นำเกิดได้หลายวิธีเพราะบุคคลมีโอกาสมิเหมือนกัน ดังนั้น ลักษณะของการได้มาซึ่งตำแหน่งผู้นำ จึงมีหลายลักษณะดังต่อไปนี้ (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล. 2522: 105-106)

1. **ผู้นำตกทอด (Hereditary)** ผู้นำประเภทนี้จะได้ตำแหน่งเนื่องจากบรรพบุรุษเคยได้รับตำแหน่งมาก่อน โดยมีพื้นฐานของการยอมรับในเรื่องของผู้นำอยู่แล้วจากกลุ่ม

2. **ผู้นำเป็นทางการ** ผู้นำประเภทนี้ปรากฏขึ้นในกลุ่มอย่างเป็นทางการ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- ผู้นำที่ได้มาจากการแต่งตั้ง (Appointed) หมายถึง ผู้นำที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ โดยที่ผู้มีอำนาจสูงขึ้นไปเห็นสมควรจะแต่งตั้งให้ทำงาน

- ผู้นำที่ได้จากการเลือกตั้ง (Elected) ผู้นำจากการเลือกตั้งมักมีลักษณะพิเศษ เช่น คล่องแคล่วในการทำงาน มีไหวพริบในการตัดสินใจ มีความสามารถพูดจาโน้มน้าวให้บุคคลอื่นมีความเห็นคล้อยตาม ตลอดจนจนทำให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของบุคคลทั่วไป ดังนั้น เมื่อสมาชิกเกิดความนิยมบุคคลผู้นี้ก็จะเลือกตั้งได้เป็นผู้นำของกลุ่ม เมื่อเลือกตั้งแล้วก็จะมีการเสนอชื่อเพื่อให้มีการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการต่อไป การเลือกตั้งจะช่วยให้มีการสรรหาผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดที่มาเป็นผู้นำ

3. **ผู้นำตามธรรมชาติ (Natural Leader)** ในบางกลุ่มจะไม่มี การแต่งตั้งผู้นำอย่างเป็นทางการแต่จะมีใครบางคนที่ย่อยทำหน้าที่ตามธรรมชาติ คือถึงแม้ไม่มีการแต่งตั้งเขาก็มีความเต็มใจในการทำงาน ทำหน้าที่สอดคล้องกับตำแหน่งผู้นำ และในที่สุดสมาชิกก็จะเริ่มรู้สึกว่าเขาเหมาะสมในการเป็นผู้นำกลุ่มได้

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด (Opinion Leader)

ผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) หมายถึง บุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น (Rogers.1983) (อ้างใน พนมศักดิ์ ปากหวาน. 2544:10)

ผู้นำทางความคิด คือ แหล่งของข้อมูลหรือทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อผู้ตาม และผู้ตามของบุคคลเหล่านี้ เรียกว่า ผู้รับสาร (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. 2537:191)

พัชนี เขยจรรยา และคณะ (2538:191) กล่าวถึง ความหมายของผู้นำทางความคิดว่า คือบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคม ผู้นำทางความคิดมีภารกิจที่จะต้องแจ้งข่าวสาร เสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจต่อกลุ่มคนต่าง ๆ

ผู้นำทางความคิด คือ บุคคลซึ่งผู้อื่นจะมาหาคำแนะนำและข้อมูลข่าวสาร โดยเป็นบุคคลในสังคมซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด หรือแบบกลุ่มปฐมภูมิ เช่น เป็นญาติ เป็นเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน และมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำทางความคิดเห็นในอีกเรื่องหนึ่งหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง (Radom Wongnom.1985) (อ้างใน พนมศักดิ์ ปากหวาน. 2544:11)

เสถียร เขยประทับ (2528:177) กล่าวว่า ผู้นำทางความคิดเห็น เป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา ด้วยเป็นบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ โดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการและสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย

ดังนั้น ผู้นำทางความคิด จึงเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้อื่นโดยวิธีที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งแตกต่างกับผู้นำที่เป็นทางการที่มีอิทธิพลเหนือความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้อื่นโดยอาศัยอำนาจที่มาจากตำแหน่งที่เป็นทางการ

คุณลักษณะของผู้นำทางความคิด

Rogers (1983) (อ้างใน พนมศักดิ์ ปากหวาน. 2544:11) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำทางความคิด (Characteristics : of Opinion Leaders) ซึ่งประกอบด้วย

1. การสื่อสารภายนอก (External Communication) กำหนดหลักไว้ดังนี้
  - 1.1 ผู้นำทางความคิดสามารถเข้าถึงสื่อมวลชนได้มากกว่าผู้ตามทางความคิด
  - 1.2 ผู้นำทางความคิดมีลักษณะสากลมากกว่าผู้ตามทางความคิด
  - 1.3 ผู้นำทางความคิดมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่พัฒนามากกว่าผู้ตาม
2. การเข้าถึง (Accessibility)

ผู้นำทางความคิดต้องสามารถพูดคุยได้โดยตรงกับผู้อื่น หรือมีส่วนร่วมในสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3. สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio – economic)

ผู้นำทางความคิดมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าผู้ตาม

4. ความเร็วในการรับนวัตกรรม (Innovativeness)

4.1 ผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ตามทางความคิด

4.2 เมื่อในสังคมมีบรรทัดฐานที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่า แต่ถื่บบรรทัดฐานของระบบสังคมไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำทางความคิดจะไม่ยอมรับนวัตกรรมได้เร็วนัก

ผู้นำทางความคิดนั้นมีอิทธิพลต่อประชาชนในชุมชนนั้นๆ และมีส่วนสำคัญต่อบุคคลซึ่งไม่สามารถจะรับข่าวสารจากสื่อมวลชนได้ ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ (วิษณุ สุวรรณเพิ่ม. 2525:147)

1. ผู้นำทางความคิดหรือบุคคลที่มีอิทธิพลในชุมชนใดๆ ย่อมมีลักษณะทางการให้ข่าวสารแก่ชุมชนนั้น เป็นผู้แสวงหาข่าวใหม่ๆ มาป้อนให้กับกลุ่มอยู่เสมอ (giving and seeking information)

2. ผู้นำทางความคิดโดยมากจะเป็นผู้รับสารจากสื่อมวลชนมากกว่าผู้อื่นในชุมชนของตน ซึ่งจะฟังมาก อ่านมาก เห็นมาก

3. ผู้นำทางความคิดเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร เป็นเครือข่ายของการสื่อความหมาย บางครั้งเป็นตุลาการทางความคิด ผู้ตัดสินในข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ของสมาชิก บางทีเป็นผู้นำทางความคิดของกลุ่มอื่นอีกต่อหนึ่ง

โดยทั่วไปเราอาจจะสังเกตดูว่าบุคคลใดเป็นผู้นำทางด้านความคิดหรือไม่ ก็พิจารณาจากผลของการสื่อสารว่าเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มมากน้อยเพียงใด ลักษณะของผู้นำความคิดจำนวนมากมักจะทำตัวรับใช้หรือให้บริการแก่สมาชิกในกลุ่ม จนดูเหมือนเป็นตัวอย่างหรือแม่แบบของกลุ่มนั้น

อรุณีประภา หอมเศรษฐี (2531:113) ให้แนวคิดว่าบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดของกลุ่มมักจะมีลักษณะต่อไปนี้ คือ

1. มีฐานะทางสังคมสูง สังคมมีการยอมรับมาก (higher social status)
2. มีการใช้ข้อมูลที่ดีกว่า (better informed)
3. สนใจสื่อมวลชนในระดับสูงมาก (greater degree) มีการติดตามข่าวสารต่างๆ
4. มีความคิดเห็นที่หนักแน่น (stronger opinion)
5. มีความคิดเห็นที่ถูกต้องและก้าวหน้า (progressive opinion)

ผู้นำทางความคิดจะแตกต่างกันไปตามเรื่องและลักษณะความสนใจของบุคคล ผู้นำความคิดทางกีฬา ก็จะแตกต่างจากผู้นำทางความคิดของชาวนาหรือผู้นำความคิดของแม่บ้าน

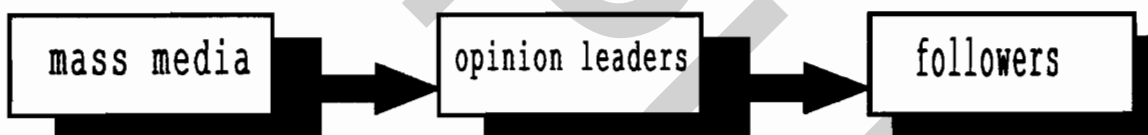
เป็นต้น แต่การมีลักษณะของผู้นำทางความคิดนี้จะเป็นส่วนช่วยอย่างสำคัญในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจด้วย

บุคคลที่มีลักษณะของการเป็นผู้นำทางความคิด คนอื่นๆ มักจะไปขอข่าวสาร หรือขอคำแนะนำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คนอื่นๆ คิดว่าบุคคลพวกนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นผู้รู้ดี บุคคลที่มีอิทธิพลเช่นนี้อาจมีตำแหน่งเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ แต่อิทธิพลที่บุคคลเหล่านี้มีต่อผู้อื่นจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ โดยผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล (เสถียร เขยประทับ. 2525:146)

ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น ได้แก่ พระ ครู แพทย์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ บุคคลเหล่านี้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของชุมชนในท้องถิ่นและในสังคม (เกติณี จุฬาวิจิตร. 2540:90)

ในการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้นำทางความคิด เป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องของการพัฒนาประเทศ จากสมมุติฐานที่ว่า สื่อมวลชนมิใช่เข้าถึงผู้รับสารได้โดยตรงทุกคน และผู้รับสารทุกคนก็มีใช้รับสารจากเพียงสื่อมวลชนแหล่งเดียวเท่านั้น ดังแบบจำลองการไหลของข่าวสาร เพื่อจะได้มองภาพบทบาทของผู้นำทางความคิดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-Step Flow of Communication)

ภาพที่ 1 : แบบจำลองการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-Step Flow Model)

(ใน Karen L. Williamson. 2000)

การสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-Step Flow of Communication) คือสารที่ส่งจากตัวผู้ส่งสารไปยังบุคคลที่เราเรียกว่า ผู้นำความคิด (Opinion Leader) การไหลของข่าวสารในขั้นแรกนี้เป็นการถ่ายทอดข่าวสาร ในขณะที่ขั้นที่สองที่ข่าวสารไหลจากผู้นำทางความคิดไปยังผู้ตามความคิดนั้นเกี่ยวข้องกับการแพร่หรือการกระจายอิทธิพลจากผู้นำความคิดแฝงเข้าไปด้วย แบบจำลองนี้แทนที่จะมองคนฟังว่า ไม่มีปฏิภิกิริยาริเริ่มสิ่งใด ก็มองคนฟังว่าเป็นปัจเจกบุคคล (individual audience) ที่มีปฏิสัมพันธ์

อย่างไรก็ดีแบบจำลองนี้ก็มีจุดอ่อนในตัวของมันเองหลายประการด้วยกัน (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. 2537:190) คือ

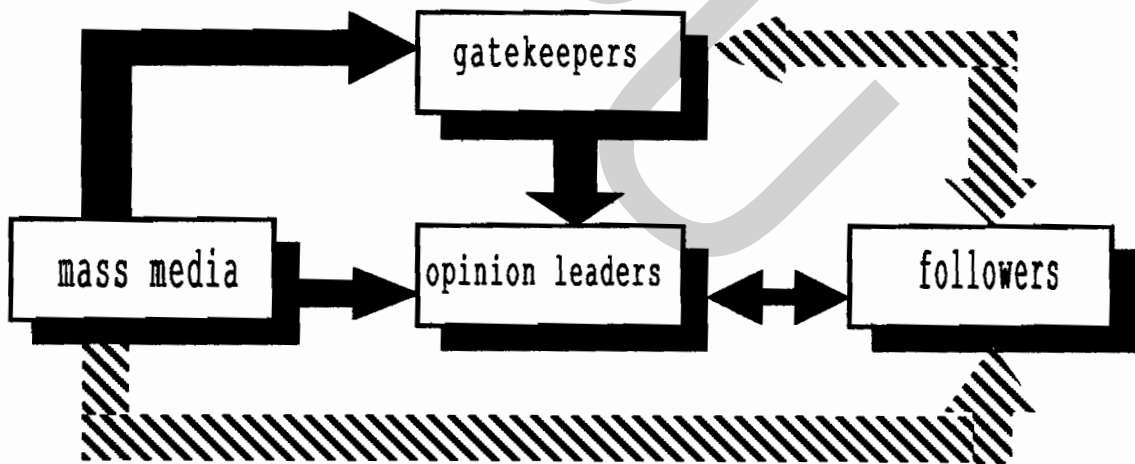
- แบบจำลองนี้มองผู้นำทางความคิดว่าเป็นผู้ที่เป็ฝ่ายริเริ่มและมีปฏิกิริยา (active) อยู่เสมอ และผู้รับสารที่เป็นกลุ่ม (mass audience) ไม่มีปฏิกิริยาไม่ริเริ่มสิ่งใด (passive) ซึ่งไม่จริงเช่นนั้นเสมอไป ผู้นำทางความคิดและผู้ตามความคิดมีทั้งเป็นฝ่ายริเริ่มและไม่ริเริ่ม มีและไม่มีปฏิกิริยา

- การที่คิดว่า กระบวนการสื่อสารมวลชน เป็นเรื่องของการไหลสองจังหวะ เป็นการจำกัดการวิเคราะห์ เพราะกระบวนการสื่อสารมวลชนอาจจะมีมากหรือน้อยกว่าสองจังหวะ

- แบบจำลองนี้คิดว่าผู้นำทางความคิดได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนซึ่งจริงๆ แล้ว บางครั้งเขาอาจได้รับข่าวสารจากสื่ออื่นก็เป็นได้

- มีสื่ออีกหลายช่องทางซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจที่จะรับนวัตกรรมของผู้รับสาร ในขั้นตอนของการเผยแพร่กระจายข่าวสารจะประกอบด้วยทำให้ผู้ฟังรับรู้ว่ำนวัตกรรมนั้นมีอยู่ ให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรม ให้ผู้รับสารตัดสินใจที่จะรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม และการยืนยันการตัดสินใจ ชั้นความรู้หรือขั้นรับรู้ข้อมูลนั้นเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชน ส่วนชั้นโน้มน้าวใจใช้สื่อบุคคล และที่สำคัญคือ ทั้งผู้นำความคิดและผู้ตามความคิดใช้สื่อทั้งสองชนิด ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียวใช้สื่อ

การไหลของข่าวสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-Step Flow of Communication)

ภาพที่ 2 : แบบจำลองการไหลของข่าวสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-Step Flow Model)

(ใน Karen L. Williamson. 2000)

แบบจำลองนี้อธิบายว่า สารจะถูกถ่ายทอดต่อ การถ่ายทอดเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีการสื่อสารมวลชนมาก โดยไม่ได้กำหนดแน่นอนว่าการไหลของข่าวสารต้องมีกี่ขั้นตอน รวมทั้งไม่ได้เจาะจงว่าสารจะต้องมาจากสื่อมวลชน แบบจำลองนี้เห็นว่าจำนวนครั้งที่มีการถ่ายทอดข่าวสารต่อจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารมวลชนนั้นจะแตกต่างกันไป ผู้รับสารบางคนอาจได้รับสารจาก

สื่อมวลชนหรือสื่อระหว่างบุคคลก็ได้ หรืออาจได้รับสารจากการบอกเล่าของบุคคลอื่นๆ หลายทอดต่อมาก็ได้

ข่าวสารส่วนใหญ่ที่เผยแพร่จากสื่อมวลชนไปยังประชาชนเป้าหมายนั้น มักจะผ่านผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) หรือผู้ที่เข้าถึงสื่อมากกว่าเสียก่อน แล้วบุคคลเหล่านี้จะนำเอาข่าวสารข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ประชาชนเป้าหมายคนอื่นๆ ต่อไป ซึ่งในการถ่ายทอดข่าวแต่ละครั้ง ผู้ถ่ายทอดมักจะสอดแทรกทัศนคติและความคิดเห็นของตนลงไป ทำให้ผู้รับสารคนต่างๆ ได้รับข่าวสารที่มีทัศนคติของคู่สนทนาแทรกมาด้วย ซึ่งมีผลไม่น้อยที่จะทำให้ผู้รับสารคล้อยตาม (Katz and Lazarsfeld. 1955) (อ้างใน พนมศักดิ์ ปากหวาน. 2544:14)

แบบจำลองนี้อธิบายสภาพการณ์ที่ใกล้เคียงความจริงที่สุด และในลักษณะนี้ ผู้นำทางความคิดจะมีบทบาทมาก

จากการศึกษาของ Rogers และ Svenning (อ้างใน เสถียร เขยประทับ. 2525:155) สรุปได้ว่า ผู้นำทางความคิดมีบทบาทอยู่ 2 บทบาท คือ บทบาทที่เป็นผู้รับและบทบาทที่เป็นผู้ให้ บทบาทที่เป็นผู้รับคือเป็นผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนหรือสื่อระหว่างบุคคล บทบาทที่เป็นผู้ให้คือเป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารไปยังบุคคลอื่นๆ อีกต่อหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้นำทางความคิดเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของบุคคลอื่นๆ ภายในระบบสังคม

ผู้นำทางความคิดถือเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนโดยเฉพาะในเรื่องของการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งนวัตกรรมที่นักโบราณคดีนำไปเผยแพร่ต่อชุมชนบ้านถ้ำลอด ก็คือการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี นวัตกรรมนี้อาจขัดกับความเชื่อของชุมชน เนื่องจากการเข้าไปขุดค้นในบริเวณพื้นที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นของคนโบราณจะทำให้ผีคนโบราณโกรธได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านบางคนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการไปหยิบจับกระดูกจะทำให้เจ็บป่วยได้ ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ ยอมรับและให้ความร่วมมือในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีนั้น หากนักโบราณคดีทำการสื่อสารกับชุมชนโดยอาศัยผู้นำทางความคิดเพื่อเข้าถึงคนในชุมชน ก็อาจจะช่วยลดความแตกต่างระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชน ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ ถ้านักโบราณคดีทำการสื่อสารเองแทนที่จะสื่อสารผ่านผู้นำความคิดของชุมชน

ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)

ในแต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีลักษณะเฉพาะตัวและแสดงออกมาในรูปบุคลิกภาพร่วม (collective personality) ของคนในวัฒนธรรมนั้นๆ ลักษณะที่เฉพาะตัวของแต่ละวัฒนธรรมนี้มีผลมาถึงเรื่องการสื่อสารด้วยเพราะการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

Samovar (1998) (อ้างใน กาญจนาก้าวเทพ. 2544:158) ให้คำนิยามอย่างกว้างๆ ว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม เป็นการสื่อสารระหว่างสองวัฒนธรรมขึ้นไปที่มีระบบการรับรู้ และสัญลักษณ์ที่ต่างกันมากพอที่จะทำให้เหตุการณ์การสื่อสารนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไป

Kim & Gudykunst (1988) (อ้างใน กาญจนาก้าวเทพ. 2544:158-159) ตั้งข้อสังเกตว่า เวลาที่คนสองคนมาสื่อสารกัน มักจะเป็นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอยู่แล้ว โดยที่อาจจะเป็นวัฒนธรรมระหว่างเพศ ระหว่างรุ่น ระหว่างระดับการศึกษา ระหว่างภูมิสำเนา ฯลฯ ฉะนั้น "ความเป็นระหว่างวัฒนธรรม" (Interculturalness) นั้นจึงมีขอบเขตได้หลายแบบ ตัวอย่างเช่น

- การสื่อสารระหว่างเชื้อชาติ (race) ที่มักหมายถึงลักษณะทางกายภาพ
- การสื่อสารระหว่างเผ่าพันธุ์ (ethnic)
- การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal) ซึ่งมักหมายถึงการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ
- การสื่อสารระหว่างกลุ่ม (intergroup) ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลนิยามตัวเองว่าเป็นคนในกลุ่มหรือในองค์กร (Organization communication) ซึ่งมีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น เช่น ในบริษัท หน่วยงาน ฯลฯ
- Intracultural communication หมายถึง การสื่อสารของคนกลุ่ม "สองวัฒนธรรม" (Co-culture) คือคนที่มีวัฒนธรรมหนึ่งร่วมกับวัฒนธรรมใหญ่ๆ พร้อมกันนั้นก็ยังมี "วัฒนธรรมย่อย" (Sub-culture) ของตัวเองที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ในวัฒนธรรมใหญ่ เช่น คนไทยเชื้อสายจีน ชาวเขาสัญชาติไทย
- การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมสื่อมวลชนกับระหว่างสื่ออื่นๆ
- การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมสากลกับวัฒนธรรมท้องถิ่น (Global and Local communication) เป็นต้น

ในการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชน เป็นการมาพบกันระหว่างสองวัฒนธรรม คือวัฒนธรรมของนักโบราณคดี ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาและอาศัยอยู่ในวัฒนธรรมเมืองซึ่งมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของชุมชนบ้านถ้ำลอด เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากวัฒนธรรมเมือง และมีลักษณะของวัฒนธรรมในแบบฉบับที่เป็นของตนเอง คือ วัฒนธรรมชาวไตหรือไทยใหญ่

ปัญหาหลักของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม คือ ความแตกต่างของลักษณะการให้ความหมายและพฤติกรรมสื่อสาร เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมาจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน การสร้างความเข้าใจร่วมกันของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกัน และจะต้องไม่มีความรู้สึกเด่นกว่าหรือด้อยกว่าในการมีปฏิสัมพันธ์ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ชนเผ่า (Samovar and Porter. 1995) (อ้างใน จิราพร บุตรสันต์. 2539:15)

Miller และ Steninberg (1975) (อ้างใน เมตดา วิวัฒนานุกูล. 2541:17-18) กล่าวว่า การเข้าใจคนๆ หนึ่งๆ จากวัฒนธรรมหนึ่งๆ มีการรับรู้ ตีความ และแสดงออกอย่างไรนั้น เราต้องเข้าใจ อิทธิพลที่สำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

1. **อิทธิพลทางวัฒนธรรม (Cultural influence)** คือ การมองวัฒนธรรมในวงกว้าง ในด้านค่านิยมและโลกทัศน์ (World view)

2. **อิทธิพลทางวัฒนธรรมสังคม (Sociocultural influence)** เป็นการมองวัฒนธรรมในระดับแคบลงมา คือ การเข้าใจว่าคนๆ นั้นเป็นคนกลุ่มไหนในสังคม เช่น เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มสังคมจะมีวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) แตกต่างกัน โดยมองรวมถึงบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดมา และความคาดหวังต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของคนกลุ่มนั้นๆ ในสังคม

3. **อิทธิพลทางวัฒนธรรมจิตวิทยา (psychocultural influence)** คือการเข้าใจในกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการคิด ทักษะคิด การรับรู้ รวมถึงกระบวนการแยกประเภท/จัดกลุ่ม (categorization) ภายในความคิดของบุคคลในแต่ละวัฒนธรรม

4. **อิทธิพลทางสภาพแวดล้อม (environmental influence)** คือ การศึกษาถึงผลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพห้อง สถานที่ ลักษณะ ขนาด และประเภทองค์กร ฯลฯ

Miller และ Steinberg (1975) (อ้างใน เมตดา วิวัฒนานุกูล. 2541:17-18) เชื่อว่า ยิ่งเราเข้าใจระดับของข้อมูลเหล่านี้มากขึ้นเท่าใด การทำนายและคาดเดาการรับรู้และพฤติกรรมสื่อสารของบุคคลต่างวัฒนธรรมก็จะมีความถูกต้องและแม่นยำขึ้น

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมองนักโบราณคดีและชุมชนในลักษณะความแตกต่างของวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) ซึ่งถึงแม้ทั้งสองกลุ่มจะเป็นชาวไทยซึ่งมีวัฒนธรรมหลักร่วมกัน แต่ในด้านของสังคม ค่านิยม และความเชื่อแล้ว ยังมีวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างกันออกไป เช่น นับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน แต่ชุมชนบ้านถ้ำลอดยังมีความเชื่อในเรื่องผีในลักษณะต่างๆ อยู่ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีป่า เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Cultural change and exchange)

ในโลกปัจจุบันนี้ เพราะความที่โลกแคบลงทางวัฒนธรรม ทำให้สังคมต้องเกิดการพบปะแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การปรับตัวนี้เกิดขึ้นในทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมใหญ่หรือเล็ก วัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมย่อยก็ตาม

กาญจนา แก้วเทพ (2544:175) กล่าวว่า คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลง (change) หรือ การปรับตัว (adaptation) วัฒนธรรมที่มีความสามารถในการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมก็จะสามารถดำรงอยู่ได้ยืนยาว

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นอาจเกิดขึ้น ได้ใน 3 รูปแบบ (กาญจนา แก้วเทพ. 2544:175-177) คือ

1. **Innovation** เป็นกรณีที่เกิดการค้นพบใหม่ ๆ ขึ้นในสังคม-วัฒนธรรมนั่นเอง ตามปกติเนื่องจากในด้านหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเคยชินหรือนิสัย (habit) ดังนั้น เมื่อเกิดนวัตกรรมขึ้นมาในสังคม ก็มักจะมีคนที่กลัวการเปลี่ยนแปลงและจะต่อต้าน อัตราการต่อต้านจะมากหรือน้อยมักขึ้นอยู่กับทัศนคติทางสังคมที่คนในวัฒนธรรมนั้นมีต่อการเปลี่ยนแปลง

2. **Cultural Diffusion** คือการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมหนึ่งอันเนื่องมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมอื่น หรือการหยิบยืมวัฒนธรรมจากสังคมอื่นที่ได้มีโอกาสพบปะกันทางวัฒนธรรมมาใช้ในสังคมของเรา การปรับปรุงวัฒนธรรมของตนเองเพื่อให้มีอายุยืนยาวนี้เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างมากและเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยส่วนใหญ่กระบวนการรับการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมอื่นนี้มักจะมีลักษณะเลือกสรร (selective) กล่าวคือ มักจะเลือกแต่เฉพาะส่วนประกอบที่เข้ากับค่านิยมและความเชื่อในสังคมของตนเอง

3. **Acculturation** เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกรณีที่คนในวัฒนธรรมหนึ่งต้องอพยพไปอยู่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง (dominant/host culture) และผู้ที่อพยพย้ายไปอยู่ในวัฒนธรรมใหม่ต้องรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาเป็นของตัวเอง

เพื่อให้การสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นักโบราณคดีต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของชุมชนบ้านถ้ำลอดเพื่อให้สามารถดำเนินการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีได้ด้วยความเรียบร้อย เช่น สถานที่ที่ชาวบ้านถ้ำลอดถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน นักโบราณคดีก็ต้องให้ความเคารพด้วยเช่นกัน การที่นักโบราณคดีต้องปรับตัวหรือรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างมาจากชุมชนก็เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนและเป็นการรับเอามาแบบชั่วคราว ในขณะที่เดียวกัน ชุมชนบ้านถ้ำลอดก็ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของตนเองกับวัฒนธรรมดั้งเดิมเมื่อมีการแพร่กระจายวัฒนธรรมเกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากการที่นักโบราณคดีนำวัฒนธรรมและค่านิยมที่แตกต่างมาสู่พื้นที่ ซึ่งอาจเกิดการยอมรับหรือต่อต้านขึ้นได้หากไม่ได้มีการสื่อสารที่สร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจกับชุมชน

จากแนวคิด และทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยในหลายๆ ด้านในการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร ตัวสาร และช่องทางในการสื่อสาร รวมถึงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมซึ่งมีผลกระทบ

ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการสื่อสาร หากนักโบราณคดีต้องการให้การสื่อสารของตนกับชุมชนเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ นักโบราณคดีต้องวิเคราะห์ชุมชนเพื่อหาวิธีที่เหมาะสมในการสื่อสาร เช่น การเข้าหาผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจและเชื่อถือ ในขณะที่เดียวกันนักโบราณคดีก็มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในการสื่อสารของตนว่าเกิดตรงจุดใดเพื่อปรับปรุงแก้ไข และจุดใดที่เป็นช่องทางให้การสื่อสารดำเนินไปได้ด้วยดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Carmen Gisela Hess (อ้างใน จิราพร บุตรสันต์. 2539:18) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ทำการศึกษาเรื่อง *“การพัฒนาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในที่ราบสูงเอกวาดอร์”* โดยทำการเปรียบเทียบระหว่างแนววิทยาศาสตร์และความคิดของประชาชนเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและการทำไร่ เลี้ยงสัตว์บนเทือกเขาแอนดิส ซึ่งพบความแตกต่างทางความคิดของนักพัฒนาและผู้คนในชุมชน ซึ่งการวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวที่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างนักพัฒนาและชุมชน ปัญหาคือ นักพัฒนายังคงฝังอยู่กับความคิดว่าหน้าที่หลักของตนคือทำให้ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์แก่ชุมชนโดยไม่ได้พิจารณาถึงความหมายของสารที่แตกต่างกันไปของผู้ส่งสารคือนักพัฒนา และผู้รับสารคือชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดปัญหาในที่สุด การปรับปรุงและการพัฒนาวิธีการในการสื่อสารถูกจัดให้เป็นวิธีการหลักในการแก้ปัญหาความแตกต่างของวัฒนธรรม

กิงแก้ว อินหว่าง (2530) ได้ทำการศึกษา *“เรื่องทัศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร”* เพื่อต้องการทราบทัศนคติ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริม ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานของพัฒนากรและประกอบการพิจารณาวางแผนการบริหารบุคคลของกรมการพัฒนาชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ทัศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากรอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีแนวโน้มว่าประธานกรรมการสภาตำบลที่มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากรมีจำนวนที่มากกว่าและปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร ได้แก่ การรู้จักคุ้นเคยกับพัฒนากร การรับรู้ข่าวสารการพัฒนาของประธานกรรมการสภาตำบลและความสนใจของประธานกรรมการสภาตำบลในงานพัฒนาของตำบล ส่วนปัจจัยด้านการศึกษาของประธานกรรมการสภาตำบล ความรู้ความเข้าใจในหลักการพัฒนาชุมชนของประธานกรรมการสภาตำบล ไม่มีผลต่อการกำหนดทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร กิงแก้ว ได้ให้ข้อเสนอแนะจากผลวิจัยที่พบว่า การรู้จักคุ้นเคยระหว่างประธานกรรมการสภาตำบลกับพัฒนากรมีผลต่อทัศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากรนั้น ได้แสดงให้เห็นว่าพัฒนากรมีความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับประธานกรรมการสภาตำบล และเป็น

การเน้นย้ำให้ตระหนักว่าการทำงานกับประชาชนในชนบทนั้น การสร้างสัมพันธ์ที่ดีจะเป็นช่องทางให้การทำงานทุกอย่างลุล่วงไปได้อย่างราบรื่น

ชัยฤกษ์ ไตลังคะ (2526) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษา *“บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อการยอมรับนวัตกรรมในการทำนาข้าวของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในเชียงใหม่”* ซึ่งพบว่า ในการพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องมีความรู้พื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจการปกครองและขนบธรรมเนียมของชาวเขาเป็นอันดับแรก จึงจะสามารถวางแผนออกแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่นวัตกรรมได้อย่างเหมาะสม

พิมพ์ใจ สุรินทร์เสรี (2534) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ทำการศึกษา *“กระบวนการหาข่าวสารของอาสาสมัครโครงการเกษตรและพัฒนาชนบทหน่วยสันติภาพอเมริกาประจำประเทศไทย (Peace Corps)”* ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศที่อาสาสมัครมาทำงานพัฒนาชนบทไทย พบว่า แม้กลุ่มอาสาสมัครสหรัฐฯ จะมีภูมิหลังด้านการศึกษาระดับสูง แต่อาสาสมัครเหล่านั้นต่างให้ข้อสรุปว่า ความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมนั้นมีอยู่มากมายแล้วในชุมชนชนบทของไทย ภารกิจที่อาสาสมัครต้องทำจึงมิใช่การสอนเทคนิคใหม่ๆ ให้แก่ชาวบ้าน หากแต่เป็นการพัฒนาการสื่อสารของบุคคลภายนอกที่ช่วยให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน ในระหว่างการดำเนินงานต้องมีการวางแผนข้อมูลจากสภาพความเป็นจริง โดยทำการวิเคราะห์ร่วมกับชาวบ้านและข้อมูลที่สื่อบุคคลภายนอกต้องแสวงหาก็คือ สภาพของชุมชนและสภาพของครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการคิดกิจกรรมและการมีส่วนร่วม งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับตัวแปรเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจสภาพของชุมชน” ของสื่อบุคคลภายนอกมากกว่าตัวแปรเรื่อง “ทักษะการสื่อสาร” ของสื่อบุคคลภายนอก

จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ผู้ที่ทำการติดต่อสื่อสารกับชุมชนควรทำความเข้าใจวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเพื่อความราบรื่นในการทำการติดต่อสื่อสาร การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน การทำความรู้จักพบปะพูดคุยกับผู้คนในชุมชนและผู้นำท้องถิ่นก็เป็นช่องทางให้การทำงานเป็นไปได้อย่างราบรื่น

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา โดยมีลักษณะเป็นการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นระยะเวลา 1 เดือน เพื่อทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงทำการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับนักโบราณคดีในโครงการฯ และสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำลอด

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

1. นักโบราณคดีในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งทำการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด จำนวน 7 คน ได้แก่

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช หัวหน้าทีมวิจัยด้านโบราณคดีและ ผู้รับผิดชอบการขุดค้น

- นายเชิดศักดิ์ ดรรยาววัฒน์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- นางสาวนันทมน ภูริพัฒน์พงษ์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- นายเดชพิรุฬห์ ศีระบุตร ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- นายวีระศักดิ์ แคล้วคำพุ่ม ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- นางสาวศิริลักษณ์ กัณฑาศรี ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- นายพิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีและเลขานุการ

2. สมาชิกชุมชนบ้านถ้ำลอด จำนวน 28 คน ได้แก่

- นายมณี เสลาสุวรรณ กำนันตำบลถ้ำลอดและผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด

- นายมานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

- นายบัวชร เกิดอุบล เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

- นายมนัส เบญจมาศสีเงิน เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่า

ถ้ำน้ำลอด

- นางจ๋าม ทองอักษรานนท์ ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง)

- นางละไม วรรณบุญจพล ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง)

- นางจิ่งนุ เสลาสุวรรณ ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง)
- นางจามรี สุวรรณ ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง)
- นางสาวพร ธงชัยสกุลสุข ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง)
- นายจันดา อภินันท์ทิพยกุล บริการล่องแพ
- นายเงิน ทองอักษรานนท์ บริการล่องแพ
- นายปิ่น คล้ายแก้วแก้ว บริการล่องแพ
- นายจายแหลง สุวรรณอ่วม บริการล่องแพ
- ด.ญ.วรรณภา ทองอักษรานนท์ นักเรียนชั้น ม.2, อาสาสมัครโครงการฯ
- นางสาวบุษบา วงศ์เพชร นักเรียนชั้น ม.3, อาสาสมัครโครงการฯ
- นายชัยวัช คล้ายแก้วแก้ว นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1
- นายวิทยา สุริยะ นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1
- นายสงเสริม ฐานันดรวิไล นักศึกษาชั้น ปวช.2
- นายพิชัย ฐานันดรวิไล นักเรียนชั้น ม.5
- นายจ่านงค์ เบญจมาศสีเงิน รั้งจ้งที่โครงการฯ
- นายอุทัย โรจน์เกษตรสิน บริการล่องแพ, รั้งจ้งที่โครงการฯ
- นางมาลี เค็ดโลก ร้านขายอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ
- นางสุนีย์ โถดอกร ร้านขายอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ
- นางไย โรจน์เกษตรสิน ร้านขายอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ
- นางสาวอรพรรณ จิตติกุลภัทรวงศ์ ไกด์เดินป่า
- นายอุทัย พงศ์วรานภาพ ทำเครื่องเงิน
- นายองปุ่น ทองอักษรานนท์ นักการภารโรง โรงเรียนห้วยแห้ง
- นายจูล เบญจมาศสีเงิน รั้งจ้งทั่วไป
- นายจันตะ คล้ายแก้วแก้ว หมอเมืองบ้านเหนือ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ

1. การเก็บข้อมูลโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ศึกษา การวิจัยทางโบราณคดีบริเวณถ้ำลอด เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชน
2. การเก็บข้อมูลโดยการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) จากนักโบราณคดีในโครงการฯ และสมาชิกในชุมชนบ้านถ้ำลอด เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าการสื่อสารอันนำไปสู่

การสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและชุดค้นทางโบราณคดี ว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรมีลักษณะเช่นไร

โดยแบ่งเนื้อหาในการเก็บข้อมูล เป็น (1) ข้อมูลเกี่ยวกับการสำรวจทางโบราณคดี แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ซึ่งทางโครงการฯ ได้ดำเนินการสำรวจแล้วในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2544 ซึ่งผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลส่วนนี้โดยการสัมภาษณ์นักโบราณคดี และชาวบ้านในชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และ (2) ข้อมูลเกี่ยวกับการชุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ซึ่งโครงการฯ มีการดำเนินการชุดค้นตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 4 สิงหาคม พ.ศ. 2545 รวมระยะเวลาประมาณ 4 เดือน โดยผู้วิจัยทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการชุดค้นเป็นระยะเวลา 1 เดือน คือ ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 รวมทั้งทำการสัมภาษณ์นักโบราณคดีและชาวบ้านในชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

โดยมีรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยพักอาศัยในศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ตำบลถ้ำลอด ซึ่งเป็นบริเวณที่ทำการชุดค้นทางโบราณคดี ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 รวมเวลา 32 วัน หรือประมาณ 1 เดือน เพื่อทำการสังเกตการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชน ปฏิบัติการของชุมชนที่มีต่อนักโบราณคดีและโครงการฯ รูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนและนักโบราณคดีในชุมชน การปรับตัวของนักโบราณคดีและชุมชน

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตอย่างละเอียด และถ่ายภาพเพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลจากการสังเกต

2.2 การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (formal interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยเลือกบุคคลให้สัมภาษณ์ ดังนี้

- สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ชูทรงเดช หัวหน้าทีมวิจัยด้านโบราณคดีและผู้รับผิดชอบการชุดค้น เพื่อทราบถึงวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อให้การสำรวจและชุดค้นดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย ปัญหาหรืออุปสรรคในเบื้องต้นหรือที่คาดว่าจะเกิดขึ้น รวมถึงทัศนคติโดยรวมที่นักโบราณคดีมีต่อชุมชนบ้านถ้ำลอด

- สัมภาษณ์กำนันตำบลถ้ำลอด นายมณี เสลาสุวรรณ เพื่อทราบถึงวิธีการและขั้นตอนในการเข้ามาดำเนินการสำรวจและชุดค้น ทัศนคติโดยรวมของชุมชนบ้านถ้ำลอดที่มีต่อการสำรวจและชุดค้นและต่อนักโบราณคดี รวมถึงวิถีชีวิต ลักษณะของชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เป็นต้น

- สัมภาษณ์นักโบราณคดีในโครงการฯ ซึ่งเป็นผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีจำนวน 6 คน ได้แก่ นายเชิดศักดิ์ ศรีรายภิวัฒน์, นางสาวนัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์, นายเดช

พิรุฬห์ ศีระบุตร, นายวีระศักดิ์ แคล้วคำพุ่ม, นางสาวศิริลักษณ์ กัณหาศรี และนายพิพัฒน์ กระแจะจันทร์

- สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่รู้จักและมีความสนิทสนมกับกลุ่มนักโบราณคดี และเห็นการทำงานของนักโบราณคดี ดังนี้

- เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาฯ จำนวน 3 คน ได้แก่ นายมานะ แก้ววงษ์วาน, นายบัวธร เกิดอุบล และนายมนัส เบญจมาศสีเงิน

- นักเรียนอาสาสมัครโครงการฯ จำนวน 2 คน ได้แก่ นางสาวบุษบา วงศ์เพชร และด.ญ.วรรณาทอง อักษรานนท์

- ชาวบ้านที่มารับจ้างที่โครงการฯ จำนวน 2 คน ได้แก่ นายจำนงค์ เบญจมาศสีเงิน และนายอุทัย โรจน์เกษตรสิน

- นักเรียนที่มาเล่นฟุตบอลที่ศูนย์ศึกษาฯ จำนวน 4 คน ได้แก่ นายวิทยา สุริยะ, นายชัยวัช คล้ายแก้วแก้ว, นายสงเสริม ฐานันดรวิไล และนายพิชัย ฐานันดรวิไล

- แม่ค้าร้านค้าบริเวณศูนย์ศึกษาฯ จำนวน 2 คน ได้แก่ นางมาลี เกิดโลก, นางสุนีย์ โถดอก

- ชาวบ้านถ้ำลอดที่มีความสนิทสนมหรือรู้จักนักโบราณคดีเป็นการส่วนตัว จำนวน 2 คน ได้แก่ นายอุทัย พงศ์วานูภาพ อาชีพทำเครื่องเงิน และนางสาวอรพรรณ ฐิติกุลภัทรวงศ์ อาชีพไกด์เดินป่า

- สัมภาษณ์ชาวบ้านถ้ำลอดที่มีอาชีพนำเที่ยวในถ้ำน้ำลอด เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้จะเห็นการทำงานของนักโบราณคดี เพราะต้องมาทำงานในบริเวณศูนย์ศึกษาฯ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นจำนวน 7 คน คือ ผู้นำเข้าเที่ยวถ้ำ (ถือตะเกียง) ได้แก่ นางจิ่งนุ เสลาสุวรรณ, นางจามรี สุวรรณ, นางสาวพร ชงชัยสกุลสุข และผู้บริการล่องแพ ได้แก่ นายจันดา อภินันท์ทิพกุล, นายเงิน ทองอักษรานนท์, นายบัน คล้ายแก้วแก้ว, นายจายแหล่ง สุวรรณอร่าม

- สัมภาษณ์ชาวบ้านถ้ำลอดที่เป็นผู้ปกครองหรือคนใกล้ชิดของชาวบ้านที่มาจ้างหรือเป็นอาสาสมัครที่โครงการฯ จำนวน 5 คน ได้แก่ นายจุล เบญจมาศสีเงิน, นายองปุ่น ทองอักษรานนท์, นางจ่าม ทองอักษรานนท์, นางละไม วรรณบุญผล, นางโย โรจน์เกษตรสิน

- สัมภาษณ์หมอมืองของหมู่บ้านเพื่อทราบถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชน คือ นายจันตะ คล้ายแก้วแก้ว หมอมืองบ้านเหนือของหมู่บ้าน

2.3 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- นักโบราณคดีในโครงการฯ ซึ่งทำการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีบ้านถ้ำลอด จำนวน 7 คน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตมี ชูทรงเดช

หัวหน้าทีมวิจัยด้านโบราณคดีและผู้รับผิดชอบการขุดค้น, นายเชิดศักดิ์ ดริยารักษ์วัฒน์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี, นางสาวนันทมน ภูริพัฒน์พงษ์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี, นายเดชพิรุฬห์ ศีระบุตร ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี, นายวีระศักดิ์ แคล้วคำพูน ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี, นายพิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีและเลขานุการ และนางสาวศิริลักษณ์ กัณฑศรี ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี

- สมาชิกชุมชนบ้านถ้ำลอด โดยทำควบคู่ไปกับการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านในชุมชนอาจเกิดขึ้นในรูปแบบของการซักถามเมื่อเกิดข้อสงสัยในขณะที่ทำการสังเกต รวมถึงการพูดคุยในลักษณะเป็นกันเอง

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการโดยการจดบันทึกภายหลังการสัมภาษณ์ และในขณะที่สัมภาษณ์หากผู้วิจัยเห็นว่าการจดบันทึกหรือการบันทึกเทปไม่เป็นการรบกวนหรือไม่สะดวกต่อการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อจดบันทึกและบันทึกเทป (หากเป็นไปได้) ในขณะสัมภาษณ์ด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งได้แก่ ข้อความบรรยายที่ได้จากการสังเกต การถอดเทปบทสัมภาษณ์ และการจดบันทึกการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสร้างข้อสรุปเป็นระยะๆ ข้อสรุปที่ได้ถือเป็นข้อสันนิษฐานเบื้องต้น (Initial Assumption) จากนั้นทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาพิสูจน์หรือยืนยันสันนิษฐานนั้น เพื่อสร้างข้อสรุปให้กับงานวิจัย

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ทำการศึกษาเป็นระยะเวลาประมาณ 1 เดือน คือตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 โดยพักอาศัยในศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ตำบลถ้ำลอด ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อสังเกตการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด รวมทั้งทำการสัมภาษณ์นักโบราณคดีและชาวบ้านในชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ สมุดบันทึกและอุปกรณ์การจดบันทึก เทป และเครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป เพื่อเก็บภาพต่างๆ จากการสังเกต

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมได้ตลอดระยะเวลาการชูดัชนีแหล่งโบราณคดีบ้านถ้ำลอด โดยโครงการฯ ทำการชูดัชนีเป็นระยะเวลา 4 เดือน คือตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 4 สิงหาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งผู้วิจัยทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นระยะเวลา 1 เดือน คือตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยขาดช่วง โดยเฉพาะช่วงท้ายของการชูดัชนี อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนในช่วงแรกเริ่มของโครงการฯ เพื่อเข้าใจถึงการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและการยอมรับจากชุมชน

นอกจากนี้ตัวผู้วิจัยเองอาจนับเป็นข้อจำกัดในการวิจัยด้วย เนื่องจากวัฒนธรรมและประสบการณ์ในเบื้องต้นที่แตกต่าง รวมทั้งภาษาท้องถิ่นที่ชาวบ้านใช้อาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้น ในเบื้องต้นเพื่อลดปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจะทำการศึกษาพื้นที่และวัฒนธรรมอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อนลงพื้นที่ โดยการศึกษาจากเอกสารและซักถามจากนักโบราณคดีที่รู้จักพื้นที่และชุมชน

บทที่ 4

ข้อมูลและผลการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน กรณีศึกษา การสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด” ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการขุดค้นทางโบราณคดี แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด เป็นระยะเวลา 1 เดือน คือ ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 รวมทั้งทำการสัมภาษณ์นักโบราณคดีในโครงการฯ และชาวบ้านในชุมชนบ้านถ้ำลอดทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด เพื่อให้ทราบถึงการสื่อสารอันนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจ การยอมรับและให้ความร่วมมือของชุมชนในการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

โดยมีข้อมูลและผลการวิจัย ดังนี้

ความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีของบ้านถ้ำลอด

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในอดีตได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีบริเวณถ้ำลอด ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2529 นายเควิน เครย์แมน นายจอห์น สปีร์ และนายจอห์น ดังคีย์ (Keimman et al.1988)(อ้างใน รัตมี ชูทรงเดช, นาฏสุตา ภูมิจันทร์, สุภาพร นาคบัลลังก์. 2545) นักสำรวจถ้ำชาวออสเตรเลียได้สำรวจเพื่อจัดทำฐานข้อมูลถ้ำ โดยสำรวจถ้ำที่เป็นแหล่งโบราณคดี 31 แหล่ง ซึ่งรวมทั้งถ้ำลอดด้วย นอกจากนี้ยังได้ทำการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีเบื้องต้น

สำหรับการศึกษาทางโบราณคดี ณ แหล่งโบราณคดีถ้ำลอดโดยนักโบราณคดีชาวไทย มีการสำรวจเป็นครั้งแรกโดยกรมศิลปากร โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) ในปี พ.ศ. 2529 นำโดยนายบวรเวท รุ่งรุจี ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการฯ ในขณะนั้น ได้สำรวจและบันทึกหลักฐานทางโบราณคดีภายในถ้ำลอด พร้อมกับมีการเคลื่อนย้ายโลงไม้จำนวน 1 โลง (2 ผา) กลับมาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2530 นายสถาพร ขวัญยีน หัวหน้าโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) คนต่อมาได้สำรวจแหล่งโบราณคดีถ้ำลอดเพิ่มเติม การสำรวจทั้งสองครั้งโดยกรมศิลปากรได้สำรวจเฉพาะภายในถ้ำลอดและบริเวณที่พบโลงไม้เท่านั้น และในปีเดียวกันนี้ นายสุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ นักศึกษาภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) เป็นสารนิพนธ์ตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) เรื่อง “การศึกษารูปแบบเรือขุด ที่พบบริเวณวนอุทยานถ้ำน้ำลอด ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ภายใต้การ

ควบคุมของ อาจารย์รัศมี ชูทรงเดช สารนิพนธ์ฉบับนี้นับเป็นงานชิ้นแรกที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง โลงไม้จากแหล่งโบราณคดีถ้ำน้ำลอดในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างจริงจัง โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบกับโลงไม้ที่พบในจังหวัดกาญจนบุรี

ปี 2538 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดทำรายงานการศึกษาเพื่อจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ บริเวณถ้ำน้ำลอด เพื่อเสนอต่อสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม โดยด้านโบราณคดี ผศ. ม.ล. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และนายจิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา ได้ทำการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีภายในเพิงผาถ้ำลอด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการพัฒนาแหล่งโบราณคดีถ้ำลอด

ปี พ.ศ. 2537-2538 Peter Grave (1996) (อ้างใน รัศมี ชูทรงเดช, นาฏสุดา ภูมิจำนงค์, สุภาพร นาคบัลลังก์. 2545) ทำการศึกษาวิจัยสำหรับทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย ได้เจาะตัวอย่างไม้จากแหล่งโบราณคดีถ้ำลอดเพื่อนำไปกำหนดอายุของโลงไม้

ปี พ.ศ. 2541-2542 ทีมวิจัยโบราณคดี โดย ผศ. ดร. รัศมี ชูทรงเดช ในโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ทำการสำรวจและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีถ้ำในอำเภอปางมะผ้า ซึ่งส่วนมากจะเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทที่ฝังศพในวัฒนธรรมโลงไม้⁷ ซึ่งรวมถึงถ้ำลอดด้วย (สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช. 2543)

ปี พ.ศ. 2544 โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีบริเวณที่ราบริมน้ำ หุบเขา และรอบๆ แหล่งโบราณคดีถ้ำที่โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำได้เคยสำรวจในปี 2541-2542 เพื่อหาแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งโบราณคดีประเภทอื่นๆ ที่นอกเหนือจากแหล่งโบราณคดีประเภทที่ฝังศพ

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (พ.ศ.2541- 2542) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เนื่องจากการสำรวจทางโบราณคดีเพื่อโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำในขณะนั้นมีเป้าหมายอยู่ที่การสำรวจถ้ำเป็นหลัก หลักฐานทางโบราณคดีที่พบส่วนมากเป็นแหล่งฝังศพของคนในวัฒนธรรมโลงไม้ ที่มีการปลงศพในโลงไม้แล้วนำไปไว้ในถ้ำ ทำให้ขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวองค์รวมทางวัฒนธรรม

⁷ "วัฒนธรรมโลงไม้" เป็นคำที่ใช้เรียกวัตถุทางวัฒนธรรมที่พบภายในอำเภอปางมะผ้า ซึ่งมีโลงไม้เป็นโบราณวัตถุเด่น (Diagnostic artifact) ของวัฒนธรรม นักโบราณคดีบางท่านจะเรียกโลงไม้นี้ว่า "โลงผีแมน" นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุประเภทอื่นๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม คือภาชนะดินเผาเนื้อดินสีน้ำตาล ทั้งผิวเรียบและมีการตกแต่งลวดลายเรือกทาบหลายแบบ เครื่องประดับสำริด เครื่องมือโลหะจำพวกเหล็ก เป็นต้น สำหรับอายุสมัยของวัฒนธรรมโลงไม้ในเบื้องต้นจากการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์อยู่ระหว่าง 2,200-1,300 B.P. (Grave. 1997) (อ้างใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ "ทรัพยากรถ้ำ". 2542)

ธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ในอดีต เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดีประเภทอื่นๆ กับระบบการตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของคนไม่ว่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งพิธีกรรม แหล่งอุตสาหกรรม ฯลฯ หรือความสัมพันธ์กับระบบการดำรงชีพ ความเชื่อ เป็นต้น ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนดั้งเดิม

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีภายในขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้วิธีการสุ่มเลือกพื้นที่ตัวอย่างจากลำน้ำ 2 สาย คือ ลำน้ำलग และลำน้ำวางหลวง ซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลต่อเนื่องกัน เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น จึงคาดว่าน่าจะพบแหล่งโบราณคดีในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองของตำบลถ้ำลอด ได้แก่ บ้านถ้ำลอด บ้านเมืองแพม บ้านวนาหลวง และตำบลสบป่อง ได้แก่ บ้านแม่लगจันทร์ บ้านห้วยไร่

รัศมี ชูทรงเดช หัวหน้าทีมวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (สัมภาษณ์: 13 ตุลาคม 2545) กล่าวถึงเหตุผลที่เลือกสำรวจบริเวณบ้านถ้ำลอดว่า *“เนื่องจากที่นี่มีหลักฐานเป็นพวกเอกสารต่างๆ บันทึกอยู่ก่อนแล้วว่า ตรงนี้มีแหล่งโบราณคดีเป็นพวกแหล่งโบราณคดีโลงไม้ แล้วพอเห็นตำแหน่งของเพิงผาตรงนี้ ก็เลยคิดว่าลักษณะมันใกล้กับน้ำ เป็นทำเลที่ดีสำหรับการอยู่อาศัยของคนทั้งในปัจจุบันและในอดีต ก็ไปเดินสำรวจดูปรากฏว่าเจอร่องรอยของโบราณวัตถุ ก็เลยมาสำรวจเพิ่มเติมและทำผังบริเวณ”*

จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด พบเครื่องมือหินกะเทาะและเศษภาชนะดินเผาอยู่บนพื้นผิว โครงการฯ จึงคัดเลือกแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด เป็นตัวแทนของแหล่งโบราณคดีที่น่าจะมีอายุเก่ากว่าวัฒนธรรมโลงไม้ และเป็นข้อมูลที่ดีสำหรับการอธิบายความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดีโลงไม้ภายในถ้ำลอดและแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

ศิริลักษณ์ กัณหาศรี ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์: 12 ตุลาคม 2545) กล่าวว่า *“บริเวณเพิงผาถ้ำลอดเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยของคนในอดีต ด้วยลักษณะเพิงผาที่เป็นชะง่อนไปด้านหน้าทางทิศเหนือ ทำให้สามารถป้องกันน้ำฝนและแสงแดดได้เป็นอย่างดี รวมทั้งบริเวณเพิงผายังมีที่ราบขนาดพอที่คนจะเข้าไปอาศัยอยู่ได้ นอกจากความเหมาะสมของสภาพตัวแหล่งโบราณคดีเองแล้ว สภาพแวดล้อมรอบๆ แหล่งยังเหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของคนด้วย เพราะอยู่ไม่ไกลจากลำน้ำलग ซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญของคนทั้งการอุปโภคบริโภคและยังสามารถหาอาหารได้จากลำน้ำด้วย และในขณะเดียวกันก็ยังมีพื้นที่ป่าไม้รอบๆ เพิงผาเป็นแหล่งอาหารด้วยเช่นกัน.....จากการสำรวจในเดือนเมษายน-มิถุนายน 2544 พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันได้ว่าการเข้ามาใช้พื้นที่ของคน เนื่องจากหินมีรอยขี้ที่บริเวณผิวลักษณะคล้ายเป็นฉอนหิน และเครื่องมือหินกะเทาะทั้งประเภทแกนหินและสะเก็ดหิน*

กระจายอยู่บนพื้นผิวดินและบริเวณรอบๆ (ภายในถ้ำลอด) พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโลงไม้ ดังนั้น เฝิงผาถ้ำลอดจึงน่าจะเป็นตัวแทนในการขุดค้นเพื่อตอบคำถามของโครงการฯ ได้เป็นอย่างดี”

ผลการสำรวจในเบื้องต้นรอบๆ แหล่งโบราณคดี พบว่ามีหลักฐานของกลุ่มคนก่อนประวัติศาสตร์ที่ใช้เครื่องมือหินกะเทาะอาศัยอยู่รอบๆ แหล่งโบราณคดีเฝิงผาถ้ำลอด ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัยชั่วคราว โดยพิจารณาจากความหนาแน่นและประเภทของโบราณวัตถุที่พบบนพื้นผิว แสดงว่ามีการเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง และมีร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานในที่โล่งในหุบเขาที่ใกล้กับลำน้ำมากขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น โครงการฯ จึงทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเฝิงผาถ้ำลอดเพื่อตรวจสอบร่องรอยทางวัฒนธรรมของคนโบราณที่อยู่ในบริเวณนี้ก่อนวัฒนธรรมโลงไม้ และเปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมกับแหล่งโบราณคดีบ้านไร่⁸

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์: 13 ตุลาคม 2545) กล่าวว่า “โครงการฯ เลือกขุดสองที่ คือ แหล่งโบราณคดีบ้านไร่ซึ่งขุดเสร็จไปแล้ว กับแหล่งโบราณคดีเฝิงผาถ้ำลอด ที่เลือกสองแหล่งนี้เนื่องจากเป็นที่ที่ต่างลุ่มน้ำกัน เราขุดเพื่อที่จะตรวจหาว่ามันมีความสัมพันธ์กันหรือเปล่า เนื่องจากเราไม่สามารถทำได้ทุกแหล่ง เลยต้องคัดเลือกแหล่งที่เราคิดว่ามันสำคัญเมื่อเทียบกับแหล่งอื่นๆ สามารถเป็นตัวแทนได้ ที่เฝิงผาถ้ำลอดมันมีเหตุผลในเรื่องของทำเลที่ตั้งที่ดีมากๆ เป็นเฝิงผาที่สวยงาม อยู่ใกล้ลำน้ำ เราเจอเครื่องมือหินเยอะแยะไปหมด เจอเครื่องถ้วย เดินเข้าไปหน่อยก็เจอแหล่งโบราณคดีที่มีโลงไม้ ถัดจากตรงนั้นก็ยังมีโบราณสถานซึ่งอยู่ในสมัยหลังต่อมา ดังนั้น ในแง่ของประวัติตรงถ้ำลอดก็มีความเก่าแก่พอสมควร ชุมชนถ้ำลอดก็เป็นชุมชนที่เก่าอยู่มาเนิ่นแล้ว จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วเราเลยมองว่าน่าจะเลือกที่เฝิงผาถ้ำลอด เวลาเราจะอธิบายการตั้งถิ่นฐานของชุมชนต้องเลือกที่มีแหล่งรอบๆ เยอะ เพราะแสดงให้เห็นว่ามันมีความสัมพันธ์ แล้วนำไปเชื่อมโยงกับแหล่งอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ ซึ่งตรงนี้มีโลงไม้ที่อยู่ในถ้ำ มีวัด มีแหล่งกะเทาะเครื่องมือหิน ในรัศมี 4-5 กิโลเมตร บริเวณนี้มีแหล่งโบราณคดีเยอะแยะไปหมด ก็เลยคิดว่าตรงเฝิงผาถ้ำลอดมีความสำคัญที่จะต้องทำการขุดค้น”

ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเฝิงผาถ้ำลอดในเบื้องต้น พบว่า มีการเข้ามาอยู่อาศัยและใช้พื้นที่ในแหล่งโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง มีการใช้พื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยชั่วคราวและเป็นที่พักพิง โดยพิจารณาจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องมือหินกะเทาะ เศษภาชนะดินเผา และความหนาแน่นของโบราณวัตถุและนิเวศวัตถุที่พบจากชั้นดินแต่ละชั้นของการ

⁸ “แหล่งโบราณคดีบ้านไร่” เป็นแหล่งโบราณคดีที่โครงการโบราณคดีในพื้นที่สูงฯ เลือกทำการขุดค้นจากการสำรวจในพื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ ทั้งหมด โดยโครงการฯ เลือกทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ในพื้นที่ตำบลสบป่องและแหล่งโบราณคดีเฝิงผาถ้ำลอดในพื้นที่ตำบลถ้ำลอด โครงการฯ ทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านไร่เป็นแห่งแรกในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2545

ชุดค้น สามารถสรุปเบื้องต้นในเรื่องของลำดับสมัยทางวัฒนธรรมได้อย่างน้อย 3 ชั้นวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมที่ 1 เป็นวัฒนธรรมที่ใช้เครื่องมือหินกะเทาะ ซึ่งเข้ามาใช้พื้นที่เพิงผาเป็นที่พักและ บริเวณใกล้เคียงอาศัยชั่วคราวในการประกอบกิจกรรมการทำเครื่องมือหินกะเทาะและการทำอาหาร วัฒนธรรมที่ 2 เป็นวัฒนธรรมที่มีการใช้ภาชนะดินเผาเนื้อดิน มีการใช้พื้นที่เป็นที่พักพิงชั่วคราว และวัฒนธรรมที่ 3 เป็นวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์และมีร่องรอยการรบกวนจากปัจจุบันหลายครั้ง เพิงผาถูกใช้เป็นที่พักพิงชั่วคราวเช่นเดียวกัน

“ตรงเพิงผาเราพบว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินที่จัดว่าเป็นชุดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่มีการชุดค้นมาในภาคเหนือ และพบกระดูกสัตว์ที่เยอะมาก เนื่องจากไม่เคยมีการชุดค้นที่พบกระดูกสัตว์ที่เยอะและหนาแน่นขนาดนี้และเป็นสัตว์ที่ในปัจจุบันไม่มีแล้ว ซึ่งเขาอาจจะล่าจนหมดแล้ว ถือว่าเป็นข้อมูลสำคัญที่จะบอกในเรื่องของสิ่งแวดล้อมแต่เดิมว่าเป็นอย่างไรจากพวกกระดูกสัตว์เปลือกหอย เต่า ปลา ต่างๆ ที่เราพบในแหล่งชุดค้น แล้วเรายังพบกระดูกคน ซึ่งมักจะไม่ค่อยเจอที่เก่าเป็นหลายพันปี ซึ่งมันสำคัญในแง่ที่ว่าหากเรากำลังมองหาว่าคนที่อยู่ในประเทศไทยเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นหรือเปล่า มันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่บอกเราได้ว่าตรงนี้นั้นจะมีลักษณะเหมือนหรือต่างกับคนไทย กลุ่มคนอย่างน้อยกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในแถบนี้ลักษณะจะเหมือนหรือต่างจากเราในปัจจุบัน” (รัตมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545)

จากการวิเคราะห์กระดูกสัตว์เบื้องต้น แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดพบสัตว์ขนาดใหญ่และกลาง เช่น สัตว์ในตระกูลวัว ควาย กวาง หมูป่า กระรอกบิน เป็นต้น ชนิดของสัตว์ที่กล่าวมานั้นเคยพบในอำเภอปางมะผ้า แต่ปัจจุบันแทบจะไม่เหลือร่องรอยแล้ว ชนิดของสัตว์เหล่านี้ทำให้ทราบว่าสภาพแวดล้อมโบราณน่าจะมีสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศที่คล้ายกับปัจจุบัน นอกจากนี้ การค้นพบกระดูกสัตว์เป็นจำนวนมากซึ่งบางชนิดก็ไม่พบในปัจจุบันแล้ว ก็ทำให้สามารถจะช่วยในการตอบคำถามเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของโลกว่ามีผลกระทบต่อภูมิภาคนี้มากน้อยเพียงใดหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากมนุษย์

รัตมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545) กล่าวถึงความสำคัญและความน่าสนใจของแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดเพิ่มเติมว่า *“จากข้อมูลที่เราพบมันมีมากมายมหาศาล ซึ่งมันเป็นเรื่องที่น่ายินดี ถ้าเป็นนักโบราณคดีต่างประเทศมาทำตรงนี้นั้นจะมีการระดมทุนและเป็นแหล่งที่สำคัญของประเทศหรือของโลกได้เลย เราต้องแถลงผลออกมาแสดงให้เห็นว่ามันมีความสำคัญอย่างไรต่อประเทศไทย ต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อโลก คนถึงจะมองเห็นว่าตรงนี้นั้นสำคัญ ถ้าจะทำในขั้นต้นต้องทำวิจัยต่อกัน 2-3 ปี แล้วก็ต้องทำวิจัยในระยะยาว ถ้าเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกสามารถทำได้ 40-50 เล่ม แต่ในประเทศไทยเราไม่มีปริญญาเอกด้านโบราณคดี ถ้าเป็นต่างประเทศมันจะเป็นโครงการที่เราจะผลิตนักศึกษาได้เยอะมาก”*

แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดเป็นตัวแทนของแหล่งโบราณคดีที่มีอายุเก่ากว่าวัฒนธรรมโลงไม้และเป็นข้อมูลที่ดีสำหรับอธิบายความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดีโลงไม้ภายในถ้ำลอดและแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ข้อมูลที่ได้จากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดนำมาตรวจหาความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ จะเป็นตัวแทนในการบอกเล่าเรื่องราวและตอบคำถามของโครงการฯ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะวัฒนธรรมลักษณะของคน การเข้ามาอยู่อาศัยและการย้ายถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอบางมะฝาดั้งเดิมได้ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ถือเป็นการค้นพบที่สำคัญ 3 สิ่ง คือ เป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินขนาดใหญ่ เป็นแหล่งที่มีการล่าสัตว์ขนาดใหญ่ และการค้นพบโครงกระดูกของคนซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นข้อมูลใหม่สำหรับภาคเหนือ จากผลของการกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีคาร์บอน-14⁹ พบว่า ค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ในเบื้องต้นจากแหล่งโบราณคดีบ้านไร่และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด มีความสอดคล้องกันในเรื่องลำดับของอายุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าอายุสมัยน่าจะมีความเป็นไปได้ คืออายุทั้งสองแหล่งอยู่ในช่วงปลายยุคน้ำแข็ง หรือสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (ประมาณ 13,000-7,200 ปีมาแล้ว) ซึ่งนับว่าเป็นข้อมูลใหม่ที่สำคัญสำหรับวงการโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังทำให้ช่วยยืนยันข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของโครงการฯ ว่ามีคนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอบางมะฝาดั้งแต่หมื่นกว่าปีมาแล้ว

การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอบางมะฝาด จังหวัดแม่ฮ่องสอน ออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้ำลอดในช่วงการสำรวจทางโบราณคดี และการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้ำลอดในช่วงที่โครงการฯ ทำการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

จากการสัมภาษณ์นักโบราณคดีในโครงการฯ ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้ำลอดในช่วงของการสำรวจทางโบราณคดี เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ชุมชนบ้านถ้ำลอดทราบถึงการเข้ามาสำรวจของโครงการฯ ซึ่งมีลักษณะการสื่อสารที่เป็น

⁹ การกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีคาร์บอน-14 (Radiocarbon Dating) เป็นการกำหนดค่าอายุโดยการหาปริมาณคาร์บอน-14 ที่มีอยู่อย่างคงที่ในบรรยากาศและที่มีอยู่ในตัวอย่างโบราณวัตถุ เพื่อคำนวณหาเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่ตัวอย่างนั้นตายไปจนถึงเวลาปัจจุบัน โดยทั่วไปการกำหนดค่าอายุโดยวิธีนี้สามารถกำหนดค่าอายุในช่วง 200-50,000 ปีมาแล้ว ซึ่งตัวอย่างโบราณวัตถุที่เหมาะสมสำหรับที่จะใช้ในการกำหนดค่าอายุโดยวิธีนี้จะต้องมีธาตุคาร์บอนเป็นองค์ประกอบและธาตุคาร์บอนสามารถแลกเปลี่ยนธาตุคาร์บอนในบรรยากาศหรือในน้ำได้ ได้แก่ ไม้ ถ่าน เปลือกหอย กระดูก และถ่านพืช เพราะตัวอย่างที่กล่าวมาจากสิ่งมีชีวิตทั้งสิ้น รวมทั้งตัวอย่างประเภทคาร์บอนเนดในดินหรือคาร์บอนเนดในตะกอนทะเลหรือทะเลสาบก็สามารถนำมากำหนดค่าอายุโดยวิธีนี้ได้ ส่วนตัวอย่างพวกหิน ลูกบิด แก้ว โลหะ และเครื่องปั้นดินเผา ไม่สามารถนำมากำหนดค่าอายุโดยวิธีนี้ได้ (มานิตย์ ช้อนสุข. 2537:27-29)

ทางการ และการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจและการพูดคุยทั่วไป

ในการสำรวจทางโบราณคดีของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ โครงการฯ ใช้ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ในส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด เป็นที่พักและที่ทำการของโครงการฯ เพื่อการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีภายในขอบเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองของตำบลถ้ำลอด ได้แก่ บ้านถ้ำลอด บ้านเมืองแพม บ้านนาหลวง ตำบลสบป่อง ได้แก่ บ้านแม่กลางจันทร์ และบ้านห้วยไร่ โดยเริ่มทำการสำรวจตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2544

รัศมี ชูทรงเดช หัวหน้านักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545) กล่าวถึงลักษณะการสื่อสารเพื่อแจ้งให้ชุมชนบ้านถ้ำลอดทราบถึงการเข้ามาสำรวจของโครงการฯ ว่า “ตอนสำรวจก็ส่งจดหมายเป็นทางการมาที่กำนัน กำนันก็จะไปแจ้งชาวบ้านต่อ แล้วตอนที่เขามีประชุมชาวบ้านเราก็ไปบอกเขาว่าเรามาทำอะไร เพราะเวลาเราทำงานมันต้องเข้าพื้นที่ ถ้าเราไม่แนะนำตัวเองว่ามาทำไม มาทำอะไร เพื่ออะไร เขาก็ไม่แน่ใจในวัตถุประสงค์ของเรา อาจคิดว่าเรามาทำอะไรที่ไม่ดีก็ได้”

เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “เวลาไปสำรวจบ้านไหนครั้งแรกนะไปหาผู้ใหญ่บ้านก่อน เป็นพวกหน่วยราชการก่อน เราก็มารู้จักเขา ไปแนะนำตัว ว่ามาจากไหน จะมาทำอะไร แล้วเขาก็จะไปบอกกันเอง หรือไปกับป่าไม้เพราะป่าไม้จะรู้จักคนทุกหมู่บ้าน”

“เราใช้ที่ป่าไม้เป็นที่พัก แล้วก็ออกไปสำรวจที่ต่าง ๆ ที่เลือกที่นี่เพราะเป็นที่เดิมที่พักกันอยู่แล้วตั้งแต่โครงการก่อน เป็นที่ที่เราคุ้นเคย แล้วเราได้ออฟฟิศที่นี่เป็นที่ทำงานชั่วคราว อยู่ตรงนี้ก็สะดวกสบายหากินอะไรก็สะดวก ชาวบ้านก็ค่อนข้างรู้จักเราดีแล้ว ก็ถือว่าเป็นที่ที่เหมาะสม” (รัศมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545)

เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “ตอนมาที่นี่ครั้งแรก ก็มาอยู่เลย เพราะที่มหาวิทยาลัยจากมหิดลที่ทำโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้าเขามาก่อน ก็เริ่มรู้จักกันหมดแล้ว ชาวบ้านที่ไม่รู้จักเขาก็ถามป่าไม่ว่าเราเป็นใคร”

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545) กล่าวว่า “ไม่ใช่ทุกคนที่รู้ว่าเราเป็นใคร คนที่เคยเห็นเราจะรู้ว่าเราทำอะไร เราคือใคร แต่คนที่อยู่ไกล ๆ ไม่ค่อยคุ้นเคยก็จะไม่รู้แต่ก็จะคุ้นหน้า”

วิทยา สุริยะ ชาวบ้านถ้ำลอด นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1 (สัมภาษณ์:17 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ผมรู้จักพวกพี่เขา (นักโบราณคดี) ตั้งแต่ที่เขามาครั้งก่อนแล้ว เขาชอบมายืมรถ ก็ไม่ได้ถามว่าเขาทำอะไร แต่เห็นพี่เขาชอบขึ้นดอย ก็เพิ่งรู้ครั้งนี้ว่าพี่เขาเป็นนักโบราณคดี เพราะเห็นชุดอย่างนี้ก็คงเป็นอย่างเดียวกันล่ะ”

มาลี เค็ดโลก แม่ค้าร้านอาหารบริเวณศูนย์ศึกษาฯ (สัมภาษณ์:16 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ป้ารู้จักกับพวกอาจารย์รัศมีก็เพราะอาจารย์จ้างป้าไปทำกับข้าวที่โรงครัวตอนที่มาครั้งก่อน ตอนนั้นก็ไม่ว่าเขาทำอะไรกัน ไม่ได้ถาม”

ป้ามาลี และวิทยา นับว่าเป็นบุคคลที่มีความสนิทสนมกับกลุ่มนักโบราณคดีเป็นอย่างดีจากการสังเกตของผู้วิจัย จากการสัมภาษณ์ทั้งสองคนรู้จักกับกลุ่มนักโบราณคดีตั้งแต่ช่วงการมาสำรวจ แต่ก็ไม่ทราบเรื่องการมาสำรวจของโครงการฯ

ในช่วงของการสำรวจทางโบราณคดีของโครงการฯ นักโบราณคดีติดต่อสื่อสารกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในลักษณะที่เป็นทางการ คือการส่งจดหมายจากส่วนราชการแจ้งต่อกำนันตำบลถ้ำลอดเพื่อขอทำการสำรวจในพื้นที่ตำบลถ้ำลอด หลังจากนั้น อาจารย์รัศมี ชูทรงเดช หัวหน้าโครงการฯ ได้แจ้งให้ชาวบ้านถ้ำลอดทราบในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้งหลังจากกำนันได้รับทราบเรื่องแล้ว

จากการสอบถามถึงเรื่องการเข้ามาสำรวจทางโบราณคดีของโครงการฯ ผู้วิจัยสามารถแบ่งชาวบ้านออกได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกทราบเรื่องการเข้ามาสำรวจของโครงการฯ โดยวิธีการที่เป็นทางการ คือ ทราบจากที่ประชุมหมู่บ้าน กลุ่มที่สองทราบโดยวิธีที่ไม่เป็นทางการ คือ การบอกต่อหรือสอบถามจากชาวบ้านกันเอง กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่ไม่ทราบว่ามีการเข้ามาสำรวจทางโบราณคดีในพื้นที่บ้านถ้ำลอด ซึ่งชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีการสำรวจทางโบราณคดีในพื้นที่ของตน ชาวบ้านที่ทราบเรื่องการสำรวจก็จะเป็นคนที่เข้าประชุมหมู่บ้านในวันที่อาจารย์รัศมีมาแจ้งชาวบ้านในที่ประชุม ชาวบ้านที่ได้รับการบอกต่อจากคนที่เข้าประชุม ชาวบ้านที่มีความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และชาวบ้านที่นักโบราณคดีไปสอบถามข้อมูลเพื่อการสำรวจ

ในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในช่วงของการสำรวจ นอกจากการสื่อสารในลักษณะที่เป็นทางการแล้ว ยังมีการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่งคือการสื่อสารของนักโบราณคดีที่ทำการสื่อสารกับชาวบ้านถ้ำลอดในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจของโครงการฯ

การเดินทางเพื่อเข้าไปสู่แหล่งโบราณคดีต่างๆ นั้น อันดับแรกจำเป็นต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่จะทำการสำรวจ เมื่อคาดการณ์ว่าในการสำรวจแต่ละครั้งน่าจะพบแหล่งโบราณคดีบริเวณใด หรือพื้นที่ใดที่น่าจะมีโอกาสพบแหล่งโบราณคดีมากที่สุด โดยอาศัยการพิจารณาจาก

ลักษณะพื้นที่ที่ปรากฏบนแผนที่ทางทหารขนาดมาตราส่วน 1:50,000 อีกส่วนหนึ่งสามารถหาข้อมูลได้จากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่าเคยพบแหล่งโบราณคดีในที่ใดบ้าง (รัศมี ชูทรงเดช. 2544)

เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวถึงการหาข้อมูลในการสำรวจว่า “เริ่มจากตอนมาอยู่โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ ก็ไปถามจอห์น ให้จอห์นพาไป เพราะโครงการนั้นสำรวจเรื่องถ้ำ จอห์นจะรู้เรื่องถ้ำดีที่สุดว่ามีแหล่งตรงไหนบ้าง พอมาโครงการนี้ก็ดูแลแผนที่แล้วออกไปเอง บางที่เป็นที่ใหม่ก็ลุ่มไปสำรวจดูจากพื้นที่และจากข้อมูลแหล่งเดิม นอกจากนี้ชาวบ้านจะเป็นข้อมูลที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้เราพบแหล่งโบราณคดี เพราะเขาเป็นคนในพื้นที่อยู่แล้ว”

“การสำรวจก็จะหาข้อมูลจากแหล่งที่เขาอยู่ที่นั่นอยู่แล้ว อย่างลุงจอห์น แล้วก็ไปรู้จักคนที่บ้านลุงจอห์น อย่างพี่นางแฟนลุงจอห์น ก็ใช้ชีวิตต่อๆ กันไป อย่างป่าไม้ก็ใช้ชีวิตรู้จักกับคนที่ทำงานในป่าไม้ก่อนแล้วค่อยออกไป จะเริ่มถามจากคนที่เรารู้จักก่อน ถ้าเป็นคนอื่นก็จะให้คนที่เรารู้จักพาไปอีกที” (วีรศักดิ์ แคล้วคำพูน. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

จอห์น สปีร์ เป็นนักสำรวจถ้ำชาวออสเตรเลียที่เข้ามาสำรวจถ้ำในเขตอำเภอปางมะผ้า รวมถึงถ้ำลอดด้วย จอห์นตั้งรกรากอยู่ที่บ้านถ้ำลอดกับภรรยาชาวไทยใหญ่ มีกิจการ Guest House ชื่อ “Cave Lodge” บริการอาหาร-ที่พัก ห้องเที่ยวล่องแพ-เดินป่า ให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ จอห์นมีความสนิทสนมกับอาจารย์รัศมี รวมทั้งนักโบราณคดีในโครงการฯ คนอื่นๆ จอห์นให้ความช่วยเหลือในการสำรวจทางโบราณคดีของโครงการฯ เพราะจอห์นจะรู้เรื่องถ้ำและพื้นที่ในบริเวณนี้เป็นอย่างดี

มานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ตอนมาสำรวจพวกโจ้ (นักโบราณคดี) เคยอยากได้คนพาเดินดูบริเวณถ้ำลอดว่าเคยเจออะไรตรงไหน ชาวบ้านก็ยินดีช่วยพาไปดู การคุยกับชาวบ้านจะได้ข้อมูลเยอะเลย แต่ต้องสนิท แต่พวกนี้ไม่ค่อยได้คุยคงไม่มีเวลา ก็เป็นผมคุยแทน ผมสนิทกับเขาสนิทกับชาวบ้าน.....ถ้าไม่สนิทเขาไม่พูดหรอก ยิ่งคลุกคลีกับเขายังได้ข้อมูลมาก เขาไว้ใจเราเขาจะพูดให้เราฟัง”

จากการสังเกตของผู้วิจัย มานะ เป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่ที่ศูนย์ศึกษาฯ มีความสนิทสนมกับกลุ่มนักโบราณคดีมากที่สุด เพราะเคยออกไปสำรวจด้วยกันตั้งแต่โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำจนถึงโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ นี้

การพูดคุยกับชาวบ้านจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้นักโบราณคดีได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการสำรวจ เนื่องจากชาวบ้านเป็นคนในพื้นที่ ชาวบ้านอาจเคยพบเห็นซากโบราณสถานหรือพบเจอของที่เป็นโบราณวัตถุขณะทำไร่ทำสวน เรื่องราวเหล่านี้จะเป็นข้อมูลให้กับนักโบราณคดีในการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีได้ง่ายขึ้น นักโบราณคดีจะทำการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ก็เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี นอกจากนี้ก็เฉพาะกับบุคคลที่นักโบราณคดีมีความ

คุ้นเคยด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะในช่วงของการสำรวจต้องออกพื้นที่สำรวจ ทำให้ไม่มีเวลาออกไปพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้านได้มากนัก

วีรศักดิ์ แคล้วคำพูน ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “โดยมากเราจะคุยเฉพาะกับคนที่เราต้องการข้อมูลจากเขา หรือถ้าเจอคนคุ้นหน้าก็คุยกัน”

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545) ให้เหตุผลของการที่นักโบราณคดีไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านว่า “ตอนสำรวจเราออกไปแต่เช้ากลับมาก็สี่ทุ่ม ก็ไม่ได้ออกไปไหนมากที่สุดก็ตรงนี้ จะรู้จักก็ป่าไม้ แม่คำ”

วิทยา สุริยะ (สัมภาษณ์:17 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ส่วนใหญ่พวกพีๆ (นักโบราณคดี) เขาจะสนิทกับหน้าเดิมๆ มากกว่า ก็เห็นไปแต่บ้านเดิมๆ อย่างเป็นทางการไปบ้านลุงจอห์น บ้านน้ำเพ็ญ”

เพ็ญ เป็นชาวบ้านถ้ำลอด มีอาชีพเป็นไกด์เดินป่า (Trekking) เพ็ญสนิทสนมกับอาจารย์รัศมีมานานแล้วก่อนที่อาจารย์จะมาทำโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำและโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ เพราะอาจารย์รัศมีสนิทกับจอห์นและไปที่บ้านจอห์นบ่อยๆ และเพ็ญก็สนใจเรื่องโบราณคดีเพราะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานได้ อาจารย์รัศมี (สัมภาษณ์:13 ตุลาคม 2545) กล่าวกับผู้วิจัยว่า “เพ็ญเป็นเด็กรุ่นใหม่ที่จะสามารถเผยแพร่และทำให้คนในบ้านถ้ำลอดเห็นความสำคัญของงานโบราณคดีและมีความภาคภูมิใจต่อความเป็นมาของพวกเขาได้ และเพ็ญยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างดี”

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่าในช่วงของการสำรวจของโครงการฯ นักโบราณคดีมีการพูดคุยสื่อสารกับชาวบ้านเฉพาะกับชาวบ้านที่อยู่ใกล้ชิดกลุ่มนักโบราณคดี เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่คำร้านอาหาร เป็นต้น ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ก็จะเป็นชาวบ้านที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีเท่านั้น เนื่องจากนักโบราณคดีต้องทำงานของตนเองไม่มีช่วงว่างที่จะออกไปพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชน นอกจากไปพบปะพูดคุยเพื่อต้องการข้อมูลในการสำรวจ

หลังจากการสำรวจทางโบราณคดีในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2544 โครงการฯ ได้ดำเนินการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 โดยนักโบราณคดีในโครงการฯ ใช้ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอดเป็นที่พักในระหว่างการขุดค้นซึ่งเป็นที่พักเดิมกับตอนสำรวจ เนื่องจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด อยู่ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาฯ และที่พักร้อยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ทำการขุดค้น

ในช่วงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การสื่อสารอย่างเป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบว่าจะมีการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเพิงผาถ้ำลอด และการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งมี

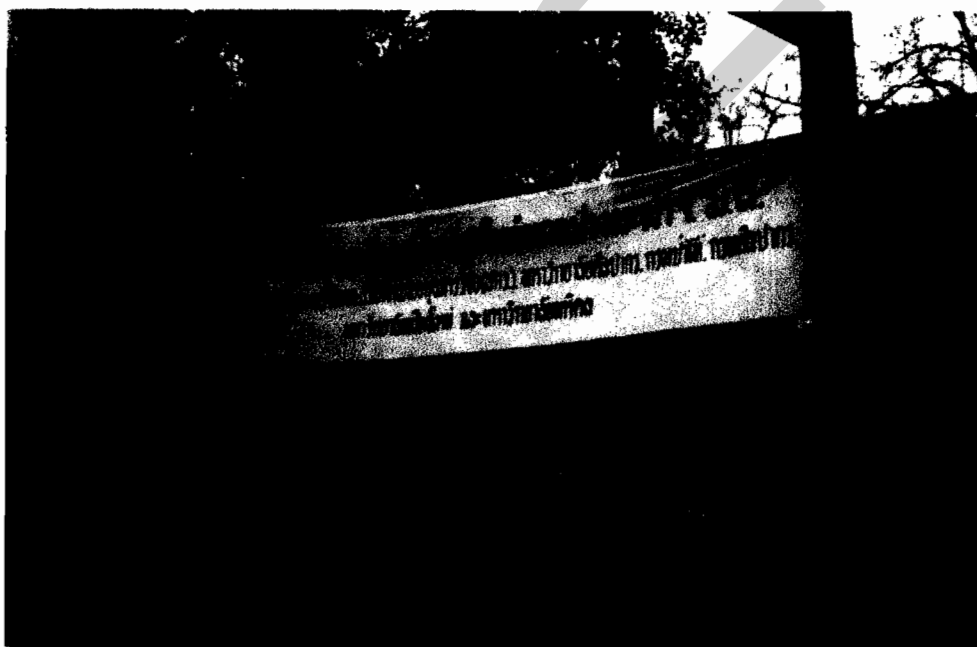
ลักษณะไม่เป็นทางการทั้งเพื่อให้นักโบราณคดีทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการขุดค้นและการ
พุดคุยทั่วไป

“ตอนจะขุดเราต้องแจ้งทั้งป่าไม้ทั้งกรมศิลปากร และก็ทำจดหมายเป็นทางการมาที่
กำนัน กำนันเขาก็จะไปแจ้งชาวบ้านต่อ แล้วตัวเองก็ไปที่วัดตอนที่เขามีประชุม ไปบอกชาวบ้านว่า
จะมาขุดที่นี่ ใครว่างก็มานะ” (รัศมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545)

นายมณี เสงสาสุวรรณ กำนันตำบลถ้ำลอดและผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด (สัมภาษณ์:22
เมษายน 2545) กล่าวถึงการติดต่อของโครงการฯ เพื่อเข้ามาทำการขุดค้นว่า “โครงการฯ มี
หนังสือแจ้งมาว่าจะขอมาขุดโบราณคดีในตำบลถ้ำลอด อาจารย์รัศมีมาด้วยตนเอง ผมก็แจ้งให้ชาว
บ้านทราบ โดยเรียกประชุมชาวบ้าน บอกว่าจะมีการขุดหาวัตถุโบราณนะ ชาวบ้านก็ได้ทำอะไร”

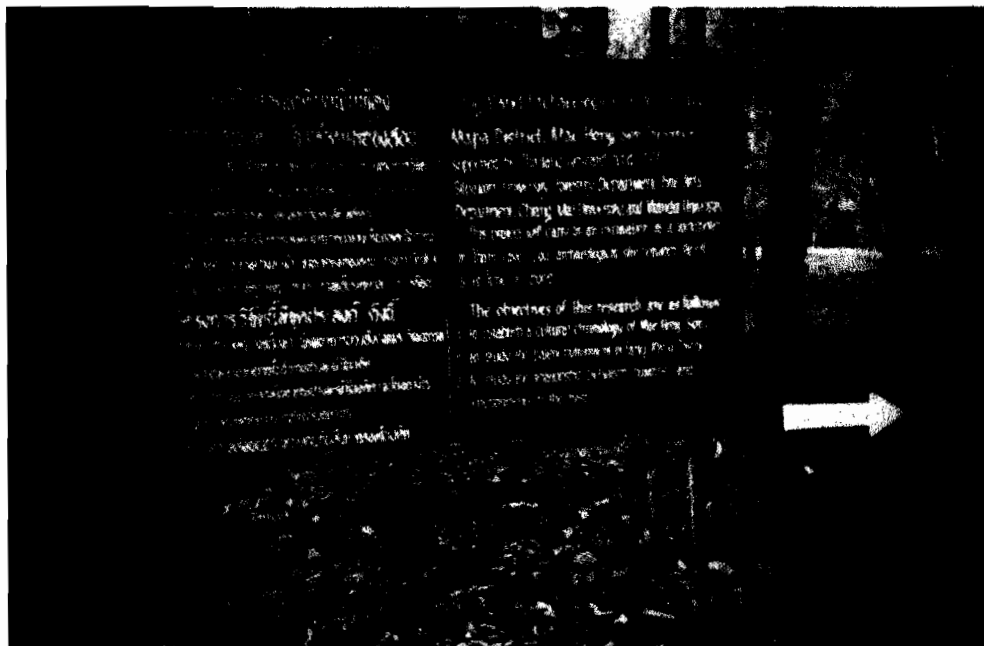
ชัยวัช คล้ายแก้ว แก้ว ชาวบ้านถ้ำลอด นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1 (สัมภาษณ์:22
เมษายน 2545) กล่าวว่า “ตอนประชุมหมู่บ้าน เขาก็จะมีนักศึกษาขุดหาของวัตถุโบราณ ถ้าให้
ความร่วมมือได้ก็ให้ความร่วมมือ”

ศูนย์ศึกษาฯ ได้จัดทำป้ายผ้าบริเวณหน้าทางเข้าศูนย์ศึกษาฯ เพื่อเป็นการบอกกล่าว
ทั้งกับชาวบ้านและนักท่องเที่ยวให้ทราบว่ามีการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาฯ นอกจากนี้ยังมีป้ายที่บอกรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการฯ วัตถุประสงค์
ของโครงการฯ รวมทั้งป้ายบอกทางไปพื้นที่ขุดค้น บริเวณทางเดินเข้าถ้ำก่อนถึงพื้นที่ทำการขุด
ค้นซึ่งมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อนำนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 3 : ป้ายผ้าบริเวณหน้าศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

ภาพที่ 4 : ป้ายบอกรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ทราบว่ามีการขุดค้นที่บริเวณเพิงผาถ้าลอดจากการประชุมหมู่บ้าน แต่จะทราบจากการบอกต่อหรือพบเห็นขณะเดินผ่านที่ขุดค้นเพื่อพานักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในถ้ำลอด

ทับทิม แก้ววงษ์วาน ชาวบ้านถ้ำลอด (สัมภาษณ์:12 ตุลาคม 2545) กล่าวว่า “ไม่รู้เรื่องที่เขามาขุดกันเลย ถ้าแฟนไม่บอกก็ไม่รู้ แฟนทำงานที่ป่าไม้ เขาไม่ได้มีประกาศอะไร”

จันทา อภินันท์ทิพยกุล ชาวบ้านถ้ำลอด อาชีพล่องแพในถ้ำ (สัมภาษณ์:19 เมษายน 2545) กล่าวว่า “รู้ว่ามีการขุดก็เพราะลูกหลานมาบอก มันบอกว่าเขามาขุดให้เงินจ้างวันละ 100 บาท เขาทำที่นั่นเป็นช่อง ๆ ก็พวกที่ไปช่วยทำนั่นแหละมาบอก เขาก็มาเล่าให้ฟังว่าทำยังไง”

จ๋าม ทองอักษรานนท์ ชาวบ้านถ้ำลอด อาชีพถือตะเกียงนำเที่ยวถ้ำ (สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545) กล่าวว่า “พี่รู้เรื่องที่เขามาขุดจากลูกชาย ลูกชายมันไปทำงาน ตอนแรกงานอะไร มันก็ไม่ได้บอก มันบอกว่าพี่ห้ยมาบอกว่าที่หน้าถ้ำเขาจะเอาคนงานอีก ได้วันละ 100 บาท มันอยากได้เงินเป็นของตัวเอง เปิดเทอมมาจะซื้อของ ก็ให้ไปทำ แล้วมันก็กลับมาบอกว่าขุดกระดูกได้”

ส่งเสริม ฐานันดรวิไล ชาวบ้านถ้ำลอด นักเรียนชั้น ปวช.2 (สัมภาษณ์:29 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ผมถามเพื่อนที่มาทำงานที่ขุดครบถึงได้รู้ว่าเขามาขุดกัน ที่บ้านก็ไม่มีใครรู้ครับ”

จุล เบญจมาศสีเงิน ชาวบ้านถ้ำลอด สมาชิกอบต.ถ้ำลอด (สัมภาษณ์:30 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ได้ยินข่าวว่าจะมีคนมาขุด นานแล้ว ตั้งแต่ตอนที่เขามาขุดที่บ้านไร่ เห็นว่าขุดที่นั่นเสร็จก็จะมาที่นี้ แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะมาขุดจริงหรือเปล่า ชาวบ้านเขาว่าคงจะไม่มีอะไร เพราะตรงนั้นชาวบ้านเขาไปนั่งเล่นนอนเล่นกันเวลาสงกรานต์ ก่อนป่าไม้จะมาอยู่ ถ้ามันเย็น”

องปุ่น ทองอักษรานนท์ ชาวบ้านถ้ำลอด นักการโรงเรียนบ้านห้วยแห้ง (สัมภาษณ์ :23 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ไม่รู้เรื่องว่ามีการมาขุด ลูกสาวไปช่วยงานอาจารย์ที่มาขุดมาบอกว่า อาจารย์มาขุด แต่ฉันก็ไม่รู้ว่ามาขุดเพื่ออะไร ไม่มีเวลาแวะไปดูต้องขึ้นไปดูโรงเรียน”

อุทัย พงศ์วรานุภาพ ชาวบ้านถ้ำลอด อาชีพทำเครื่องเงิน (สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ชาวบ้านเขารู้ว่ามีการขุดก็เพราะเขาไปนำเที่ยวก็เห็นป้าย เขาก็บอกต่อกัน ไปเที่ยวถ้าไปแบกไม้เขาก็เห็น ถ้าคนไม่รู้หนังสือเขาก็ถามกันว่าเขามาทำอะไร ก็บอกมาขุด มาวิจัย”

สายพร ธงชัยสกุลสุข ชาวบ้านถ้ำลอด อาชีพถือตะเกียงนำเที่ยวในถ้ำ และรับจ้างทั่วไป (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “ที่เขามาขุดก็เห็นตอนไปเข้าถ้ำ ไม่ได้ยินว่าเขามีประชุมนะ อาจจะประชุมแต่ไม่อยู่ก็ได้”

มานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า “แรกๆ ชาวบ้านไม่รู้เรื่องเลย ไม่มีใครรู้ด้วยซ้ำเรื่องที่มาขุด ถ้าไฟไม่พูด เหมือนเราเป็นกระบอกเสียงให้อีกที่ เราไปดูเขาขุดเจออะไรก็มาบอก”

จากข้อมูลข้างต้นและจากการสังเกตของผู้วิจัย ชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่ไม่ได้ทราบเรื่องการขุดค้นจากการประชุมหมู่บ้าน ชาวบ้านจะทราบเรื่องการขุดค้นจากการสอบถามกับชาวบ้านกันเองหลังจากมาพบเห็นว่ามีมีการขุดค้นบริเวณเพิงผา หรือมีคนในครอบครัว คนรู้จักมารับจ้างทำงาน หรือการพูดคุยบอกต่อๆ กันไป เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้เข้าประชุมกันทุกคน

อีกลักษณะหนึ่งของการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้าน คือการสื่อสารเพื่อให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการขุดค้น โดยนักโบราณคดีจะเริ่มสอบถามข้อมูลจากผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันก่อนแล้วค่อยขยายออกไปยังชาวบ้านคนอื่นๆ จากการสัมภาษณ์ มานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า “มีหลายคนพูดบอกตรงเพิงผาจะขุดได้ยังไม่มันมีศพฝังอยู่ เป็นคนนอก 10 กว่าปีแล้ว โคนไซ่ไปงักก็เอาศพมาฝังที่นี้ เมื่อก่อนตรงนี้รกมากยังไม่มีการจัดการที่ดี ฝังไว้ตรงเพิงผาที่หนึ่ง ข้างหลังที่หนึ่ง 2 ศพ เป็นพม่า หลายคนก็พูดกันอย่างนั้น ก็หาข้อมูลให้อาจารย์อยู่”

“เวลาอยากได้ข้อมูลอะไรก็ต้องเลือกคนที่เข้าไปถามเลือกคนที่ไม่ทำให้เขารู้สึกว่าถูกถามอะไรมา” (จิตมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545)

เชิดศักดิ์ ตรีวิทยาภิวัฒน์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “เวลาหาข้อมูลจากชาวบ้านก็หาคนที่ใจจะและจะเหนื่อยไป ถ้าจะไปลุยหาแหล่งผมก็จะไปแทน”

ในการหาข้อมูลของนักโบราณคดีนั้น การเลือกคนที่เหมาะสมที่จะเข้าไปสอบถามข้อมูลนักโบราณคดีจะเลือกกันอย่างไม่เป็นทางการภายในกลุ่มโดยดูจากบุคลิก ลักษณะนิสัยของนักโบราณคดีภายในกลุ่มหรือความสัมพันธ์ของนักโบราณคดีคนนั้น ๆ กับชาวบ้าน โดยดูจากการเป็นคนที่มีความสัมพันธ์ชอบที่จะออกไปพบปะชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งเมื่อมีความสนิทสนมกับชาวบ้าน มีความเป็นกันเอง ชาวบ้านมีความไว้วางใจไม่เห็นว่าเป็นคนแปลกหน้า การเข้าไปสอบถามก็จะทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้น เช่นเดียวกันกับในขณะที่ยุติการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านถ้าลด หากผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์เองคนเดียวเปรียบเทียบกับเข้าไปสัมภาษณ์โดยมีชาวบ้านคนอื่นพาไปหรือไปกับลูกหลานของชาวบ้านหรือเมื่อเขาพูดถึงชาวบ้านคนอื่น ๆ ผู้วิจัยก็รู้จักเช่นกันก็จะสามารถพูดคุยสัมภาษณ์ได้อย่างเป็นกันเองและชาวบ้านก็อยากจะพูดคุยและตอบคำถามของผู้วิจัยมากกว่าที่จะไม่รู้จักกันเลย ซึ่งในลักษณะของนักโบราณคดีก็เช่นเดียวกัน หากนักโบราณคดีมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านก็จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

เชิดศักดิ์ ตรีวิทยาภิวัฒน์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “ชาวบ้านจะเป็นข้อมูลที่ดีที่สุดที่จะทำให้เราพบแหล่ง เพราะเขาเป็นคนในพื้นที่ เราต้องเข้าหาชาวบ้าน ทำตัวอยู่กับชาวบ้านให้ดี อย่าไปทะเลาะกับเขา เขาให้กินอะไรก็กิน ตอนเรียนที่คณะก็ได้ไม่มีเป็นหลักการตายตัว แต่เป็นการแนะนำ หลักใหญ่ๆ คือทำยังไงให้สนิทสนมเพื่อให้ได้ข้อมูลมา เวลาไปคุยก็คุยทุกเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อก็คุย คุยไปจนกว่าเขาจะไว้วางใจเรา แล้วก็พยายามโยงเข้าเรื่องให้ได้ ไม่ใช่เข้าไปแบบอะไรอยู่ตรงไหนจะไม่ได้”

“สิ่งที่เราอยากได้จากชาวบ้าน ก็คือ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ ซึ่งจะได้ข้อมูลที่มันสอดคล้องกับการทำงานของเรา จะถูกต้องหรือผิด มากน้อย ข้อมูลจากชาวบ้านเอาไปประกอบกับข้อมูลที่เรามาจากการทำงาน” (วีรศักดิ์ แคล้วคำพุ่ม. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี และเลขาฯ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “ตอนเรียนที่คณะโบราณฯ ก็มีการสอนในเรื่องการเข้าหาชาวบ้าน ก็เป็นตามหลักเท่านั้นเองว่าถ้าคุณทำงานคุณควรเข้าไปหาใครบ้าง แต่ไม่ได้บอกหรอกว่าคุณต้องทำยังไง”

จากการสังเกต วันที่ 10 เมษายน 2545 อาจารย์รัศมีให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มาเรียนภาคสนามไปสอบถามจากคนถือตะเกียงเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่บริเวณเพิงผาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมในการทำงาน แต่ก็ยังไม่ได้อะไรมากนัก หลังจากนั้นวันที่ 14 เมษายน 2545 เพิญมาหาอาจารย์รัศมีที่บริเวณเขาคันเอาขนมห่อที่ชาวบ้านทำเพื่อนำไปไหว้ขอขมาผู้เฒ่าในหมู่บ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์มาให้ อาจารย์รัศมีคุยกับเพิญและได้สอบถาม

เพ็ญถึงเรื่องความเป็นมาของพื้นที่บริเวณนั้นและถามเพ็ญว่าใครน่าจะรู้เรื่องที่สุด เมื่อเพ็ญบอกว่า อู๋ย (แม่เพมา) ของเพ็ญมีอายุมากที่สุดในกลุ่มบ้านคือ 103 ปี อาจารย์รัศมีกับนักโบราณคดีชื่อ พิพัฒน์และนักศึกษาที่มาเรียนภาคสนามจึงไปพบอู๋ยของเพ็ญที่บ้านในตอนเย็นวันนั้นเพื่อสอบถามแต่ก็ไม่ค่อยได้ข้อมูลจากอู๋ยของเพ็ญอย่างที่ต้องการเพราะอู๋ยของเพ็ญอายุมากแล้วและไม่ค่อยสบายแต่อาจารย์ก็ได้คุยกับญาติผู้ใหญ่คนอื่นๆ ของเพ็ญซึ่งก็ได้ข้อมูลพอสมควร นอกจากนั้น พ่อของเพ็ญยังนำกระดูกที่ตนเองเก็บไว้ซึ่งมีมากเป็นกระสอบมาให้อาจารย์ดูเผื่อจะได้ข้อมูลเพิ่มเติม จุล พ่อของจ่อ เด็กที่มารับจ้างทำงานที่โครงการฯ ก็เช่นกัน เขาให้จ่อนำกระดูกคนที่ตนไปพบและเก็บไว้ไปให้อาจารย์รัศมีดูเพื่อตรวจสอบว่าเป็นกระดูกอะไร ซึ่งได้รับคำตอบว่าเป็นกระดูกคนโบราณ ส่วนลุงของอู๋ย ก็บอกอู๋ยว่า ตนเองก็มีของโบราณที่พบแล้วเก็บไว้หากอาจารย์อยากจะนำไปศึกษาก็มาเอาไปได้ อู๋ยเป็นชาวบ้านถ้ำลอด มีอาชีพทำเครื่องเงิน ซึ่งรู้จักและสนิทกับอาจารย์รัศมีพอสมควร เนื่องจากอาจารย์รัศมีช่วยแนะนำอู๋ยเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องเงินเพื่อให้ถูกใจนักท่องเที่ยว จากข้อมูลจากการสังเกตข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักโบราณคดีได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานโบราณคดีโดยไม่ต้องออกไปสอบถามเอง หากรู้จักสนิทสนมกับชาวบ้านก็จะทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้น

โดยส่วนใหญ่แล้วผู้วิจัยสังเกตว่าหากอาจารย์รัศมีต้องการข้อมูลใดก็จะสอบถามจากบุคคลเดิมๆ คือ เพ็ญ มานะ หรือจ่อห็น แล้วบุคคลเหล่านี้ก็จะหาข้อมูลมาให้อีกที

นอกจากการสื่อสารใน 2 ลักษณะ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้ำลอดในลักษณะอื่นจะเป็นการพูดคุยกันทั่วไประหว่างนักโบราณคดีกับชาวบ้านที่มารับจ้างทำงาน แม่ค้าร้านขายอาหาร เด็กในกลุ่มบ้านที่มาเล่นฟุตบอลที่ศูนย์ศึกษาฯ

มานะ แก้ววงษ์วาน (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า *“พวกนี้ (นักโบราณคดี) กับชาวบ้านก็จะคุ้นหน้ามากกว่า อย่างจื่อ ต่อ มาอยู่นาน แต่ก็ไม่ได้ขึ้นไปทำกิจกรรมกับชาวบ้าน แต่จะรู้จักเด็ก ๆ ลงมาเตะบอลที่ป่าไม้ แล้วก็คนงานป่าไม้”*

มาลี เค็ดโลก (สัมภาษณ์:16 เมษายน 2545) กล่าวว่า *“ป่าก็สนิทกับพวกอาจารย์ อย่งที่เห็น เพราะป่าเป็นแม่ค้าพวกนี้ก็เป็นลูกค้ามาอุดหนุน”*

วิทยา สุริยะ (สัมภาษณ์:17 เมษายน 2545) กล่าวว่า *“ผมรู้จักพวกพี่ๆ เขาตั้งแต่ที่เขามาครั้งก่อน ผมลงมาเล่นฟุตบอล พวกพี่เขาชอบมายืมรถ”*

จากการสังเกต นักโบราณคดีไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของการพูดคุยทั่วไปกับชาวบ้านกลุ่มอื่นเท่าใดนัก เนื่องจากนักโบราณคดีไม่ได้ออกไปจากบริเวณศูนย์ศึกษาฯ เพื่อพูดคุยสร้างความสนิทสนมกับชาวบ้าน จากการสังเกตในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยไปทำการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็ไม่มีนักโบราณคดีคนใดออกไปเล่นสงกรานต์กับชาวบ้านในกลุ่มบ้าน ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีและศาสนา ผู้วิจัยพบว่ามีอาจารย์รัศมีที่ให้ความสนใจไปร่วม

“กันตอ”¹⁰ และทำบุญวันสงกรานต์รวมทั้งถ่ายรูปและบันทึกวิดีโอด้วย ส่วนนักโบราณคดีชื่อ วีรศักดิ์ ก็ไปร่วมกันตอด้วย เพราะวิทยา ซึ่งเป็นเด็กที่เล่นฟุตบอลด้วยกันมารับจึงไป ส่วนนักโบราณคดีคนอื่น ๆ เนื่องจากการกันตอต้องไปแต่เช้ามีด (ประมาณตี 4) จึงไม่มีนักโบราณคดีคนอื่น ๆ ไปร่วมงาน เพราะต้องทำงานของคนในตอนเช้า ส่วนการทำบุญสงกรานต์ในตอนสายก็อยู่ในช่วงเวลาทำงานจึงไม่มีใครไป ถึงแม้ว่าอาจารย์รัศมีจะอนุญาตให้ไปได้ก็ตาม

จากการสังเกตวันที่ 16 เมษายน 2545 มีงานเลี้ยงชาวญี่ปุ่นที่มาเปิดห้องสมุดที่โรงเรียนสร้างใหม่และมาพักอยู่กับชาวบ้านถ้ำลอด งานเลี้ยงมีที่โรงเรียนบ้านถ้ำลอดในตอนเย็น ชาวบ้านต่างนำอาหารของตนมาร่วมกันเพื่อเลี้ยงชาวญี่ปุ่น ส่วนชาวญี่ปุ่นก็นำอาหารญี่ปุ่นมาปรุงให้ชาวบ้านได้ลองรับประทานกัน นอกจากนี้ก็มีการแสดงพื้นเมืองของชาวไทยใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอ ซึ่งเป็นเชื้อชาติในตำบลถ้ำลอด และมีการแสดงพื้นเมืองของญี่ปุ่นด้วย เมื่ออาจารย์รัศมีทราบจากผู้วิจัยว่าจะมีงานนี้เกิดขึ้นก็สนใจและอยากไป ส่วนนักโบราณคดีคนอื่น ๆ ไม่มีใครไป มีเพียงอาจารย์รัศมีที่ไปถ่ายรูปและบันทึกวิดีโอกับนักศึกษาเรียนภาคสนามอีก 2 คน ที่สนใจอยากไปดูงานนี้

ภาพที่ 5 : ชาวบ้านร่วมกิจกรรมในงานเลี้ยงต้อนรับชาวญี่ปุ่น

¹⁰ “กันตอ” คือ ประเพณีของชาวไทยใหญ่ โดยมีการทำขนมห่อ ข้าวกับแกงแห้ง ข้าวดอก ดอกไม้ นำไปไหว้เพื่อขอขมาและขอพรจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน จะทำกันในเดือน 3 (กุมภาพันธ์) เดือน 5 (เมษายน) และเดือน 11 (ตุลาคม)

เดชพิรุฬห์ ศีระบุตร ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์: 2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “ในตั้ววิชาเรียนจริงๆ ก็ไม่มีเรื่องเกี่ยวกับการให้ความสำคัญในการติดต่อกับชุมชน หรือทำตัวสนิทสนมกับชาวบ้าน จะมีก็จากการบอกจากรุ่นสู่รุ่นมากกว่า รุ่นพี่ไปซุดบ้านโน้นมาเป็นยังไง ชาวบ้านเป็นยังไง คนนี้มาช่วย คนนี้เหมือนจะมาช่วยแต่จริงๆ มาหาผลประโยชน์จากการที่มาสนิทกับเรากี่มี หรือถ้าสนิทมากไปจะกลายเป็นลำบากใจไป เวลาจะทำอะไร...ที่นี้กับชาวบ้านทั่วไปก็ไม่ได้ไปคุดนะ คุดแต่กับเด็กวัยรุ่นโดยใช้การกีฬาเข้ามา เป็นสื่อกลางในการสนิทสนม”

ในช่วงที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลอยู่ในช่วงเดือนเมษายนซึ่งเป็นช่วงปิดเทอมก็จะมีเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านมาเล่นฟุตบอลที่สนามฟุตบอลของศูนย์ศึกษาฯ ในตอนเย็นของทุกวัน ซึ่งนักโบราณคดีผู้ชายก็จะมาร่วมเล่นด้วยในบางวันที่มีช่วงว่างหลังเลิกงาน หากวันไหนที่มีงานต้องทำให้เสร็จก็จะไม่ได้มาเล่น จึงทำให้นักโบราณคดีผู้ชายสนิทกับเด็กชายวัยรุ่นในหมู่บ้าน แต่เฉพาะคนที่เล่นฟุตบอลด้วยกันเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้รู้จักหรือสนิทกับทุกคนที่มาเล่นฟุตบอล และจากการสังเกตผู้วิจัยไม่เห็นว่่านักโบราณคดีผู้หญิงจะสนิทสนมกับวัยรุ่นหญิงหรือชายมากนัก นอกจากวิทยา วัยรุ่นที่มาเล่นฟุตบอลและสนิทกับนักโบราณคดี คือ วีรศักดิ์และเชิดศักดิ์ จึงมาช่วยงานที่โครงการฯ ในช่วงปลายเดือนเมษายนที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสนิทสนมกับนักโบราณคดีทุกคน

ภาพที่ 6 : นักโบราณคดีเล่นฟุตบอลกับเด็กวัยรุ่นที่สนามป่าไม้หลังเลิกงาน

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ในทีมส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ออกไปคุยกับชาวบ้าน ก็อย่างที่เห็นคือไม่ว่าง พอตอนเย็นก็ทำอะไรที่เป็นส่วนตัว มันไม่ใช่ทุกคนที่จะไปเข้าหาชาวบ้านมันเป็นบุคลิกนิสัยของแต่ละคน ก็ไม่ได้บังคับ จะเคร่งครัดก็แค่เรื่องงาน ตอนสำรวจมันต้องรู้จักถามโน่นถามนี่เพื่อให้รู้ พอชุดก็ปักหลักอยู่กับที่ถ้าเขามาเราก็อธิบายให้ฟัง ถ้าจะออกไปก็จะเป็นตัวเองที่จะเข้าไปให้ผู้ใหญ่รู้ แล้วก็ทำแบบจะไปในที่ใครจะไปมัย ไปเที่ยว ไปดู มันก็จะมีบางคนที่รู้จักหมด.....การสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านมันมีความจำเป็นนะ จำเป็นที่จะต้องทำ เพียงแต่ว่างงานเรานั้นก็ต้องทำให้เสร็จ ถ้าเราได้ที่ตีใจใจได้ เราก็ปล่อยได้ไม่ต้องห่วงมาก เราก็ไปทำความรู้จักได้ ตอนสำรวจก็ออกข้างนอกตลอดทุกวันไม่ได้มาเดินอย่างตอนนี้ คราวนี้เดินเยอะให้เขาเห็นหน้า เขาก็จะรู้จักว่าเราคือใคร ครั้งนี้มันมีความสัมพันธ์มากกว่าเพราะเราอยู่นาน อยู่ติดที่ ”

นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดี โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ (สัมภาษณ์:1 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “สิ่งที่เราศึกษาจริงๆ ก็คือ ที่อยู่ในหลุมขุดค้นที่เราขุดมากกว่าจะไปดูหรือศึกษาเรื่องชุมชนหรือวัฒนธรรมของเขา”

วีรศักดิ์ แคล้วคำพูน (สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545) กล่าวถึงความสำคัญของการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านว่า “มันมีความจำเป็น มันทำให้เราได้รู้เกี่ยวกับเรื่องของคน ความเชื่อของเขา แล้วก็สิ่งที่เราอยากจะรู้จักเขา พวกข้อมูลประวัติพื้นที่ นั่นคือความสำคัญของการติดต่อ แต่โดยส่วนตัวก็จะไม่ไปสนิทสนมกับชาวบ้าน เพราะมันมีทีมมีคนทีออกไปทำอย่างนั้นอยู่แล้ว แต่มันก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำตรงนั้น”

เดชพิรุฬห์ ศีระบุตร (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “การที่เราเข้าไปคุยกับชาวบ้านมีความสำคัญนะ เราเข้ามาที่นี่ไม่ใช่แค่คนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแบบฉาบฉวย เราต้องอยู่ทำงานที่นั่นนาน ไปคุยกับเขาเขาก็บอกอะไรเราได้หลายอย่าง จะได้ไม่ขัดกับวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของเขา แต่ตัวเองก็ไม่ได้ออกไปในหมู่บ้านเลย (ผู้วิจัย : ว่างหรือ ?) ... ว่างก็ไม่ไป”

เชิดศักดิ์ ศิริยาภิวัฒน์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า “โครงการฯ จะมีฝ่ายที่ศึกษาชุมชนอยู่แล้ว ผมไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับตรงนี้เท่าไร ก็คอยฟังเขามาเล่าให้ฟังว่าบ้านนี้มีความเชื่ออย่างไร.....ผมไม่เคยสนใจชาวบ้านเลย แต่พออยู่ๆ ไปจะเริ่มกลายเป็นชาวบ้านแล้ว มันซึมเข้าไปเอง พิธีกรรมไหนไม่รู้ก็ถาม เขาก็จะบอก แต่เขาชวนไปเราก็ชี้แจงก็ไม่ได้ไป ก็อยากรู้แน่แต่บางทีมันเหนื่อยก็ไม่ไป”

นักโบราณคดีเองก็เห็นถึงความสำคัญในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านเพราะทราบดีว่าการสนิทสนมกับชาวบ้านจะมีผลดีทั้งต่องานและตนเอง การได้พูดคุยกับชาวบ้านจะทำให้นักโบราณคดีได้ทราบถึงเรื่องวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน สิ่งเหล่านี้จะมีผล

ต่อนักโบราณคดีในการอยู่ในชุมชนและให้ชุมชนยอมรับ หากนักโบราณคดีไม่ทราบว่าคุณสมบัติวัฒนธรรม ความเชื่อเช่นไร ก็อาจปฏิบัติตนขัดกับวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนได้ ซึ่งจะทำให้ นักโบราณคดีไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชนและงานโบราณคดีก็ไม่สามารรถสำเร็จไปได้ด้วยดี

แต่ไม่ใช่ให้นักโบราณคดีทุกคนที่ออกไปพูดคุยกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้าน ทีมชุดค้น ส่วนใหญ่จะอยู่แค่บริเวณที่ชุดค้น คือที่ศูนย์ศึกษาฯ เนื่องจากต้องทำงานตั้งแต่ 8.30 น.-17.00 น. โดยพักรับประทานอาหารกลางวันช่วงเวลา 12.00 น.-13.30 น. (ดูภาคผนวก ง : ตารางเวลาในการทำงานของนักโบราณคดี) หลังจากเลิกงานก็จะทำกิจกรรมส่วนตัว เช่น เล่นฟุตบอล ทำงานให้เสร็จ เก็บกวาดที่พัก อาบน้ำ ก่อนที่จะมารับประทานอาหารค่ำเวลา 19.00 น. และนักโบราณคดี ต้องทำรายงานการชุดค้นส่งให้อาจารย์รัศมีทุกวัน ซึ่งทำให้นักโบราณคดีไม่อยากไปไหนเพราะ ต้องการงานให้เสร็จ

ในการทำงานอาจารย์รัศมีไม่ได้บังคับว่านักโบราณคดีในโครงการฯ จะต้องออกไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน ถึงแม้จะทราบดีว่าการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านจะเป็นสิ่งที่ดีแต่งาน ของตนที่จะต้องทำนั้นมีความสำคัญมากกว่าเพราะต้องรีบทำให้เสร็จทันเวลาที่โครงการฯ กำหนดไว้ หากเป็นการสำรวจการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านจะมีความจำเป็นมากกว่าในช่วงการชุด ค้น ในการชุดค้นข้อมูลจากชาวบ้านจะเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ผลรวมกันกับสิ่งของที่ ได้จากการชุดค้น

แต่ในขณะที่เดียวกันนักโบราณคดีบางคนก็ชอบที่จะเข้าไปทำความรู้จักกับชาวบ้านเป็น เพราะมีความสนใจส่วนตัวที่จะเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545) กล่าวว่า *“ไม่เคยรู้เลยว่าข้างในบ้าน ของชาวบ้านเป็นยังไง อย่างตอนกันตอไปนั่งที่บ้านเพ็ญก็ไปดูว่าเขาทำยังไง แต่เรื่องพวกนี้สนใจ อยู่แล้ว ไปไหนก็แล้วแต่ดูก็ บาทลี เขมร ก็ชอบอยู่บ้านคน เพราะเราได้ข้อมูลแบบเจาะลึก แต่ ถ้ามไม่รู้ ต้องใช้เวลา เราต้องรู้จักเขาด้วย”*

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า *“ก็ออกไปกับอาจารย์ บ้าง ไปกินข้าวบ้านโน้นบ้านนี้ ส่วนตัวอยากรู้วัฒนธรรม ชอบที่จะสอดรู้ว่าเขาทำอะไร รู้สึกแปลก ๆ น่าเรียนรู้”*

อาจารย์รัศมีมักจะไปรับประทานอาหารค่ำที่บ้านของเพ็ญซึ่งเป็นไกด์ หรือไปที่ Guest House ของจอห์นเป็นประจำ และพิพัฒน์ก็มักจะออกไปกับอาจารย์รัศมี ซึ่งก็จะเป็นที่เดิมคือ Guest House ของจอห์น บ้านเพ็ญ หรือไปดูเครื่องเงินที่บ้านของอุทัยหรือบ้านสเตฟาน ซึ่งเป็น ชาวต่างชาติที่มีภรรยาเป็นคนไทยมาอยู่ที่บ้านถ้ำลอดและทำเครื่องเงินขายซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีใน หมู่บ้านท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ส่วนนักโบราณคดีคนอื่นๆ จะไม่ค่อยได้ไปในหมู่บ้านทั้งไปกันเอง

และไปกับอาจารย์รัศมี จะมีบ้างที่นักโบราณคดีผู้หญิงจะไปดูเครื่องเงินที่บ้านสเดพานหรือบ้านอุทัย

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มของนักโบราณคดีในโครงการฯ ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มนักโบราณคดีที่ออกไปหาข้อมูล มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยส่วนตัวต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน แต่ก็จะไปเฉพาะที่คุ้นเคย อย่างเช่น อาจารย์รัศมีกับพิพรรณ อีกกลุ่มคือกลุ่มนักโบราณคดีที่เก็บตัวอยู่แต่ในบริเวณที่พัก ไม่ออกไปในหมู่บ้าน อย่างเช่น วีรศักดิ์ เชิดศักดิ์และเดชพิรุฬห์

ในระหว่างการดำเนินการขุดค้นก็มีนักท่องเที่ยวและชาวบ้านให้ความสนใจการขุดค้น มีชาวบ้านเข้ามาดูและสอบถามเกี่ยวกับการขุดค้นและของที่ขุดค้นได้ ซึ่งผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์รัศมี หัวหน้าทีมวิจัย ส่วนนักโบราณคดีคนอื่นๆ ในทีมวิจัย ผู้วิจัยสังเกตว่า ไม่ค่อยตอบคำถามต่อผู้ที่มาซักถามหรือชาวบ้านเท่าใดนัก และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มักสอบถามกับชาวบ้านที่เป็นคนงานด้วยกันเองมากกว่าที่จะถามกับนักโบราณคดีนอกจากเด็กวัยรุ่นที่รู้จักกับนักโบราณคดีก็จะสอบถามกับนักโบราณคดี

นอกจากการสื่อสารระหว่างบุคคลกับชาวบ้านแล้วนักโบราณคดีทำการสื่อสารกับกลุ่มคือชุมชนบ้านถ้ำลอดในลักษณะจิตวิทยาการสื่อสาร เนื่องจากอาจารย์รัศมีทราบว่าชุมชนบ้านถ้ำลอดมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ดังนั้นอาจารย์รัศมีจึงให้มีการทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนเริ่มทำการขุดค้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าทางโครงการฯ รู้จักธรรมเนียมประเพณีของที่นี่ และหากเกิดเหตุการณ์อะไรไม่ดีเกิดขึ้น ชาวบ้านจะได้ไม่โทษการขุดค้น และเป็นการสร้างความสบายใจให้กับชาวบ้าน

“ตอนที่เอาของจากการขุดที่บ้านไร่มาไว้ที่บ้านไร่ พวกป่าไม้เขาก็เชื่อว่ามีหมาหอน แล้วกลับไปที่บ้านไร่เขาก็บอกว่า อาจารย์มานี่มีคนตายเยอะแยะเลย จากอันนี้ เราก็รู้อยู่แล้วว่าความเชื่อเรื่องผีของคนที่นี่ค่อนข้างแรงในกลุ่มชนแบบนี้ก็เลยทำอะไรให้เขารู้สึกว่าเราได้รู้พิธีการไม่ได้มาทำอะไรไม่ดี ก็เลยไหว้ก่อนก็ได้มีใครมาบอก มันมาจากประสบการณ์จากการทำงานหลายที่ ก็เลยรู้ว่าบางที่เขาก็กลัว เพราะไม่ได้เลี้ยงหรือไม่ได้ขอเลยตัดปัญหา กันไว้ก่อนเมื่อมีเรื่องอะไร มันเป็นเรื่องในเชิงจิตวิทยาด้วย เพราะถามว่าเราเชื่อเรื่องแบบนี้มั้ย เราทำงานในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ จริงๆ ก็ไม่ได้เชื่ออะไรอย่างนี้หรอก แต่ในแง่ของขวัญและกำลังใจ อย่างคนงานก็ให้เขาสบายใจ แล้วในป่าไม้เชื่อเรื่องผีเยอะด้วย พอเขาบอกเรื่องหมาหอนเราก็เลยทำอะไรให้เขาเห็นด้วยว่าเราทำเขาจะได้รู้” (รัศมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545)

จากลักษณะการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดทั้งในระหว่างการสำรวจและการขุดค้นนั้น ในการสำรวมนักโบราณคดีจะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากกว่าช่วงการขุดค้น เพราะในการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีต้องการข้อมูลจากชาวบ้านมากกว่าช่วงการขุดค้นที่จะเน้นข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นมากกว่า ข้อมูลจากชาวบ้านเป็นส่วนช่วยในการวิเคราะห์ผลเท่านั้น ส่วน

การมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะทั่วไป อย่างเช่น การพูดคุยกับชาวบ้าน ก็จะเฉพาะกับบุคคลเดิมที่นักโบราณคดีสนิทด้วยดังข้อมูลที่กล่าวไว้ข้างต้น การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้าลดส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลและเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ส่วนการสื่อสารกับกลุ่มเป็นในลักษณะจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจในการเข้ามาชุดค้นของโครงการฯ

ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่ามีชาวบ้านถ้ำลอดหลายคนมีความเชื่อว่าการมาชุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเพิงผาถ้ำลอดจะทำให้ผีคนโบราณโกรธที่ไปรบกวนทำให้ไม่มีที่อยู่หรือมาทวงของที่ชุดได้คืน

ในขณะที่เริ่มดำเนินการชุดค้นก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้บอกว่าเห็นผีขณะอยู่เวรตอนกลางคืนที่ศูนย์ศึกษาฯ และเชื่อว่าเป็นเพราะการชุดค้นทำให้มีผีออกมา

มานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า “คนที่นี้เขาเชื่อเรื่องผีเยอะมาก ๆ เลย ตอนเอากระดูกที่ชุดจากบ้านไร่มาไว้บนออฟฟิศ หม่าหอนเขาก็จินตนาการไปหลายรูปแบบ เจอโน่นนี่ เขามาเอาของคืน แล้วก็ตั้งแต่เริ่มชุดที่นี่ ยามป่าไม้คนนึงเขาบอกว่าเจอใครไม่รู้เดินออกมาจากป่าด้านแม่น้ำตรงห้องน้ำ ตัวสูง ตาข้างเดียว แวบ ๆ เหมือนมีแสง ก็ว่าผี ตรงหลังบ้านก็มี 2 ครั้งที่เจอ เขาก็เลยว่าเป็นเพราะพวกมาชุด เหมือนมารบกวน แยมึงที่อยากให้ทำพิธีบอกเขาก็กี่ มันเป็นความเชื่อของเขา”

นอกจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้แล้ว ชาวบ้านถ้ำลอดที่รับจ้างทำงานที่โครงการฯ ก็เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงความเชื่อของตนหลังจากไปทำงานชุดค้นที่โครงการฯ

“ตอนผมไปทำงานแรก ๆ ผมก็ฝันเห็นยายแก่มาดึงข้อมือ บอกว่ามึงชุดเจอกู ผมก็ร้องเสียงดัง จนเมียมาปลุกหรือเต็มมือเลยครับ แล้วฝันทุกคืนเลยตั้งแต่ไปชุด ประเสริฐก็ไปทำแล้วฝันเห็นยายแก่มาบีบคอ เดียวนี้เลยให้้องไปทำแทน” (อุทัย โรจน์เกษตรสิน. สัมภาษณ์:29 เมษายน 2545)

“ก็มีบางคนที่ไม่อยากให้มาชุด กลัวผี คนแก่ ๆ จะคิดแบบนั้น อย่างลุงตงเขาว่าไม่อยากให้มา แต่คนหนุ่ม ๆ ไม่ว่าอะไร คนแก่เขาคิด มันเหมือนเป็นการรบกวนผีคนโบราณ เพราะตรงนั้นมีผีอยู่ แต่ก่อนเขาเห็นพรายตรงนั้น อย่างประเสริฐเขาล้างกระดูกแล้วเอาใส่กระเป๋ากลับบ้านไปนอนฝันไม่ดี เลยเอามาคืน” (มนัส เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

สำหรับเรื่องที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้เห็นผีหรือเรื่องที่คนงานในโครงการฯ ฝันเห็นผีมาทวงของคืนนั้นชาวบ้านก็จะบอกเล่ากันเองภายในกลุ่มโดยที่นักโบราณคดีไม่ทราบเรื่องแต่อย่างใด จากการสังเกตและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยพบว่า นักโบราณคดีไม่สนใจเรื่องผีหรือมี

ความกลัวผีเท่าใดนัก มีบางคนทีกลัวผีแต่ก็ไม่ได้เป็นความกลัวที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับการขุดค้นและก็ได้ไม่ได้มีความกลัวมากนัก ศิริลักษณ์ กัณษตรี นักโบราณคดีในโครงการฯ เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงเรื่องเกี่ยวกับผีที่กลุ่มนักโบราณคดีมีการพูดคุยกันภายในกลุ่มว่า วีรศักดิ์ นักโบราณคดีในโครงการฯ คนหนึ่ง เคยได้ยินเสียงเหมือนคนเดินรอบๆ หลุมขุดค้นตอนกลางคืนขณะที่เขากำลังทำงานอยู่ในหลุมขุดค้นแต่เขาก็ไม่ได้สนใจ ส่วนนันทมนักโบราณคดีในโครงการฯ อีกคนก็เคยได้ยินเสียงแปลกๆ มาจากบริเวณขุดค้นเช่นกัน ศิริลักษณ์ บอกว่า เมื่อฟังแล้วก็รู้สึกกลัวเหมือนกันแต่ไม่มากและไม่นานก็หายกลัว และส่วนใหญ่นักโบราณคดีคนอื่นๆ ก็ไม่ได้กลัวผีเท่าใดนัก ถ้าไม่ได้เห็นเองแบบจริงๆ

มีชาวบ้านถ้ำลอดที่เชื่อว่าการขุดค้นเพื่อนำของคนโบราณขึ้นมาจะทำให้ผิคนโบราณโกรธ จึงไม่อยากให้มีการขุดค้น

“ชาวบ้านก็มีที่ไม่อยากให้มาขุด เขาวัดมันไม่ดีของศักดิ์สิทธิ์ของคนโบราณอย่างนั้น ชาวบ้านนี้ไม่กล้าขุดเลย กลัวผี พี่ก็กลัวอยู่ มองเขาไม่เห็น ผิคนโบราณ ของเขาเขาก็หวง พี่กลัวนะ ไม่กล้าไม่ไปยุ่งไม่กล้าไปดู ไม่อยากยุ่งด้วย ของคนโบราณไม่อยากยุ่ง ให้เท่าไรก็ไม่ขุดเลยกลัว อย่างผิคนนั้นไปดูมา พอกลับมาก็รู้สึกกลัว เพราะไปเห็นกระดูกเห็นสมบัติคนโบราณ” (จิงนุเสลาสุวรรณ. สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545)

“มีเสียงหมาหอนดังมาจากดอย เขาก็บอกกันว่า เพราะไปขุดที่ของเขา เขาก็เลยไม่มีที่อยู่ กำหนดเขาให้ขุด แต่หมู่บ้านไม่มีคนที่จะคัดค้าน ถึงเขาจะไม่อยากให้ขุดก็ไม่มีใครเป็นหัวหน้าคัดค้าน ถ้าอย่างเมืองแวมเขาคงไม่ให้ขุด เขาหวง ที่นี้ถึงหวงก็ไม่มีใครฉลาดพอที่จะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคัดค้าน” (สุนีย์ โถดอก. สัมภาษณ์:21 เมษายน 2545)

ความเชื่อเรื่องผีอีกเรื่องของชาวบ้านถ้ำลอดก็คือ ความเชื่อเรื่องไปจับกระดูกแล้วจะมีผีพุกหรือผีติดมา ทำให้ปวดตัว ปวดกระดูก ตามแขนขา หรือเป็นอัมพาต ส่วนการถูกผีทำ คือการไม่สบายเพราะผี อาจเพราะทำอะไรไม่ดีโดยที่เราไม่รู้ตัว เช่น ไปเหยียบใส่รอยที่เขาฝังไว้หรือเอาของเขามาโดยไม่ได้อข เป็นต้น

“ถ้าไปเจอกระดูกแล้วจับหรือเอามา ผีมันจะมาตาม ส่วนใหญ่เป็นพวกกระดูกคน แต่ถ้าเป็นกระดูกสัตว์มันจะเป็นพวกพราย มันจะทำให้เราปวดเมื่อย เป็นอัมพาต” (จุล เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:30 เมษายน 2545)

“ยายของหวานเคยเป็นหมากที่ค่อมันจะเจ็บมากไปโรงพยาบาลก็ไม่หายต้องไปหาหมอช่วยรักษา เป็นเพราะไปเหยียบใส่ผิคนไปหาผัก หมอเขาจะรู้ว่าที่ไหน เขาว่าผีจะบอก ตอนเหยียบเราจะไม่รู้หรือกว่าเหยียบใส่ผี ไปเหยียบหลุมศพก็เป็น ตรงที่ทำไร่แถวบ้านบนก็มีเป็นป่าช้าเก่าคนจะไปทำไร่แถวนั้นก็ไหวก่อน ยายเคยเอาของจากที่ไรมาเป็นสีเหลืองเหมือนทอง คล้ายครกอันเล็กๆ เท่านี้วักย่อย เขาวัดมันฝังไว้นานแล้ว สีไม่ถลอกเหมือนทอง เอามาไม่เกิน 2 วัน เป็น

ทันทีที่ไม่สบายต้องเอาไปคืนไว้ที่เดิม ผังไว้ที่เดิม ถ้าเราจะเอากลับบ้านก็ไหวขอ แต่ถ้าเจ้าของไม่ให้ก็ได้” (วรรณภา ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:19 เมษายน 2545)

“ที่ปากทางเข้าออกถ้าตรงหัวสะพาน มีคนไปฉีตรงนั้น ก็โดนเหมือนถูกมัดดินขยับไม่ได้หันคอไม่ได้ ขยับมันจะปวด เขาต้องเอาข้าวดอกคอกไม้ไปบอกว่าเราไม่รู้ ขอโทษ ดอนหนุ่มๆ ฟูไปปากกัน 3 คน อีก 2 คน ไม่เป็นอะไร มันเกี่ยวกับขวัญ ขวัญเขาแข็งก็ไม่มีอะไร ถ้าขวัญอ่อนถึงเจอ ปู่ก็เจอมัดดินไม่ได้เหมือนคนที่เจอที่หน้าถ้ำ ต้องไปขอโทษ เอาดอกไม้ เอาไก่ 2 ตัว หมอเขาบอกว่ามันบอกเอาไก่ 2 ตัว” (จันดา อภินันท์ทิพย์กุล. สัมภาษณ์:19 เมษายน 2545)

ชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่เชื่อเรื่องผีพุกหรือผีพราย คือ การไปจับกระดูกคนหรือกระดูกสัตว์แล้วมีผีติดมาทำให้มีอาการเจ็บปวดตามตัว กระตุก แขนขา หรือเป็นอัมพาตได้ ต้องให้หมอรักษาใช้คาถาเป่าจึงจะหาย หรือใช้น้ำส้มป่อย¹¹ หรือไชยาไทยใหญ่ เรียกว่า “พยอง”¹² ทา ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าวิธีเหล่านี้จะช่วยให้ออกจากการปวดเมื่อยที่ถูกผีเพราะไปจับกระดูกคนหรือกระดูกสัตว์ หากถูกผีทำ คือ อาการที่ไม่สบายเพราะผีอาจเพราะไปทำอะไรไม่ดีโดยที่เราไม่รู้ตัว เช่น ไปเหยียบใส่รอยที่เขาฝังไว้หรือเอาของเขามาโดยไม่ได้ออก เป็นต้น ชาวบ้านบอกว่าอาการไม่สบายเพราะถูกผีทำเช่นนี้ชาวบ้านจะไปหาหมอที่โรงพยาบาลก่อนถ้ารักษาไม่หายแสดงว่าถูกผีทำก็จะมารักษาที่หมอไทยใหญ่แล้วหมอจะเป็นคนบอกว่าต้องทำอะไรเพื่อให้หาย ส่วนใหญ่ก็จะต้องไปขอขมา ถ้าเอาของมาก็ต้องเอาไปคืนที่เดิม

“ความเชื่อเรื่องผีอย่างไปตัดต้นไม้ใหญ่ แล้วเจ็บไข้ได้ป่วยก็มี เป็นผีเจ้าที่ ก็ต้องไปหาหมอผี เป็นหมอผีไทยใหญ่ บางคนก็หาย บางคนถ้าไม่ใช่ผีจริง ๆ ก็ไม่หาย เขาเชื่อว่าเพราะไปตัดไม้ แต่ก็ไปหาหมอบัจจุบันก่อน มีพี่ชายข้างบ้านตอนนั้นผมกำลังสร้างบ้านก็ไปตัดไม้ แต่ผมไม่เป็นไร แต่เขาเป็นก็เจ็บบ้าง บอๆ ปวดท้องไวยวายเหมือนคนบ้า ไปโรงพยาบาลก็ไม่หาย กลับมาก็ไปให้หมอผีดูก็เลี้ยงไก่ เหล้า ก็หาย บางคนเขาเดินไปเหยียบก็มาเลี้ยง เมื่อก่อนผมไปทำไร่ตรงที่เจ้าหน้าที่กำลังขุดเจอเศียรพระก็เก็บกลับมาไว้ที่บ้าน หมามาหาทั้งคืน ผู้คนเขาอนไม่หลับก็เลยเอาไปส่งคืนที่เดิม หมาก็ไม่เท่าไม่หอน ก็กลัวมีเจ้าของตามมา” (ปิ่น คล้ายแก้วแก้ว. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

“ที่เขามาขุดกันพี่ก็เสียวอยู่เหมือนกัน ไม่รู้กระดูกผี กระดูกคน ถ้าเป็นของสัตว์เราไปจับจะมีอันเป็นไป เป็นเมื่อย เป็นอะไร สารพัดอย่าง แม่พี่เคยเจอเป็นกะโหลกคนมาจากไหนไม่รู้ สามเณรที่วัดนี้เอามาแล้วทิ้งไว้ใกล้ถนนทางเดินเล็กๆ แม่ก็เอาแท่นไปโดน ก็เป็นร้อนขึ้นมา เดิน

¹¹ ใช้ส้มป่อยเผาไฟแช่น้ำไว้ 10 นาที แล้วใช้อาบหรือล้างหน้า (จ้าม ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545) หรือใช้มีดที่ไม่ค่อยคมขูดน้ำส้มป่อยแล้วเป่าๆ แล้วก็สับๆ จะหาย (สายพร ทรงชัยสกุลสุข. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

¹² “พยอง” เป็นยาของพม่า ลักษณะคล้ายยาหม่อง ยาไมรอน ไม่เย็น ทาแล้วแฉะๆ ใช้ลูบที่ปวดเมื่อยที่เกิดจากถูกผีจะหาย ถ้าปวดธรรมดาจะไม่หาย ชื่อจากหมอที่เอามาขายที่ตลาดนัด (จ้าม ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

ไม่ได้ซาไปหมด แม้ก็ไปหาหมอผี ขอโทษเขา เอายามาทาเป็นคาถาเป่าถึงได้หาย” (จามรี สุวรรณ. สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545)

“ชาวบ้านเขายังว่าลูกชายพี่เลยที่ไปทำงานที่ซูดว่าไปจับอย่างนั้น ไม่กลัวปวดตามแข้งตามขาหรือ ลูกชายก็บอกว่าพี่นักศึกษาเขาจับกันทุกคนเลยไม่เห็นเป็นไร มันบอกว่าจับก็ไม่ใช่ไร เขาบอกเขาบนเจ้าที่เจ้าทางแล้ว แต่ก็กลัวอยู่เหมือนกัน กลัวลูกชายจะปวดตามแข้งตามขา ก็จะไม่เผาสมป่อยให้ลูกอาบทุกวันเลย ถ้ามีผีอะไรมันจะไม่มาหาเลยเราเชื่อกันอย่างนั้น สมป่อยจะรักษาผีทุกอย่าง...คนที่นี่เขาก็กลัวอยู่เหมือนกันที่จะต้องไปจับกระดูก” (จาม ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

อรกับนุชเป็นชาวบ้านถ้ำลอดเรียนอยู่ที่เชียงใหม่ อรกำลังจะขึ้นมหาวิทยาลัยปี 3 ส่วนนุชกำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย ช่วงปิดเทอมกลับบ้านเลยมารับจ้างทำงานล้างกระดูกที่โครงการข เพราะพี่สาวของอร คือ เพ็ญ สนับสนุนกับอาจารย์รัศมีเป็นอย่างดี แต่มาทำงานได้แค่วันเดียวนุชก็ไม่มาทำงาน อรบอกกับผู้วิจัยว่า แม่ของนุชไม่ให้มาทำงานเพราะกลัวผีที่กระดูกติดไปจะทำให้ปวดเมื่อย ไม่มีเงินรักษา แต่หลังจากหยุดไปนุชก็กลับมาทำงานต่อแล้วบอกว่า แม่บอกว่าถ้าอยากทำก็ทำ ผู้วิจัยได้ไปสอบถามนางละไม วรรณบุญเฉลยผล (สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545) ซึ่งเป็นแม่ของนุช กล่าวว่า “นุชไปทำงานที่ซูดแม่ไม่ว่าหรอก ไม่ได้สนใจ แต่ตอนแรกก็ว่าไม่เคยเห็นใครมาซูดก็เลยคิด จะกลัวก็ไม่กลัวแต่คิดว่าจะเป็นยังไง ไม่เคยเห็น ก็เลยไม่ให้ไปทำ บอกว่าถ้ามีเพื่อนก็ไปทำ...ถ้าทำคนเดียวก็ไม่ให้ทำ คนตายไปแล้วก็ตายไปแล้ว ผีมันมองไม่เห็นตัวได้ยินโบราณพูดเราก็พูดไปอย่างนั้น แต่ถ้ามีคนอื่นทำก็ไม่เป็นไร เขาจับได้เราก็จับได้”

“บางคนก็บอกว่ามันเป็นของผี ไม่น่าจะมาซูดกัน เขากลัวผีมาติดคน ติดชาวบ้านที่ไปช่วยซูด คนไทยใหญ่สมัยก่อนเขาเชื่อว่าถ้าจับกระดูกคนจะมีผีติดมา พี่ไม่กล้าจับ กลัวผีทุก ผีที่ติดกระดูกมา” (โย โจรณ์เกษตรสิน. สัมภาษณ์:29 เมษายน 2545)

ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวบ้านถ้ำลอดเหล่านี้ นับได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจและการยอมรับในงานโบราณคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดกับความเชื่อของชาวบ้านบางกลุ่ม มานะ แก้ววงษ์วาน (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวกับผู้วิจัยถึงปฏิกิริยาของชาวบ้านที่มีต่อการขุดค้นของโครงการฯ ว่า “ผมดูแลชาวบ้านเขาอยากรู้นะ แต่ด้วยความอยากมันจะไปซิดอยู่กับเส้นความเชื่อ บางคนอยากมาซูดอยากมาช่วยแต่กลัวว่าจะเจอกระดูก ความเชื่อของเขาเชื่อว่าผี เขากลัว”

อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวบ้านมารับจ้างทำงานที่โครงการฯ โดยช่วงแรกจะเป็นเด็กในหมู่บ้านเพราะเป็นช่วงปิดเทอมพอดีและเด็ก ๆ ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีมาดังเช่นผู้ใหญ่บางกลุ่ม ทำให้เมื่อนักท่องเที่ยวเริ่มน้อยลงจึงมีชาวบ้านหลายคนที่สนใจอยากมารับจ้างทำงานเพราะเห็นว่าเป็นรายได้เสริมที่ดีและเห็นเด็ก ๆ ที่มาทำก็ไม่เป็นอะไร

ภาพที่ 7-8 : คนงานรับจ้างที่โครงการฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียน

“ส่วนใหญ่เด็กๆ อยากมาทำ แต่ที่พ่อแม่ไม่ให้ทำก็มี พ่อแม่เขาคงกลัว ทั้งมาเข้าฝัน แล้วก็ไม่สบาย ถ้าขวัญอ่อนก็อาจไม่สบาย แต่เด็กๆ ไม่ค่อยเชื่อ ผมขึ้นไปดูยังจับเล่นเลย” (มนัส เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

“ผมไปทำงานที่บ้านก็ไม่ได้ว่าอะไร เพราะว่าได้เงิน ก็บอกเขาว่าไปทำงานชุดดินหา กระดุก” (จ่านงค์ เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:29 เมษายน 2545) พ่อของจ่านงค์กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“พ่อคิดว่าที่เขาทำมันมีเจ้าหน้าที่มาทำ มีหน้าที่มีตำแหน่งเป็นงานหลวง คงไม่เป็นอะไร ถ้าไปทำเฉยๆ คงไม่ให้ไปทำ มันอยู่ที่คนด้วย คือคนใต้เขาเรียกว่าขวัญ ใครขวัญอ่อนก็อาจจะเจอ” (จุลเบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:30 เมษายน 2545)

“เรื่องความเชื่อของชาวบ้านมันก็อาจเป็นอุปสรรคกับงานของเราได้ ถ้าอย่างชุดเจอกระดูกแล้วกลัวไม่มาทำงาน มันก็เป็นอุปสรรค ถ้ามันเกิดขึ้นนะ แต่ใครๆ ก็ต้องการเงิน” (เชิดศักดิ์ตรีวิทยาวัฒน์. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

จ๋าม ทองอักษรานนท์ (สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545) กล่าวกับผู้วิจัยว่า “อยากไปทำงานแทนลูกชายตอนที่ลูกเปิดเทอมแล้ว จากตอนแรกที่กลัวอยู่เหมือนกัน แต่คงไม่เป็นไร ตอนนี้อ่าก็ไม่ค่อยมีคน เพราะไม่ใช่ช่วงท่องเที่ยว”

มีชาวบ้านที่เก็บกระดูกทั้งกระดูกคนและสัตว์ไว้และนำมาให้อาจารย์รัศมีดูว่าเป็นกระดูกอะไร จุล เบญจมาศสีเงิน บอกกับผู้วิจัยว่า (สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545) “ให้ลูกชายนำกระดูกที่เก็บไว้ เป็นกระดูกของผีแมน ไปให้อาจารย์ดู แต่อาจารย์บอกว่า เป็นกระดูกมนุษย์โบราณ” จากการสังเกต 1 พฤษภาคม 2545 อาจารย์รัศมีไปที่บ้านของเพ็ญเพื่อไปดูกระดูกที่พ่อของเพ็ญเก็บไว้เป็นกระสอบๆ ซึ่งแสดงว่า ไม่ใช่ชาวบ้านทุกคนที่กลัวและไม่กล้าจับกระดูกคนหรือกระดูกสัตว์

ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ทั้งผีคนโบราณ ผีดำ ผีพุก ผีพราย ซึ่งก็จะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เช่น บางคนเชื่อว่า การจับกระดูกทั้งกระดูกคนและสัตว์จะทำให้ปวดกระดูก หรือบางคนเชื่อว่าการจับหรือไปเหยียบใส่กระดูกสัตว์จะทำให้ปวดกระดูกแต่หากเป็นกระดูกคนผีจะตามมา หรือบางคนเชื่อว่าการจับหรือเหยียบใส่กระดูกคนจะทำให้ปวดกระดูกแต่ถ้าเป็นกระดูกสัตว์จะไม่เป็นอะไร

จากการสังเกต นักโบราณคดีไม่ทราบเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีเหล่านี้ของชาวบ้าน ไม่ว่าการจับกระดูกแล้วจะทำให้ไม่สบายทำให้ชาวบ้านบางคนไม่อยากมารับจ้างทำงานรวมทั้งไม่อยากให้ลูกหลานมารับจ้างทำงานที่โครงการฯ ผู้วิจัยสังเกตว่านักโบราณคดีไม่รู้เรื่องนี้เลย สิ่งที่นักโบราณคดีทำเพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้านนั้นมีเพียงการไหว้เจ้าที่ก่อนทำการขุดค้น เนื่องจากทราบดีว่าจะช่วยสร้างความสบายใจให้กับชาวบ้านและเป็นการป้องกันตนเองหากเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นชาวบ้านจะได้ไม่โทษการการขุดค้นเหมือนเช่นการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านไร่ที่ชาวบ้านโทษว่าเพราะโครงการฯ มาขุดค้นจึงทำให้หมู่บ้านมีคนตายหลายคน

ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านถ้าลดถึงแม้จะเป็นอุปสรรคในการสร้างความเข้าใจและยอมรับในการขุดค้นทางโบราณคดีให้กับชาวบ้าน แต่ก็ไม่ได้เป็นปัญหาให้กับการขุดค้นแต่อย่างใด เนื่องจากไม่ใช่ชาวบ้านทุกคนที่มีความคิด ความเชื่อ เช่นนี้ และยังมีปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลที่ทำให้

การชู้ดคันดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย เช่น การจ้างแรงงานของโครงการฯ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น

ปัจจัยอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยพบว่าน่าจะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจและการยอมรับงานโบราณคดี คือ ความไม่เข้าใจในงานโบราณคดีของชาวบ้านถ้ำลอด

“เมื่อที่พี่เดินไปดูมา พี่คิดว่าไม่น่าจะให้ทำ มันเป็นของเก่าของธรรมชาติ ของเก่าแก่ของโบราณ เป็นที่ดินอะไรก็เสียหายหมด พี่ยังพูดเมื่อก็เลยว่า ป่าไม้เขาช่างให้ทำ ให้ทำทำไม ถ้าเป็นชาวบ้านมาทำนี่ดำ ฟ้องไปถึงไหนถึงไหนแล้ว พี่ไม่อยากจะให้ทำ เพราะมันเป็นของเก่าแก่สมัยโบราณ ชั่วลูกชั่วหลานจะได้เห็นกันไว้ ทำอย่างนี้เสียหายหมด” (จามรี สุวรรณ. สัมภาษณ์ :27 เมษายน 2545)

“แปลกใจว่ากระดูกก้อนแค่นี้ชู้ดไปทำไม มาจ้างเขาชู้ดวันละ 100 10 วัน ก็ 1,000 แล้ว” (จาม ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

การที่มีชาวบ้านบางคนคิดว่าการชู้ดคันทางโบราณคดีเป็นการสร้างความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินหรือที่ดินหรือการไม่เคยพบหรือรู้งานโบราณคดีคืออะไรทำให้พวกเขาไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการชู้ดคันจึงมีความคิดต่อต้านการชู้ดคัน หากมองในลักษณะการสื่อสารความคิด เช่นนี้สามารถถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นต่อไปได้ ซึ่งอาจทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่องานโบราณคดีและหากผู้นำความคิดเห็นของกลุ่มมีความคิดเช่นนี้ด้วยแล้วก็อาจเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่องานโบราณคดีได้ เนื่องจากชาวบ้านอาจไม่ยอมรับหรือไม่ให้ความร่วมมือ เช่น ในเรื่องของแรงงานเพราะไม่แน่ใจในวัตถุประสงค์ของการเข้ามาสำรวจและชู้ดคันทางโบราณคดี ซึ่งอาจจะกลายเป็นปัญหาให้งานโบราณคดีไม่สามารถดำเนินไปได้

ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่หนึ่ง ได้แก่ นักโบราณคดีในฐานะของผู้ส่งสารที่จะถ่ายทอดสาร คืองานโบราณคดี เพื่อให้ชุมชนเข้าใจและยอมรับงานโบราณคดีและยินยอมให้เกิดการสำรวจและชู้ดคันทางโบราณคดีขึ้นในชุมชนบ้านถ้ำลอด ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านถ้ำลอด ก็เป็นผู้ส่งสาร ด้วยการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลในการดำเนินงานให้กับนักโบราณคดี

ในการขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ก่อนเริ่มทำการขุดค้นในวันที่ 11 เมษายน 2545 อาจารย์รัศมีได้เชิญหมอเมืองบ้านใต้ของหมู่บ้านมาทำพิธีไหว้เจ้าที่หรือเลี้ยงผี เพื่อให้เกิดความสบายใจทั้งของคนงานและชาวบ้าน

ภาพที่ 9-10 : หมอเมืองและนักโบราณคดีทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนการขุดค้นบริเวณเพิงผา

ในการเลือกที่จะไหว้เจ้าที่หรือไม่ก่อนการขุดคั้นนั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของหัวหน้าทีมขุดคั้น สำหรับโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงๆ นี้ อาจารย์รัศมีเป็นผู้ตัดสินใจว่าควรจะมีการไหว้เจ้าที่เพื่อเป็นการสร้างความสบายใจให้กับชาวบ้านและเป็นการป้องกันไว้ก่อนหากเกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้นในหมู่บ้านชาวบ้านจะได้ไม่โทษการขุดคั้น ซึ่งการทำเช่นนี้สามารถทำให้ชาวบ้านหมดความกังวลในเรื่องเกี่ยวกับผีหรือเหตุการณ์ไม่ดีที่อาจจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านไปได้ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่านักโบราณคดีเคารพในสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือด้วย

ก่อนที่โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงๆ จะมาขุดคั้นที่เพิงผาถ้ำลอด โครงการฯ ได้ทำการขุดคั้นแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ในช่วงเดือนธันวาคม 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545 และนำของที่ได้จากการขุดคั้น ได้แก่ กระจุกสัตรี เปลือกหอย เครื่องมือหินกะเทาะ มาเก็บไว้ที่สำนักงานของโครงการฯ ซึ่งอยู่ในศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ศูนย์ศึกษาฯ ก็บอกว่ามีหมาหอนตั้งแต่เอากระจุกมาไว้ที่สำนักงาน ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ทั้งหมู่บ้าน เพราะขณะที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์หรือพูดคุยกับชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็จะเล่าเรื่องนี้ให้ผู้วิจัยฟัง ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าที่หมาหอนเพราะมีวิญญาณเจ้าของกระจุกมาทวงของคืน และที่บ้านไร่หลังจากที่เสร็จสิ้นการขุดคั้นก็มีคนที่บ้านไร่ตายหลายคน ชาวบ้านที่นั่นก็เชื่อกันว่าเป็นเพราะการมาขุดคั้นของโครงการฯ ซึ่งชาวบ้านถ้ำลอดบางคนก็ได้ยินเรื่องนี้มาด้วยเหมือนกันก็อาจคิดว่าหากโครงการฯ มาขุดคั้น บ้านถ้ำลอดก็อาจจะเป็นเหมือนที่บ้านไร่

นายมณี เสลาสุวรรณ กำนันตำบลถ้ำลอด (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า "สำหรับชาวไทยใหญ่จะทำอะไรก็ตามเขาจะต้องบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อน ใช้ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน จุดบอกเจ้าที่ว่าจะขอใช้พื้นที่นะใช้ทำอะไร ยังไงบ้าง อย่าให้ทำงานต้องเจ็บไข้ได้ป่วยนะ เสร็จภารกิจแล้วจะเลี้ยงนะ อันนี้คือชาวบ้านเขาทำกันนะ แต่ถ้าพวกเราไม่ถึงไม่ทำก็ได้ แต่จุดรูปจุดเทียนบอกชะหน่อยก็ดี เพราะคนที่เข้าไปช่วยงานเจ็บป่วยบ้างก็มี บางคนจะกินเหล้ายังต้องเอาเหล้าบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อนเลย"

การไหว้เจ้าที่ไม่ได้เป็นหลักการในการขุดคั้น แม้ว่างานโบราณคดีจะต้องทำงานอยู่กับของโบราณแต่โดยวิธีการทำงานนั้นเป็นไปในลักษณะของวิทยาศาสตร์ต้องมีเหตุมีผล มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ แต่เมื่อชาวบ้านมีความเชื่อเช่นนั้นและการไหว้เจ้าที่ก็ไม่ได้เป็นการสร้างความลำบากให้แก่ักโบราณคดี นักโบราณคดีจึงเลือกที่จะไหว้เจ้าที่ก่อนทำการขุดคั้นถึงแม้จะไม่ได้มีความเชื่อเช่นนั้นก็ตาม แต่นักโบราณคดีก็ทราบดีว่าการไหว้เจ้าที่จะสามารถทำให้การดำเนินงานขุดคั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อยไม่มีปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านในเรื่องของความเชื่อ

"ส่วนใหญ่เราจะพยายามเลี้ยงไม่ให้งานเราไปขัดกับความเชื่อวัฒนธรรมของชาวบ้านอย่างนี้เชื่อเรื่องผี เราก็มเหมือนจะไม่เชื่อเพราะเราเป็นวิทยาศาสตร์ มาถึงเราก็ไหว้เพื่อให้ชาวบ้านสบายใจ ส่วนใหญ่ก็จะไหว้ทุกที่เพราะคนงานส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั้งนั้น เขาเชื่ออย่างนี้ เรา

ไม่ไหวเราก็กไม่มีปัญหาอะไร เรามาทำงาน เราอยู่กับของอย่างนี้อยู่แล้ว แต่ชาวบ้านเขาไม่รู้ว่ามีคืออะไร ทำแล้วมันดีกับเขาจริงไปชุดที่ไหนก็จะไหวมันเหมือนเป็นธรรมเนียม นอกจากที่เป็นชุมชนเปิดไม่ใช่ชุมชนเดี่ยวอย่างนี้ อย่างซานเมืองเขาไม่สนใจเราก็กชุดเลย ชาวบ้านเขาไม่ได้อยู่แถว นั้น เขาก็กไม่ได้ว่าอะไร” (เดชพิรุฬห์ ศิริบุตร. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

“เวลาไปชุดก็มีไหวแต่ไม่ทุกครั้ง ในหลักคือไม่มีไม่ทำกันยกเว้นกลัวชาวบ้านเขาจะมีปัญหา ก็ทำให้เขาดูหน่อยเพื่อความสบายใจ เพราะถ้ามันเกิดอะไรขึ้นเขาจะมาโทษเพราะมาชุด ผ่นเลยไม่ตก แล้ง ผีลงโทษว่าไปเรื่อย นี่เป็นการเรียนรู้มาก็ป้องกัน ไม่เคยเจอหรอก ไปชุดที่อยู่ชานหรือที่เจริญๆ ไม่ต้องสนใจเลยเรื่องพวกนี้ ไม่ต้องไหว ก็ดูแล้วแต่ชุมชน ยกเว้นว่าเราเจอผีกันเอง เราก็กไหว มันแล้วแต่ความเชื่อเอาความสบายใจเป็นหลักทั้งของชุมชนของตัวเองด้วย” (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

“ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาก็มีโครงการนี้ที่เจอไหว มันเป็นประสบการณ์ด้วย เป็นสามัญสำนึก โดยมารยาทก็แล้วแต่ที่ว่าเขาเชื่อเรื่องพวกนี้มัย มันไม่ค่อยมีแล้วพวกถือผีก็มีภาคเหนือ ส่วนใหญ่ไม่ไหวไปถึงก็ดูๆ ต้นไม้รกก็ตัด” (เชิดศักดิ์ ตรีวิทยาวัฒน์. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

“ไหวเจ้าที่ก็ไหวทุกครั้งเพื่อความสบายใจของคนงาน เพราะไม่รู้ว่ามีความคิดความเชื่ออย่างไร ส่วนตัวแล้วก็ได้เชื่อเรื่องพวกนี้ แต่เราไหวเขาก็สบายใจ เราก็กสบายใจ ไม่ต้องมีปัญหา กับชาวบ้าน” (วีรศักดิ์ แคล้วคำพุ่ม. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

ชาวบ้านถ้าลอดบางคนเชื่อว่าการที่นักโบราณคดีมาขุดค้นบริเวณเชิงผาจะทำให้ผืนคนโบราณโกรธ

“มีบางคนก็ไม่อยากให้มาขุด กลัวผี คนแก่ๆ เขาไม่อยากให้มา มันเหมือนเป็นการรบกวนผืนคนโบราณ เพราะตรงนั้นมันมีผีอยู่ แต่ก่อนเขาเห็นพรายตรงนั้น” (มนัส เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

แต่ชาวบ้านก็เชื่อว่าหากผืนคนโบราณโกรธก็จะไม่ทำอะไรชาวบ้าน แต่จะเกิดกับคนที่ทำเอง

วรรณฯ ทองอักษรานนท์ ชาวบ้านถ้าลอด นักเรียนชั้น ม.2 (สัมภาษณ์:19 เมษายน 2545) กล่าวกับผู้วิจัยว่า “ไม่เห็นชาวบ้านว่าอะไร ถ้าไหวแล้วก็ชุดไปได้ ถ้าไม่ไหวเขาไม่ให้นำชุด ไม่ยอมหรอก ยายบอกว่าถ้าไม่ไหวผีจะมาหักคอ ถ้าไม่ไหวก็เกิดกับตัวเอง ผีไม่ทำอะไรชาวบ้าน”

“ถึงเขาไม่ได้เลี้ยงผีก่อนชุดชาวบ้านก็ไม่ว่าอะไร เพราะถ้าจะเกิดอะไรขึ้นก็เกิดกับพวกที่ชุดเอง ชาวบ้านไม่เป็นหรอก” (อภิญา ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:20 เมษายน 2545)

“พี่ว่าจะมาทำงาน มาทำนี่ทำเรื่อยๆ ไม่ได้นะ ต้องขอโทษก่อน บอกด้วย กลัวเหมือนกัน จริงๆ ที่ผืนนี้ผืนที่คนจ้าง รับจ้างไม่ผืนหรอก แต่ก่อนจะมาทำเขาก็ต้องบอกขอโทษก่อนทำ คง

ไม่มีอะไร จะทำอะไรคนเราต้องขนะ ของเก่าของแก่ต้องมีเจ้าของอยู่แล้ว”(จามรี สุวรรณ. สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545)

หลังจากโครงการฯ เริ่มดำเนินการขุดค้น ก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้บอกว่าคนเจอผีขณะอยู่เวรตอนกลางคืนที่ศูนย์ศึกษาฯ และเชื่อว่าเป็นเพราะการขุดค้นและอยากให้โครงการฯ ทำพิธีไหว้เจ้าที่อีก ฆานะ แก้ววงษ์วาน (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “ตั้งแต่เริ่มขุด คนงานที่นี่ชื่อ ปูธิ เป็นยาม บอกว่าเจอใครไม่รู้เดินออกมาจากป่าด้านแม่น้ำตรงห้องน้ำ ตัวสูง ตาข้างเดียว แวบๆ เหมือนมีแสง ก็ว่ามี ตรงหลังบ้านก็มี 2 ครั้งที่เจอ เขาก็เลยว่าเป็นเพราะพวกมาขุด เหมือนกับมารบกวน แง่งที่ อยากให้ทำพิธีบอกเขาอีกที”

จากการสังเกตวันที่ 19 เมษายน 2545 ขณะผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์ บัชร เกิดอุบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และบัชรถามผู้วิจัยว่า “ทางโครงการฯ เขาไหว้เจ้าที่หรือยัง” เมื่อผู้วิจัยตอบว่า เห็นเขาไหว้แล้วนะ บัชรกล่าวว่า “ถ้าไหว้แล้วก็ไม่กลัว” เจ้าหน้าที่ป่าไม้คนหนึ่งก็ตะโกนมาว่า “ถึงไหว้แล้วก็ไม่กลัวอยู่ดี” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการไหว้เจ้าที่ของโครงการฯ ก็ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจทุกคน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เมื่อมีคนบอกว่าเห็นผีที่ศูนย์ศึกษาฯ ยิ่งเป็นการสร้างความกลัวให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ต้องทำงานตอนกลางคืนและไม่มั่นใจในการไหว้เจ้าที่ของโครงการฯ จึงทำให้พวกเขาคิดว่าอยากให้โครงการฯ ทำพิธีไหว้เจ้าที่อีกครั้ง

จากการสังเกต นักโบราณคดีไม่ทราบเรื่องที่มีคนพบเห็นผีที่ศูนย์ศึกษาฯ หรือเรื่องความเชื่อที่ว่า การขุดค้นจะทำให้ผีคนโบราณโกรธหรือเรื่องที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้อยากให้ทำพิธีไหว้เจ้าที่อีกครั้ง เพราะเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะแสดงความคิดเห็นกันเองภายในกลุ่มของคนและกับกลุ่มชาวบ้านเท่านั้น

แต่ในขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้สนใจว่าโครงการจะไหว้เจ้าที่ก่อนหรือไม่ก่อนทำการขุดค้น เพราะไม่คิดว่าการขุดค้นจะเป็นการรบกวนผีคนโบราณ

“ชาวบ้านเขาไม่ว่าหรอกที่มาขุด มันไม่เกี่ยวอะไรกับความเชื่อ จะเลี้ยงผีหรือไม่เลี้ยงก็ไม่เกี่ยวชาวบ้านไม่ว่า” (จันดา อภินันท์ทิพกุล. สัมภาษณ์:19 เมษายน 2545)

พ่อเฒ่าเงิน ทองอักษรานนท์ (สัมภาษณ์:20 เมษายน 2545) กล่าวกับผู้วิจัยว่า “คิดว่า การขุดคงไม่รบกวนผีคนโบราณ เพราะที่มาขุดกันก็เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นได้รู้ ก็ไม่ว่าอะไร”

จากข้อมูลดังกล่าว การไหว้เจ้าที่ก่อนทำการขุดค้นอาจเป็นการสร้างความสบายใจให้ชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องผีคนโบราณได้ในระดับหนึ่ง รวมทั้งเป็นการแสดงให้ชาวบ้านเห็นว่านักโบราณคดีรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เคารพในสิ่งที่ชาวบ้านให้ความนับถือ แต่ถึงอย่างไร ชาวบ้านก็ยังคงมีความกลัวอยู่และเมื่อมีคนบอกว่าพบเห็นผีในขณะเริ่มทำการขุดค้นก็ยิ่งทำ

ให้ชาวบ้านบางคนปักใจเชื่อเรื่องผีคนโบราณและกลัวมากยิ่งขึ้น แต่ข่าวลือเรื่องผีคนโบราณก็ไม่ได้ทำให้การขุดค้นของโครงการฯ หยุดชะงักแต่อย่างใด

ปัจจัยที่สอง ได้แก่ การได้รับอนุญาตจากหน่วยงานราชการ โครงการฯ ดำเนินการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดโดยได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร และกรมป่าไม้ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ เพราะเนื่องจากบริเวณเพิงผาถ้ำลอดอยู่ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ซึ่งอยู่ในความควบคุมของกรมป่าไม้ ในการดำเนินการและได้รับอนุญาตจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้โครงการฯ สามารถดำเนินการสำรวจและขุดค้นได้ตามเป้าหมายของโครงการฯ

“ตอนสำรวจเราจะยื่นเรื่องถึงอธิบดีกรมศิลปากร เพื่อขอสำรวจพื้นที่นี้ มีข้อมูลรายละเอียด อธิบดีกรมศิลปากร ก็จะส่งเรื่องมายังมหาดไทย แจ้งผู้ว่าฯ แจ้งผู้ใหญ่บ้าน” (เดชพิรุฬห์ ศิริบุตร. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

“ตอนขุดค้นเราก็ขออนุญาตขุดค้นจากกรมป่าไม้ และกรมศิลปากร แล้วก็ทำจดหมายเป็นทางการมาที่กำนัน” (รัศมี ชูทรงเดช. สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545)

“การทำงานกับหน่วยงานราชการจะคล่องกว่า อย่างที่นี้เป็นพื้นที่ของป่าไม้ก็สะดวก เพราะมีเอกสารชัดเจน แน่นนอน เคยไปขุดที่หมู่บ้านที่ขอนแก่น ทำเรื่องผ่านเรียบร้อยแล้ว ก็มีชาวบ้านที่ไม่เข้าใจกัน เขาเรียกตำรวจมาจับ ก็พอดีว่าตอนนั้นเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กับอาจารย์ยังอยู่ ก็ไม่มีอะไร โดยส่วนใหญ่แล้วถ้าจะขุดไม่มีไม่ได้ขุด เพราะชั้นตอนมันผ่านหมดแล้วไม่ใช่อยู่ดีๆ ไปขุด แค่มิไต่ถามจากอธิบดีกรมศิลปากร ก็พอ เพราะมันเป็นส่วนของโบราณสถาน ถ้าเป็นที่ทำกินของชาวบ้านก็เอาโฉนดมาดู ถ้าขึ้น น.ส.3 หลังจากประกาศเป็นโบราณสถานถือว่าละเมิด ก็จับ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านเขาก็ไม่ว่าอะไรหรอก เขารู้ว่ามันเป็นที่เก่า แล้วเรามาจากกรมศิลปากร คือเขาจะเหมามาจากกรมศิลปากร เขาก็ไม่อยากรุง” (เชิดศักดิ์ ตรีรยาภิวัฒน์. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มองว่านักโบราณคดีที่มาขุดค้นนั้นเป็นคนของกรมศิลปากร นั้น น่าจะมีเหตุผลมาจากที่โดยทั่วไปเราจะทราบกันว่าการขุดโบราณสถานหรือโบราณวัตถุนั้นจะดำเนินการโดยกรมศิลปากรเพราะในการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับการค้นพบโบราณสถานหรือโบราณวัตถุนั้นจะทำโดยกรมศิลปากร เมื่อเข้าใจว่านักโบราณคดีมาจากกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานราชการก็ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการที่จะมีปัญหากับทางราชการ

“ก็มีบ้างที่ไม่อยากให้ขุด ส่วนใหญ่คนแก่ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นที่ของป่าไม้ เขาติดต่อทางผู้ใหญ่คุยกันแล้วเขาก็ขุด” (มนัส เบญจมาศสีเงิน. สัมภาษณ์:3 พฤษภาคม 2545)

สำหรับแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดตั้งอยู่ในพื้นที่ของกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการ และโครงการฯ ได้รับอนุญาตทั้งจากกรมศิลปากร กรมป่าไม้ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมทั้งกำหนดตำบลถ้ำลอดให้ดำเนินการขุดค้นได้ ซึ่งนักโบราณคดีถือว่ามีความสำคัญมากหากได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการแล้วก็จะสามารถทำการขุดค้นได้อย่างแน่นอน ซึ่งการได้รับอนุญาตจากหน่วยงานราชการเป็นเหมือนใบเบิกทางให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย

ปัจจัยที่สาม ได้แก่ ผู้นำชุมชน โครงการฯ ดำเนินการสำรวจและขุดค้นโดยผ่านผู้นำชุมชน คือ นายมณี เสงสาสุวรรณ กำหนดตำบลถ้ำลอดและหมู่บ้านถ้ำลอด

นายมณี เสงสาสุวรรณ นับเป็นอีกปัจจัยที่เป็นช่องทางในการสื่อสารกับชาวบ้านได้ง่ายขึ้นช่วยให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากนายมณี เป็นกำนันที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ จึงทำให้โครงการฯ และนักโบราณคดีได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน เพราะได้ผ่านการพิจารณาจากกำนัน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ

รัศมี ชูทรงเดช (สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ชาวบ้านที่นี่เขาจะเชื่อกำนันที่สุด เพราะกำนันเขามีจิตวิทยาในการพูดและเขาก็พยายามทำประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน รู้สึกว่าชุมชนเขาเข้มแข็งพอสมควร”

มานะ แก้ววงษ์วาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) ซึ่งย้ายมาอยู่บ้านถ้ำลอดได้ 5 ปีแล้ว กล่าวว่า “ที่นี่ชาวบ้านเชื่อฟังกำนันทุกเรื่อง กำนันพูดอะไรเชื่อหมด”

องปุ่น ทองอักษรานนท์ ชาวบ้านถ้ำลอด (สัมภาษณ์:23 เมษายน 2545) “ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเชื่อถือกำนันคนนี้ เพราะเขามีประสบการณ์มีความรู้เยอะ อย่างตอนที่มิญ์ปุ่นมาพักที่หมู่บ้าน กำนันเขาก็มาถามชาวบ้านว่าใครจะรับมิญ์ปุ่นไปอยู่ได้บ้างขอความร่วมมือ เขาบอกว่ามิญ์ปุ่นมาจะได้มีรายได้เข้าหมู่บ้าน เขาพูดทำนองเศรษฐกิจ ชาวบ้านก็เห็นด้วย”

“ไม่อยากจะขุด มันไม่มีอะไร มันก็อยู่ที่กำนัน กำนันให้ขุดก็ขุด” (นาง คล้ายแก้วแก้ว. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยสังเกตพบว่า นายมณี เสงสาสุวรรณ กำหนดตำบลถ้ำลอด มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านถ้ำลอด จากการสังเกต ช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันที่ 22 เมษายน 2545 มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมารดน้ำคำห้วยกำนัน หมู่บ้านได้จัดงานที่ศาลาวัด มีเลี้ยงอาหารคนที่มารดน้ำคำห้วย นายมณีกล่าวกับผู้วิจัยถึงงานวันนี้ว่าใช้การประกาศเสียงตามสายไปก็แบ่งหน้าที่กันไปเอวอชนเสิร์ฟน้ำ แม่บ้านก็ทำกับข้าว ซึ่งทุกครั้งเมื่อหมู่บ้านมีงานก็จะแบ่งหน้าที่กันโดยจะประชุมเพื่อแบ่งงานกันทำ ซึ่งในช่วงทำการเก็บข้อมูล บ้านถ้ำลอดมีงานเลี้ยง 2 ครั้ง คืองานรดน้ำคำห้วยกำนันและงานเลี้ยงชาวมิญ์ปุ่นที่มาเปิดห้องสมุด ซึ่งทั้ง 2 ครั้ง ผู้วิจัยสังเกตว่าชาว

บ้านต่างมาช่วยงานกันอย่างเต็มที่ เมื่อกำหนดประกาศให้แต่ละบ้านนำอาหารที่บ้านของคนมารวมกันเพื่อเลี้ยงชาวญี่ปุ่นทุกบ้านก็นำอาหารที่บ้านของคนมา ส่วนในวันที่ 3 และ 4 พฤษภาคม 2545 ซึ่งมีการอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า โดยกรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ขอความร่วมมือผ่านทางกำหนดเพื่อให้ชาวบ้านถ้ำลอดมาเข้าร่วมอบรม โดยกำหนดได้ประกาศผ่านเสียงตามสายให้ทุกบ้านส่งคนมาเข้าร่วมอบรมบ้านละ 1 คน ซึ่งในวันอบรมก็มีชาวบ้านถ้ำลอดมาเข้าร่วมอบรมโดยพร้อมเพรียง

หากมองโดยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด กำหนดตำบลถ้ำลอดมีความสามารถในการเป็นผู้นำทั้งในแบบเป็นทางการ คือ เป็นผู้นำชุมชนโดยตำแหน่งหน้าที่ และเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ เป็นผู้นำทางความคิดของชุมชนบ้านถ้ำลอดด้วย

นายมนตรี เสลาสุวรรณ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า "เวลามีกงานหรือมีคนนอกเข้ามาขอทำอะไรในหมู่บ้านในตำบลก็ไม่จำเป็นที่จะต้องปรึกษากันทุกครั้ง คือพอคนนอกเขามาแจ้งผม ผมก็แจ้งชาวบ้านให้ทราบแค่นั้นเอง อย่างมีคนมาศึกษาพันธุ์ปลาในถ้ำเขามาบอกผม ผมก็ไล่บอกชาวบ้านให้เข้าใจ หรือถ้าชาวบ้านไปเจอเขาก็จะมาบอกผมก่อน แต่ก่อนเราจะอนุญาตเราก็ต้องดูก่อนว่ามันมีผลกระทบอะไรกับหมู่บ้านกับชาวบ้านหรือเปล่า ถ้าไม่มีอะไรก็ให้อย่างกรณีอาจารย์รัศมีแจ้งเข้ามา ผมก็แจ้งต่อชาวบ้าน อาจมีบางคนไปเห็นแล้วไม่เข้าใจเขาก็มาถามผม เวลาต้องการกระจายข่าวผมจะประกาศเสียงตามสายเองหรือไม่ก็ผู้ช่วยประกาศ แต่ถ้ามีอะไรสำคัญผมจะประกาศเอง เพราะต้องยอมรับว่าการประกาศนี้มันขึ้นอยู่กับความเชื่อถือด้วย อย่างการเรียกประชุม เรื่องพวกนี้มันเป็นเทคนิคในการปกครอง นอกจากกฎระเบียบที่หมู่บ้านมีอยู่แล้วก็มีเทคนิคอื่น ๆ ในการปกครอง อย่างเช่น ความเคารพความน่าเชื่อถือของตัวเอง อย่างผมเป็นกำนันมานาน คนเชื่อว่าผมมีอิทธิพล ผมยอมรับว่าผมมีอิทธิพล แต่อิทธิพลทางด้านจิตใจชาวบ้านให้ความเชื่อถือมากกว่า คือเรารู้จักหัวใจชาวบ้าน เรารู้ว่าควรใช้วิธียังไงให้เขาทำตาม อย่างเรื่องยาเสพติดเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทำไม่ได้แต่เราทำได้ก็มี ทั้งหมดนี้มาจากประสบการณ์"

การที่ชาวบ้านถ้ำลอดเชื่อในความคิด การตัดสินใจของกำนัน กำนันจึงเป็นเสมือนตัวกลางที่ช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจและยอมรับโครงการฯ ได้ง่ายขึ้น

ปัจจัยที่สี่ ได้แก่ ความเจริญขึ้นของบ้านถ้ำลอด ความเจริญเป็นปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่มีการศึกษาที่ดีขึ้น ชาวบ้านมีความรู้มากขึ้นทั้งจากการได้พบปะพูดคุยกับคนต่างถิ่นและจากความเจริญด้านเทคโนโลยี ชาวบ้านถ้ำลอดทุกหลังคาเรือนมีโทรทัศน์ และส่วนมากมีจานดาวเทียม และเครื่องเล่นวีซีดี ทำให้พวกเขาได้พบเห็นสิ่งต่างๆ ได้มากมายยิ่งขึ้น เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้าง

ภาพที่ 11-12 : บ้านชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่ติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อความคมชัด

ภาพที่ 13 : บ้านชาวบ้านที่ติดตั้ง UBC

“ปัญหาแบบที่ชาวบ้านรวมตัวกันไม่ให้ชุดนี้ในระยะหลังไม่ค่อยมีแล้วครับ อาจเป็นเพราะว่าชุมชนเขามีทีวีดู เขาก็พอจะรู้ว่า มันมีอะไรแปลกๆ หลากอย่างในโลกนี้ อย่างเราเข้ามาอย่างนี้ เราก็เป็นตัวแปลกๆ เหมือนกัน(เดชพิรุฬห์ ศีระบุตร. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

“ถ้าถอดมันได้แล้ว คนมันเยอะ ไม่ใช่บ้านนอกมันเริ่มเป็นเมืองแล้ว ถ้าบ้านถ้าชุมชนเขาเล็กกว่านี้ ไม่เจริญเท่านี้ก็น่าจะมีปัญหาแหละ เหมือนเมืองแพนนะ ที่นั่นความเชื่อเยอะกว่า ที่นี้เขายังมีพิธีกรรมเหลืออยู่แต่เริ่มกลาย เด็กรุ่นใหม่เริ่มกลายๆ ที่นี้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว คนที่นี้ไปเรียนข้างนอกเยอะ ก็เจริญขึ้น เจริญขึ้น”(เชิดศักดิ์ ตริยาภิวัฒน์. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

การที่เด็กรุ่นใหม่ได้มีการเรียนรู้ทั้งจากที่โรงเรียนและมีการเปิดรับสื่อที่กว้างขึ้น ทำให้พวกเขามีโลกทัศน์และมุมมองที่ต่างไปจากชาวบ้านรุ่นก่อนๆ ทำให้ความเชื่อของเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เริ่มแตกต่าไปด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องจับกระดูกแล้วไม่สบาย แม้ว่าเด็กรุ่นใหม่จะรับรู้หรือบางคนมีความเชื่อเช่นนี้แต่หากพวกเขาไม่ได้รับรู้ด้วยตนเองว่าความเชื่อนั้นเป็นจริงพวกเขาก็จะยังไม่เชื่ออย่างเต็มที่และมีความกลัวที่จะทดลองทำ เช่น การจับกระดูก มากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่

ปัจจัยที่ทำได้แก่ ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านถ้าถอด การที่บ้านถ้าถอดเป็นที่ตั้งของถ้ำน้ำลอด ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน การท่องเที่ยวจึงถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวบ้านถ้าถอด เพราะเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และการเข้ามาทำการขุดค้นของนักโบราณคดีก็สามารถเป็นอีกทางหนึ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยวหากมีการค้นพบที่น่าสนใจ

นายมณี เสลาสุวรรณ (สัมภาษณ์:22 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ทำไร่ ทำสวน อาชีพแน่นอนไม่ค่อยมี ถือตะเกียงกับส่องแพเป็นอาชีพเสริม การท่องเที่ยวที่นี้ถือว่าดี ถ้าไม่มีการท่องเที่ยวชาวบ้านอยู่ไม่ได้หรอก ทุกวันนี้ได้เงินจากการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่”

“ที่พวกอาจารย์มาขุดชาวบ้านเขาก็ยินดีจะได้มีแหล่งท่องเที่ยวเพิ่ม ชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้น มีสถานที่เที่ยวที่เป็นโบราณวัตถุจะได้พาฝรั่งไปดูเวลาไปเที่ยวถ้า อย่างเขามาสำรวจมาขุด เราก็จะได้รู้ว่ามีอายุเท่าไร จะได้เป็นข้อมูลนำไปอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ”(อรพรรณ จิตติกุลภัทรวงศ์. สัมภาษณ์:20 เมษายน 2545)

“ถ้าเขาขุดได้สมบัติโบราณของดีๆ นักท่องเที่ยวอาจจะเยอะ ก็อยากให้เขาเก็บของที่ขุดได้ไว้ที่นี้ อยากให้เป็นศูนย์ศึกษาของเก่าแก่ ให้นักท่องเที่ยวมาดู นักเรียนมาศึกษา”(ปิ่นคล้ายแก้วแก้ว. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

“พี่ไม่รู้ว่าขุดแล้วจะเอาไปทำอะไร แต่มันดีกับการท่องเที่ยว ทำให้คนมีงานทำเพิ่มขึ้น”(ไย้ โรจน์เกษตรสิน. สัมภาษณ์:29 เมษายน 2545)

ชาวบ้านถ้าลดส่วนใหญ่ทราบดีว่าการขาดของโครงการฯ จะเป็นผลดีต่อการท่องเที่ยวเพราะจะเป็นการเพิ่มความน่าสนใจของถ้าลดให้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งหากนักโบราณคดีเน้นถึงปัจจัยด้านการท่องเที่ยวในการเผยแพร่งานโบราณคดีต่อชุมชนบ้านถ้าลดก็จะช่วยให้ได้รับการยอมรับได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

และเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้มีนักท่องเที่ยวผ่านเข้าออกหมู่บ้านอยู่อย่างต่อเนื่อง การเข้ามาของนักโบราณคดีจึงไม่ได้ทำให้ชาวบ้านรู้ว่านักโบราณคดีเป็นคนแปลกหน้าสำหรับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลดีในการที่นักโบราณคดีจะสร้างมนุษยสัมพันธ์กับชาวบ้านได้ง่ายขึ้น

“ที่นี่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีคนเข้าออกมากมายอยู่แล้ว มีคนแปลกหน้าเข้ามาอยู่เรื่อยๆ ชาวบ้านก็จะมองคนที่เข้ามาว่าเป็นนักท่องเที่ยวหมดแหละ” (อรพรรณ วิติกุลภัทรวงศ์. สัมภาษณ์ :20 เมษายน 2545)

“ผมคิดว่าชุมชนที่นี่ค่อนข้างเป็นมิตรเพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวชาวไทย ชาวต่างชาติเข้ามาตลอด เป็นชุมชนเปิดใครเข้ามาที่นี่คงไม่ใช่คนแปลกหน้าหรอก” (เดชพิรุฬห์ ศีระบุตร. สัมภาษณ์:2 พฤษภาคม 2545)

อาชีพหลักของชาวบ้านถ้าลดคือการทำการเกษตรเพื่อใช้กินเองหรือเลี้ยงสัตว์เท่านั้น ส่วนอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านนั้นมาจากการท่องเที่ยว

ผู้หญิงจะเป็นผู้ถือตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้า ส่วนผู้ชายจะล่องแพพานักท่องเที่ยวเที่ยวภายในถ้า โดยบ้านแต่ละหลังจะสามารถมีคนถือตะเกียงได้ 1 คน ล่องแพได้ 1 คน เท่านั้น คนถือตะเกียงได้เงินเที่ยวละ 100 บาท แต่ต้องหักให้หมู่บ้าน 20 บาท ส่วนคนล่องแพจะได้ตามระยะทาง ตั้งแต่ 100-400 บาท เพราะบางจุดก็สามารถเดินไปได้ แล้วแต่นักท่องเที่ยวเลือก มีการจัดเป็นคิวในการถือตะเกียงและล่องแพ ดังนั้น เนื่องจากคนถือตะเกียงมีมากถึงประมาณ 80 คน หากเป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวเยอะทำหนึ่งเที่ยวอาจวันไป 1-2 วัน แต่ถ้าเป็นช่วงนักท่องเที่ยวน้อยอาจต้องวันไปมากกว่านั้น ส่วนบริการล่องแพมีคนน้อยกว่า ทำให้หากมีนักท่องเที่ยวมากอาจทำได้ถึงวันละ 3 เที่ยว

จะเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวของชาวบ้านถ้าลดนั้นหากเป็นช่วงฤดูท่องเที่ยวหรือวันหยุดติดต่อกันก็จะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าหากไม่ใช่ช่วงดังกล่าวแล้วถึงแม้จะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาบ้างแต่ก็เป็นจำนวนน้อยไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้มากนัก ทำให้ชาวบ้านบางคนก็มีอาชีพรับจ้างทั่วไปด้วย จากการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านผู้วิจัยพบว่า ชุมชนบ้านถ้าลดถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีเศรษฐกิจดี ชาวบ้านมีรายได้ดีจากการท่องเที่ยว วิทยา ชาวบ้านถ้าลด กล่าวไว้ว่า ถ้าเป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวเยอะจะมีรายได้เป็นกอบเป็นกำสามารถควานรถจักรยานยนต์ได้เลย ผู้วิจัยสังเกตว่าชาวบ้านถ้าลดมีรถจักรยานยนต์กันเกือบทุกบ้าน มีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเล่นวีซีดี รวม

ถึงงานดาวเทียมที่ส่วนใหญ่จะมีกันเกือบทุกบ้าน สิ่งของเหล่านี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะซื้อด้วยเงินผ่อน ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีภาระหน้าที่ในการผ่อนชำระสินค้าซึ่งส่วนใหญ่จะผ่อนกันในระยะเวลาาว ดังนั้นหากไม่มีนักท่องเที่ยวยรายได้ของชาวบ้านก็ลดลง ทำให้การมารับจ้างที่โครงการฯ ก็เป็นการสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

ในช่วงแรกของการขุดค้นชาวบ้านที่มารับจ้างทำงานที่โครงการฯ จะเป็นเด็กนักเรียนที่โรงเรียนปิดเทอม ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ผู้วิจัยคาดว่าเนื่องจากช่วงเริ่มทำการขุดค้นเป็นช่วงใกล้วันสงกรานต์ซึ่งเป็นช่วงวันหยุดติดต่อกันทำให้มีนักท่องเที่ยวมากชาวบ้านจึงไปนำเที่ยวกันหมด

อาจารย์รัศมี (สัมภาษณ์:15 เมษายน 2545) กล่าวกับผู้วิจัยว่า *“ที่บ้านถ้าลดคนงานหายาก ที่หมู่บ้านอื่นเขารับจ้างอย่างอื่นได้วันละ 70 บาท แต่เราให้ 100 คนเลยมาทำเยอะ แต่ที่นี้เขานำเที่ยวได้เงินเยอะเขาเลยไม่สนใจ”*

และส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะความเชื่อเกี่ยวกับการจับกระดูกของชาวบ้านบางคนด้วย แต่หลังจากการขุดค้นดำเนินไปได้ระยะหนึ่งชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่หลายคนก็อยากจะทำรับจ้างที่โครงการฯ บ้างเพราะเป็นการสร้างรายได้เสริมอีกทางหนึ่งถึงแม้จะมีความกลัวในเรื่องของการจับกระดูก แต่เพราะเห็นเด็ก ๆ ที่มาทำงานไม่มีใครเป็นอะไร

“อยากไปทำงานแทนลูกชายตอนที่ลูกเปิดเทอมแล้ว ก็กลัวอยู่เหมือนกัน แต่คงไม่เป็นไร ตอนนี้ถ้าก็ไม่ค่อยมีคน เพราะไม่ใช่ช่วงท่องเที่ยว” (จาม ทองอักษรานนท์. สัมภาษณ์:24 เมษายน 2545)

“เมื่อก็ขึ้นไปดูที่เขาขุดกันก็ถามเขาแล้วว่าถ้าเด็ก ๆ ไปโรงเรียนแล้วก็จะมาทำ แต่จะมาทำนี่ทำเรื่อยๆ ไม่ได้นะ ต้องขอโทษก่อน กลัวเหมือนกัน” (จามรี สุวรรณ. สัมภาษณ์:27 เมษายน 2545)

ถึงแม้ชาวบ้านบางคนจะมีความเชื่อเรื่องการจับกระดูกหรือกลัวผีคนโบราณก็ตามแต่เมื่อเห็นว่ามีคนที่รับจ้างอยู่นั้นไม่เป็นอะไร และการมารับจ้างที่โครงการฯ ก็เป็นการสร้างรายได้เสริมให้ได้เป็นอย่างดีเพราะโครงการฯ ให้ค่าจ้างในการทำงานวันละ 100 บาท ซึ่งอาจดูน้อยเมื่อเทียบกับการไปนำเที่ยวแต่ถ้าเป็นช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวการมารับจ้างที่โครงการฯ ก็ถือว่าเป็นรายได้ที่ดี ซึ่งทำให้ชาวบ้านบางคนเริ่มยอมรับการมาขุดค้นของโครงการฯ เพราะเป็นการสร้างรายได้ให้กับพวกเขาอีกทางหนึ่ง

จากปัจจัยทั้ง 5 ดังกล่าวข้างต้นนั้น ทุกปัจจัยต่างก็มีส่วนช่วยให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นตัวนักโบราณคดีเองที่พยายามเรียนรู้ชุมชนจากประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมาและปรับตัวเพื่อที่จะอยู่ร่วมกับชุมชนที่มีความคิดความเชื่อแตกต่างจากตนเอง ซึ่งทั้งนี้ก็เพื่อให้งานของคนสามารถดำเนินไปได้

อย่างเรียบง่าย การทำงานผ่านหน่วยงานราชการซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการทำงานกับชุมชน การสื่อสารผ่านผู้นำชุมชน ปัจจัยที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนที่มีอิทธิพลทั้งโดยหน้าที่และสามารถโน้มน้าวจิตใจได้เป็นอย่างดี ความเจริญของชุมชนที่เป็นตัวเปิดโลกทัศน์ให้กับชาวบ้านในการเข้าใจและยอมรับงานโบราณคดีได้ง่ายขึ้น และความต้องการด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีชาวบ้านที่เห็นว่าการมารับจ้างแรงงานให้โครงการฯ ก็เป็นการสร้างรายได้ให้อีกทางหนึ่งถึงแม้จะยังมีความกลัวในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีอยู่ก็ตาม และการมาขุดค้นของโครงการฯ ยังสามารถเพิ่มความน่าสนใจให้กับการท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นก็หมายถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชาวบ้านถ้าลดด้วย ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีล้วนมีอิทธิพลต่อการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับให้เกิดการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ความน่าสนใจทางด้านโบราณคดีของบ้านถ้ำลอด

บ้านถ้ำลอดเป็นที่ตั้งของถ้ำลอดหรือถ้ำน้ำลอด สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ความน่าสนใจของถ้ำถ้ำลอดนั้นนอกจากจะเป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีลำน้ำไหลผ่านทะเลสาบแล้ว ยังมีความสวยงามด้วยหินงอกหินย้อยภายในถ้ำถ้ำ นอกจากนี้ภายในถ้ำยังพบหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ภาชนะดินเผาโบราณและเศษไม้ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นโครงกระดูกของคนในยุคสมัยก่อนซึ่งถือว่าเป็นวัตถุโบราณที่มีค่าควรอนุรักษ์

นอกจากแหล่งโบราณคดีภายในถ้ำถ้ำลอดแล้ว โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ได้สำรวจและขุดค้นบริเวณเพิงผาถ้ำลอดและพบว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดเมื่อนำมาตรวจหาความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ จะสามารถเป็นตัวแทนในการบอกเล่าเรื่องราว เพื่อให้ทราบถึงลักษณะวัฒนธรรม ลักษณะของคน การเข้ามาอยู่อาศัยและการย้ายถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอปางมะผ้าดั้งเดิมได้ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดเป็นตัวแทนของแหล่งโบราณคดีที่มีอายุเก่ากว่าวัฒนธรรมโลงไม้¹³ และเป็นข้อมูลที่ดีสำหรับอธิบายความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดีโลงไม้ภายในถ้ำถ้ำลอดและแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ถือเป็นการค้นพบที่สำคัญ คือ เป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินขนาดใหญ่ เป็นแหล่งที่มีการล่าสัตว์ขนาดใหญ่ซึ่งสัตว์บางชนิดไม่สามารถพบได้ในปัจจุบัน และการค้นพบโครงกระดูกของคนซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นข้อมูลใหม่สำหรับภาคเหนือ จากผลของการกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีคาร์บอน-14 พบว่า ค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ในเบื้องต้นจากแหล่งโบราณคดีบ้านไร่และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด มีความสอดคล้องกันในเรื่องลำดับของอายุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าอายุสมัยน่าจะมีความเป็นไปได้ คืออายุทั้งสองแหล่งอยู่ในช่วงปลายยุคน้ำแข็ง หรือสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (ประมาณ 13,000-7,200 ปีมาแล้ว) ซึ่งนับว่าเป็นข้อมูลใหม่ที่สำคัญสำหรับวงการโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

¹³ สำหรับอายุสมัยของวัฒนธรรมโลงไม้ในเบื้องต้นจากการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์อยู่ระหว่าง 2,200-1,300 B.P. (Grave. 1997) (อ้างใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ "ทวีพยากรณ์". 2542)

ไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังทำให้ช่วยยืนยันข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของโครงการฯ ว่า มีคนที่ยู่ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้าตั้งแต่หมื่นกว่าปีมาแล้ว

การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

ในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเพื่อสร้างความเข้าใจและยอมรับ การสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดนั้น ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีเป็น การสื่อสารในช่วงการสำรวจและการสื่อสารในช่วงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

ช่วงการสำรวจทางโบราณคดี นักโบราณคดีทำการสื่อสารกับชุมชนบ้านถ้ำลอดทั้งใน ลักษณะการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

โดยนักโบราณคดีสื่อสารกับชุมชนในลักษณะที่เป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบถึง การเข้ามาสำรวจ โดยติดต่อผ่านผู้นำชุมชน คือกำนันตำบลถ้ำลอด และได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบใน ที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้งหลังจากกำนันได้รับทราบเรื่องแล้ว ซึ่งจากการสื่อสารของนักโบราณคดี กับชุมชนในช่วงนี้ผู้วิจัยสามารถแบ่งชาวบ้านออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทราบเรื่องการสำรวจ อย่างเป็นทางการจากที่ประชุมหมู่บ้าน กลุ่มที่ทราบเรื่องการสำรวจอย่างไม่เป็นทางการจากการ บอกต่อหรือสอบถามจากชาวบ้านกันเอง และกลุ่มที่ไม่ทราบว่ามีการเข้ามาสำรวจทางโบราณคดี ในพื้นที่

ส่วนการสื่อสารในลักษณะที่ไม่เป็นทางการนั้นจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อให้ ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจและการพูดคุยทั่วไปกับชาวบ้านโดยเฉพาะที่มีความสนิท สนมหรือคุ้นเคยกัน เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่ค้าร้านอาหาร กลุ่มวัยรุ่นที่มาเล่นฟุตบอล

สำหรับการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในช่วงของการขุดค้นทาง โบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดนั้น นักโบราณคดีทำการสื่อสารกับชุมชนทั้งในลักษณะที่ เป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบว่าจะมีการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเพิงผาถ้ำลอดและการ สื่อสารระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการทั้งเพื่อเป็นการหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการขุดค้น และการพูดคุยเพื่อสร้างความสนิทสนมทั่วไป รวมทั้งการสื่อสารในลักษณะจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อ สร้างความสบายใจให้กับชาวบ้านในชุมชน

นักโบราณคดีทำการสื่อสารอย่างเป็นทางการกับชุมชนเพื่อแจ้งให้ทราบว่า จะทำการ ขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด โดยส่งจดหมายเป็นทางการมาที่ผู้นำชุมชน คือ กำนันตำบลถ้ำลอด และแจ้งให้ชาวบ้านทราบในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้งหลังจากกำนันได้รับ ทราบเรื่องแล้ว ชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่ไม่ได้ทราบเรื่องการขุดค้นจากการประชุมหมู่บ้าน ชาว บ้านจะทราบเรื่องการขุดค้นจากการสอบถามกับชาวบ้านกันเองหลังจากมาพบเห็นว่ามี การขุดค้น บริเวณเพิงผา หรือมีคนในครอบครัว คนรู้จักมารับจ้างทำงาน หรือจากการพูดคุยบอกต่อๆ กันไป

สำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการนั้นก็เพื่อให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการชดเชยรวมทั้งการพูดคุยทั่วไป นักโบราณคดีทำการสื่อสารกับชาวบ้านที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยก่อนแล้วจึงขยายออกไปยังชาวบ้านคนอื่น ๆ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการชดเชย ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักโบราณคดีกับชาวบ้านในลักษณะการพูดคุยทั่วไปนั้น ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มนักโบราณคดีตามลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักโบราณคดีที่ออกไปหาข้อมูลมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยส่วนตัวต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน แต่ก็จะไปเฉพาะที่รู้จักคุ้นเคย และกลุ่มนักโบราณคดีที่เก็บตัวอยู่แต่ในบริเวณที่พักไม่ออกไปในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ นักโบราณคดีทำการสื่อสารระหว่างกลุ่มนักโบราณคดีกับชุมชนโดยการทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนทำการชดเชย เป็นการสื่อสารในลักษณะจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสร้างความสบายใจให้กับชุมชน และแสดงให้เห็นว่านักโบราณคดีรู้จักธรรมเนียมประเพณีของชุมชนและเป็นพวกเดียวกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดการยอมรับงานโบราณคดีและนักโบราณคดีในระดับหนึ่ง

การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด ทั้งในช่วงการสำรวจและการชดเชยนั้น ในการสำรวมนักโบราณคดีจะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากกว่าในช่วงการชดเชยเพราะในการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีต้องการข้อมูลจากชาวบ้านมากกว่าช่วงการชดเชยที่จะเน้นข้อมูลที่ได้จากการชดเชยมากกว่าข้อมูลจากชาวบ้านที่จะเป็นส่วนช่วยในการวิเคราะห์ผลเท่านั้น

ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

1) ชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่จะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี โดยจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีคนโบราณที่จะมาทวงของคืนหากพบของเก่าแล้วนำมาเก็บไว้โดยเจ้าของไม่อนุญาต และความเชื่อเรื่องการจับกระดูกคนหรือกระดูกสัตว์แล้วจะทำให้ไม่สบายได้

การที่ชาวบ้านมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับผี นับเป็นอุปสรรคของนักโบราณคดีในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับงานโบราณคดีต่อชุมชน เนื่องจากการมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับผีทำให้ชาวบ้านบางคนไม่ต้องการให้มีการชดเชยเพราะจะทำให้มีผีออกมาเพราะโกรธที่นักโบราณคดีไปชดเชย รวมทั้งมีผลถึงการจ้างแรงงานในการทำการชดเชยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ชาวบ้านจะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีไปในหลายรูปแบบโดยนำความเชื่อเหล่านั้นมาเชื่อมโยงกับการชดเชยของนักโบราณคดีทำให้มีชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับการชดเชย แต่ก็ไม่มีชาวบ้านคนใดออกมาคัดค้านการชดเชยอย่างจริงจังได้เพียงแต่พูดคุยแสดงความคิดเห็นกันเองภายในกลุ่มเท่านั้น

2) อุปสรรคอีกสิ่งหนึ่งของการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนคือการที่ชาวบ้านไม่รู้จักรากฐานโบราณคดี ชาวบ้านถ้ำลอดบางคนมีทัศนคติไม่ดีต่องานโบราณคดีเพราะเข้าใจว่าการชดเชย

ทางโบราณคดีเป็นการสร้างความเสียหายให้แก่ที่ดินทำให้เกิดความไม่พอใจ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจให้ชุมชนเข้าใจและยอมรับการขุดค้น รวมทั้งเห็นถึงความสำคัญของงานโบราณคดีที่มีต่อชุมชนของคนอีกด้วย

ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ

1) นักโบราณคดี เป็นปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ นอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดสาร คืองานโบราณคดี ไปยังชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับแล้ว ในขณะเดียวกันนักโบราณคดีก็เรียนรู้ชุมชนและปรับตัวให้เข้ากับชุมชนโดยเป็นผู้รับสารจากชุมชนในเรื่องความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลในการดำเนินงานให้กับนักโบราณคดี เพื่อให้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การดำเนินการสำรวจและขุดค้นโดยได้รับอนุญาตจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้โครงการฯ สามารถดำเนินการสำรวจและขุดค้นได้ตามเป้าหมายของโครงการฯ โดยโครงการฯ ดำเนินการสำรวจและขุดค้นโดยดำเนินการขออนุญาตจากกรมศิลปากร กระทรวงมหาดไทยเพื่อแจ้งต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและกำนันตำบลถ้ำลอด และกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ในการสำรวจและขุดค้น การดำเนินงานโดยได้รับอนุญาตจากหน่วยราชการเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสำรวจและขุดค้นของโครงการฯ ได้รับการยอมรับจากชุมชน นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังมีความเชื่อว่าการทำงานกับหน่วยงานราชการจะปลอดภัยจากการถูกผีทำจึงทำให้ไวใจและมารับจ้างทำงาน

3) ผู้นำชุมชน ซึ่งได้แก่ นายมณี เสาสุวรรณ กำนันตำบลถ้ำลอดและผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด เป็นอีกปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนมีประสิทธิภาพ เพราะผู้นำชุมชนเป็นช่องทางที่ช่วยให้นักโบราณคดีสามารถทำการสื่อสารกับชุมชนได้ง่ายขึ้น เนื่องจากนายมณีเป็นกำนันที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ ซึ่งหากมองในกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิด กำนันตำบลถ้ำลอดมีความสามารถในการเป็นผู้นำทั้งในแบบเป็นทางการ คือ เป็นผู้นำชุมชนโดยตำแหน่งหน้าที่และเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ เป็นผู้นำทางความคิดของชุมชนบ้านถ้ำลอดด้วย

4) ความเจริญของชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่มีการศึกษาที่ดีขึ้น ชาวบ้านมีความรู้มากขึ้นทั้งจากการได้พบปะพูดคุยกับคนต่างถิ่นและความเจริญด้านเทคโนโลยีทำให้ชาวบ้านมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น ชาวบ้านถ้ำลอดบางกลุ่มเข้าใจงานโบราณคดีได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่มีความรู้เกี่ยวกับงานโบราณคดีบ้างจากการเรียนที่โรงเรียน การเรียนรู้ทั้งจากที่โรงเรียนและการเปิดรับสื่อที่กว้างขึ้นทำให้พวกเขาเริ่มมุมมองที่แตกต่างไปจากชาวบ้านรุ่น

ก่อนในเรื่องของความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องจับกระดูกแล้วจะไม่สบาย เป็นต้น ซึ่งเด็กบางคนก็ไม่ได้มีความเชื่อเช่นนี้

5) ความต้องการด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านถ้ำลอดก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้ชาวบ้านยอมรับการขุดค้นของโครงการฯ ถึงแม้ว่าความคิดความเชื่อของชุมชนจะเป็นอุปสรรคในการสื่อสารแต่ความต้องการด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นของชาวบ้านถ้ำลอดก็ทำให้มีชาวบ้านมารับจ้างทำงานที่โครงการฯ เนื่องจากเห็นว่าสามารถเป็นรายได้เสริมให้กับพวกเขาอีกทางหนึ่ง และการที่บ้านถ้ำลอด เป็นที่ตั้งของถ้ำน้ำลอด แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้มีชาวบ้านที่เห็นว่างานโบราณคดีมีคุณค่าต่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านของตน เนื่องจากจะเป็นการเพิ่มความน่าสนใจให้กับแหล่งท่องเที่ยวของตนได้ ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นหากมีการค้นพบที่น่าสนใจ ซึ่งชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของงานโบราณคดีในข้อนี้เป็นอย่างดีทำให้พวกเขายอมรับการเข้ามาขุดค้นของโครงการฯ นอกจากนี้ การที่มีนักท่องเที่ยวผ่านเข้าออกหมู่บ้านอยู่โดยตลอดนั้น ทำให้ชาวบ้านไม่รู้สึกว่านักโบราณคดีเป็นคนแปลกหน้าสำหรับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลดีต่อนักโบราณคดีในการที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์กับชาวบ้านได้ง่ายขึ้น

ปัจจัยทั้ง 5 ดังที่กล่าวมานั้น ต่างเป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยให้การสื่อสารในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ออกเป็น 2 ช่วง คือ การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในช่วงของการสำรวจทางโบราณคดี และการสื่อสารของนักโบราณคดีในช่วงของการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

1) การสื่อสารในการสำรวจทางโบราณคดี

ในช่วงของการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีในเขตพื้นที่ตำบลถ้ำลอดนั้น นักโบราณคดีมีการสื่อสารใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการสื่อสารในลักษณะที่เป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบถึงการเข้ามาสำรวจของโครงการฯ โดยการส่งจดหมายอย่างเป็นทางการถึงผู้นำชุมชนเพื่อขออนุญาตอย่างเป็นทางการและหลังจากผู้นำชุมชน คือกำนันตำบลถ้ำลอดรับทราบแล้ว นักโบราณคดีก็มาแจ้งให้ชาวบ้านทราบในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้งซึ่งถือเป็นการแนะนำตัวและแจ้งถึงจุดประสงค์ของการเข้ามาของโครงการฯ ให้ชาวบ้านได้ทราบเพื่อให้เกิดการยอมรับในเบื้องต้น

ในการสำรวจเพื่อหาแหล่งโบราณคดี นักโบราณคดีต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี โดยอาศัยจากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ไปพบเห็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่ใดบ้างเพื่อเป็นข้อมูลในการหาแหล่งโบราณคดี ดังนั้น การสื่อสารเพื่อให้ได้ข้อมูลจากชาวบ้านนักโบราณคดีทำการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะไม่เป็นทางการ โดยเริ่มจากบุคคลที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับตนก่อนแล้วให้บุคคลเหล่านั้นสอบถามจากชาวบ้านหรือให้บุคคลเหล่านั้นพาตนเองไปสอบถามอีกที ซึ่งการเข้าไปหาชาวบ้านเพื่อสอบถามข้อมูลนั้นการไปกับคนท้องถิ่นหรือคนที่ชาวบ้านมีความคุ้นเคยก็จะได้รับความร่วมมือได้ดีกว่าการเข้าไปในลักษณะของคนแปลกหน้า เพราะชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจมากกว่า

ดังนั้น การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชาวบ้านเป็นสิ่งจำเป็นเพราะชาวบ้านเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดในการช่วยให้นักโบราณคดีพบแหล่งโบราณคดี เนื่องจากชาวบ้านเป็นคนในพื้นที่ สำหรับนักโบราณคดีในโครงการฯ มีความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็มีความคุ้นเคยกับชาวบ้าน นักโบราณคดีจึงสอบถามข้อมูลในการสำรวจผ่านจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อีกทั้งหรือให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้พาไปสอบถามจากชาวบ้านโดยตรงก็ทำให้การหาข้อมูลเป็นไปได้ง่ายขึ้น จะเห็นได้ว่าความสนิทสนมคุ้นเคยจะช่วยให้นักโบราณคดีได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการสำรวจมากขึ้น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้แล้วนักโบราณคดีก็มีความคุ้นเคยกับชาวต่างชาติชื่อ จอห์น สปีร์ นักสำรวจถ้ำชาวออสเตรเลีย ซึ่งมีภรรยาเป็นชาวไทยใหญ่และอยู่ที่บ้านถ้ำลอดมานานมีความคุ้นเคยกับชาวบ้าน รวมทั้งจอห์นยังรู้เรื่องถ้ำในบริเวณนี้เป็นอย่างดี

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงการเข้ามาสำรวจทางโบราณคดีของโครงการฯ เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้เข้าประชุมหมู่บ้านกันทุกคน ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ทราบเรื่องการสำรวจก็จะเป็นชาวบ้านที่มีความใกล้ชิดเจ้าหน้าที่ป่าไม้ หรือชาวบ้านที่ได้รับการบอกต่อจากชาวบ้านที่ทราบเรื่องการสำรวจ และชาวบ้านที่นักโบราณคดีไปสอบถามข้อมูลเพื่อการสำรวจ

เนื่องจากบ้านถ้ำลอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้าออกอยู่ตลอด ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยสนใจที่มีกลุ่มคนแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้าน หากชาวบ้านเกิดความสงสัยก็จะสอบถามจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้หรือสอบถามกันเองมากกว่า และการสำรวจทางโบราณคดีนั้นนักโบราณคดีเพียงแค่อาศัยศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอดเป็นที่พักในการออกไปสำรวจเท่านั้น ซึ่งดูไปแล้วอาจคล้ายกับเป็นนักท่องเที่ยวมากกว่าจึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้สนใจในการเข้ามาของนักโบราณคดีเท่าใดนัก

จากแนวคิด Stereotype (การสรุปเหมารวม) ชาวบ้านอาจจะมองคนแปลกหน้าที่เข้ามาในชุมชนของคนในชั้นแรกว่าเป็นนักท่องเที่ยว เมื่อชาวบ้านมองว่านักโบราณคดีเป็นนักท่องเที่ยวทำให้นักโบราณคดีเข้าถึงชุมชนและสร้างความสนิทสนมกับชาวบ้านได้ง่ายขึ้น

ในช่วงของการสำรวจ ส่วนใหญ่การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนเป็นไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจ สำหรับการมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะการพูดคุยทั่วไปนั้น

จะมีเฉพาะกับกลุ่มที่ใกล้ชิดนักโบราณคดีเท่านั้น เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่ค้าร้านอาหาร วิทยุรุ่นที่มาเล่นฟุตบอล เนื่องจากในช่วงการสำรวจนักโบราณคดีต้องออกพื้นที่สำรวจทำให้ไม่มีเวลาในการออกไปพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ได้มากนัก

2) การสื่อสารในการขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

สำหรับในช่วงของการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด ผู้วิจัยแบ่งการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดออกเป็น 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการเพื่อแจ้งให้ชุมชนทราบว่าจะมีการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเพิงผาถ้ำลอดโดยโครงการฯ ได้ทำจดหมายเป็นทางการมาที่กำนันตำบลถ้ำลอดเพื่อแจ้งอย่างเป็นทางการ และหลังจากนั้นนักโบราณคดีก็มาแจ้งกับชาวบ้านในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้งด้วยตนเอง

แต่ชาวบ้านถ้ำลอดส่วนใหญ่ไม่ได้ทราบว่ามีการขุดค้นที่บริเวณเพิงผาถ้ำลอดจากการประชุมหมู่บ้าน แต่จะทราบจากการบอกต่อๆ กันจากผู้ที่ทราบเรื่องหรือพบเห็นเองขณะเดินผ่านที่ขุดค้นเพื่อพานักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในถ้ำลอด การที่ชาวบ้านทราบว่ามีการขุดค้นจึงเป็นไปในลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคลของชาวบ้านเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปากซึ่งมีความรวดเร็วและขยายวงกว้างกว่าการสื่อสารในลักษณะที่เป็นทางการ

ลักษณะที่สอง เป็นการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านเพื่อให้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการขุดค้น เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่บริเวณที่ขุดค้น โดยนักโบราณคดีจะเริ่มสอบถามจากบุคคลที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยก่อน ซึ่งข้อมูลที่นักโบราณคดีได้มานั้นจะได้อาจจากการที่บุคคลที่นักโบราณคดีมีความสนิทสนมด้วยหาข้อมูลมาให้ หรือได้ข้อมูลมาเพราะมีความสนิทสนมกับบุคคลเหล่านั้น อย่างเช่น อาจารย์รัศมีสนิทสนมกับเพ็ญ พ่อของเพ็ญจึงนำกระดูกที่ตนเองเก็บไว้มาให้อาจารย์ดูเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับกระดูกที่พบบริเวณขุดค้น ส่วนจ่อเป็นเด็กคนงานรับจ้างทำงานที่โครงการฯ พ่อของจ่อจึงให้จ่อนำกระดูกที่ตนเองเก็บไว้มาให้อาจารย์ดูเช่นกัน และอุทัยช่างทำเครื่องเงินที่มีความคุ้นเคยกับอาจารย์รัศมีเช่นกันลุงของเขาก็บอกว่าตนเองเก็บของที่คิดว่าน่าจะเป็นวัตถุโบราณไว้ถ้าอาจารย์สนใจอยากเอาไปศึกษาก็มาเอาไปได้ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทั้งสิ้นที่นักโบราณคดีได้มาโดยการสร้างความสนิทสนมกับชาวบ้านแม้จะเป็นเพียงแค่อีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ในการสื่อสารระหว่างบุคคลนอกจากการหาข้อมูล นักโบราณคดียังทำการสื่อสารในลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ทั่วไปกับชาวบ้านซึ่งก็จะเป็นชาวบ้านที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันอยู่แล้ว เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่ค้าร้านอาหาร เด็กวิทยุรุ่นที่มาเล่นฟุตบอลที่ศูนย์ศึกษาฯ คนงานรับจ้าง นอกจากนี้เป็นเพราะต้องทำงานทำให้ไม่มีเวลาออกไปพูดคุยกับชาวบ้านข้างนอกแล้ว เมื่อมีเวลาว่างนักโบราณคดีก็จะทำธุระส่วนตัวของตนเองมากกว่าและจากโดยนิสัยส่วนตัวนักโบราณคดี

บางคนก็ไม่ค่อยสนใจที่จะทำการสื่อสารกับชาวบ้านในกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากชาวบ้านที่มีความคุ้นเคยกัน

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มนักโบราณคดีตามลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- นักโบราณคดีกลุ่มที่ไม่ค่อยทำการสื่อสารกับชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ นอกจากที่มีความคุ้นเคยกัน เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่ค้าร้านอาหาร วิทยุรุ่นที่เล่นฟุตบอล หรือคนงาน โดยนักโบราณคดีกลุ่มนี้จะเน้นที่การทำงานด้านโบราณคดีของตนเองมากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในหมู่บ้าน

- นักโบราณคดีกลุ่มที่มีความสนใจเป็นการส่วนตัวในการได้เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ก็จะออกไปพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้านเมื่อมีโอกาส

การศึกษาหรือเรียนรู้วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อชุมชนไม่ได้เป็นหลักสำคัญในการเข้ามาของโครงการฯ นักโบราณคดีจะเน้นไปที่การทำงานของตนเองเป็นหลัก การสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านจะเป็นไปโดยลักษณะนิสัยส่วนตัวของแต่ละคนมากกว่าถึงแม้ว่าหัวหน้าโครงการฯ จะทราบดีว่าการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นจะต้องทำแต่ก็ไม่ได้เป็นการบังคับให้นักโบราณคดีในโครงการฯ ทุกคนต้องทำเช่นนั้น สิ่งที่โครงการฯ เน้นก็คือการทำงานให้เสร็จตามกำหนดเวลา และหากต้องการข้อมูลจากชาวบ้านก็จะเลือกคนที่ลักษณะนิสัยที่สามารถเข้ากับชาวบ้านได้ ซึ่งในกลุ่มนักโบราณคดีของโครงการฯ ก็มีนักโบราณคดีที่มีลักษณะนิสัยทั้งแบบที่ชอบเก็บตัวและชอบที่จะออกไปสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน แต่ถึงอย่างไรนักโบราณคดีทุกคนก็ทราบดีว่าการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านมีความสำคัญและจำเป็นเพราะจะทำให้ได้รู้เรื่องราวของคน วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน นอกเหนือจากข้อมูลทางโบราณคดีที่ต้องการ แต่เนื่องจากมีกลุ่มที่มีหน้าที่ออกไปทำสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่แล้วนักโบราณคดีทุกคนจึงไม่จำเป็นต้องออกไปทำเช่นนั้นก็ได้

ลักษณะการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชาวบ้านถ้าลดอีกลักษณะหนึ่งในช่วงการขุดค้นนั้น เป็นการสื่อสารในลักษณะการสื่อสารเชิงจิตวิทยา โครงการฯ ได้ทำพิธีไหว้เจ้าที่ก่อนทำการขุดค้น ซึ่งเป็นการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจ การสื่อสารวิธีนี้เป็นกรช่วยให้ชาวบ้านสบายใจได้โดยรวม และให้ชุมชนเห็นว่านักโบราณคดีรู้จักธรรมเนียมของชุมชน เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีของชาวบ้านที่มีต่อนักโบราณคดี การทำเช่นนี้แสดงให้เห็นว่านักโบราณคดีเป็นพวกเดียวกันกับชาวบ้านเพราะมีความเชื่อเช่นเดียวกัน จากแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า การที่นักโบราณคดีต้องปรับตัวหรือรับเอาวัฒนธรรมเช่นนี้มาก็เพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับการสำรวจหรือขุดค้นของโครงการฯ และไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชน ซึ่งเป็นการรับเอาวัฒนธรรมของชุมชนมาแบบชั่วคราว

ในช่วงการขูดคั้นมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ไม่อยากให้มีการขูดคั้นเนื่องจากมีความเชื่อเกี่ยวกับผีคนโบราณ แต่เนื่องจากนักโบราณคดีไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในหมู่บ้านเท่าใดทำให้ไม่ทราบว่ามีชาวบ้านที่ไม่อยากให้มาขูดคั้น แต่ความไม่พอใจต่อการขูดคั้นของชาวบ้านก็ไม่ได้มีความรุนแรงเป็นเพียงแค่อารมณ์ความเห็นของคนที่เห็นเท่านั้น

ความเชื่อเกี่ยวกับผีอีกเรื่องของชาวบ้านคือผีพุกหรือผีพราย มีชาวบ้านอีกกลุ่มที่มีความเชื่อว่าหากไปจับกระดูกคนหรือสัตว์จะทำให้ปวดเมื่อยตามตัว แขนขา หรือเป็นอัมพาตได้ ความเชื่อนี้ส่งผลถึงการมารับจ้างแรงงานที่โครงการฯ ซึ่งในช่วงแรกผู้ที่มารับจ้างจะเป็นเด็กนักเรียนที่มาทำในช่วงปิดเทอมเนื่องจากผู้ใหญ่บางคนยังกลัวที่จะต้องจับกระดูกอยู่แต่หลังจากที่เห็นพวกเขาทำงานได้ไม่มีปัญหาอะไรก็สนใจอยากมารับจ้างทำงานบ้าง

การที่เด็ก ๆ ชาวบ้านถ้าลืมนึกกลัวที่จะจับกระดูกหรือกลัวผีนั้น ผู้วิจัยคาดว่าเป็นเพราะเด็ก ๆ ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและการเข้ามาของเทคโนโลยีทำให้พวกเขามีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น แต่ถึงอย่างไรเด็ก ๆ ก็รับเอาความเชื่อเช่นนี้มาและก็รู้สึกกลัวเช่นกัน เพียงแต่พวกเขาเด็ก ๆ กล้าที่จะลองทำมากกว่าผู้ใหญ่บางคนและพวกเขาเชื่อว่าการจะเป็นอะไรเพราะผีนั้นขึ้นอยู่กับดวงและขวัญไม่ได้เป็นกันทุกคน และพวกเขาก็จะไม่เชื่อหากไม่ได้พบเจอกับตัวเอง และขึ้นอยู่กับครอบครัวของเด็ก ๆ ด้วยว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีมากน้อยเพียงใด เพราะชาวบ้านถ้าลืมนึกบางคนก็ไม่ได้เชื่อถือเรื่องนี้อย่างจริงจังนักหรือมีรายละเอียดในเรื่องความเชื่อแตกต่างกันไป เช่นบางคนเชื่อว่าถ้าเป็นกระดูกคนตายใหม่ ๆ จึงจะมีผี แต่ถ้าตายนานแล้วก็ไม่เป็นไร หรือบางคนบอกว่าถ้าเป็นกระดูกสัตว์ก็ไม่เป็นไร หรือบางคนเชื่อว่ากระดูกคนโบราณจะมีผีคนโบราณอยู่ เป็นต้น

ข่าวเกี่ยวกับการขูดคั้นในชุมชนบ้านถ้ำลอดจะเป็นในลักษณะของการบอกปากต่อปาก ชาวบ้านจะมาพูดคุยแสดงความคิดเห็นกันเองจากที่ตนไปพบเห็นมาจากการขูดคั้น ซึ่งชาวบ้านที่ไปพบเห็นมามีทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ คนถือตะเกียง-ส่องแพที่ผ่านไปพบเห็นระหว่างทางเข้าถ้ำหรือเด็กนักเรียนที่ไปรับจ้าง บางคนก็ไม่ได้สอบถามความรู้จากนักโบราณคดีทำให้ข้อมูลที่ชาวบ้านนำไปพูดคุยกันแตกต่างกันไปในลักษณะข่าวลือและข้อเท็จจริง รวมทั้งการสอดแทรกทัศนคติส่วนตัวของคนลงไปด้วยซึ่งอาจมีทั้งทัศนคติที่ดีและไม่ดีต่อโครงการฯ การสำรวจและการขูดคั้น การสื่อสารในลักษณะนี้อาจเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องต่อชุมชน โดยสิ่งที่ชาวบ้านพูดคุยกันในหมู่บ้านนักโบราณคดีก็ไม่ได้รับรู้แต่อย่างใด ซึ่งในข้อนี้นักโบราณคดีไม่ได้ให้ความสำคัญเพราะความคิดเห็นหรือความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อการขูดคั้นไม่ได้มีผลกระทบต่อการทำงานโบราณคดีจึงไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจในลักษณะนี้ต่อชุมชน งานโบราณคดีจะทำการเผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชนในช่วงหลังจากการขูดคั้นเสร็จสิ้นแล้วโดยการเผยแพร่ผลข้อมูลที่ได้จากการขูดคั้นให้ชาวบ้านทราบว่าในพื้นที่ของตนมีการค้นพบอะไรบ้าง

ในการเข้ามาสำรวจหรือขูดคั้นหากนักโบราณคดีสร้างความเข้าใจให้ชุมชนมีความรู้ทำงานโบราณคดีคืออะไร มีประโยชน์อย่างไร ขั้นตอนการทำงานโดยเฉพาะในช่วงการขูดคั้นเป็น

อย่างไร จะเป็นตัวเสริมสร้างให้ชาวบ้านเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีและอยากให้ความร่วมมือกับโครงการฯ มากกว่านี้ ซึ่งการให้ความรู้ควรทำทั้งก่อนการเข้ามาและระหว่างการขุดค้น อาจารย์รัศมีได้เคยทำการอบรมเกี่ยวกับเรื่องถ้ำในโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลถ้ำฯ รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีด้วยแต่เป็นการอบรมกับกลุ่มนักเรียน ในระหว่างการขุดค้นควรมีคนที่ออกไปพูดคุยสอบถามถึงปฏิกิริยาของชุมชนต่อการขุดค้นของโครงการฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่และสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในชุมชน

ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการสื่อสารระหว่างนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวบ้านเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับงานโบราณคดีกับชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับผีทำให้ชาวบ้านบางคนไม่ต้องการให้มีการขุดค้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของการขุดค้น แต่เป็นการแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่มเท่านั้น ไม่มีผลกระทบหรือสร้างปัญหาต่อการทำงานของนักโบราณคดี นอกจากในเรื่องการจ้างแรงงานของโครงการฯ เนื่องจากผู้ใหญ่หลายคนมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้ส่งผลไปถึงเด็ก ๆ ในบางครอบครัวด้วยที่ถูกห้ามไม่ให้มาทำงาน ถึงแม้ชาวบ้านจะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตามก็ไม่ได้ทำให้การขุดค้นเกิดปัญหาแต่อย่างใด นอกจากในเรื่องของแรงงานที่ในช่วงแรกของการขุดค้นนั้นมีคนงานไม่เพียงพอต่อความต้องการ แต่เมื่อมีคนมาทำงานแล้วไม่เป็นอะไรก็ทำให้มีคนมารับจ้างเพิ่มขึ้น ซึ่งนักโบราณคดีไม่รู้ถึงเหตุผลในข้อนี้ของชาวบ้านที่ไม่มารับจ้างจึงเข้าใจว่าชาวบ้านในชุมชนนี้ไม่มีใครสนใจงานโบราณคดีหรือทำงานถือตะเกียง- ล่องแพได้เงินเยอะกว่ามารับจ้างที่โครงการฯ

หากมองในกรอบทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดจึงเป็นการมาพบกันของสองวัฒนธรรมย่อย โดยชุมชนบ้านถ้ำลอดซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับผี ทำให้ชาวบ้านบางคนเชื่อว่าการขุดค้นของโครงการฯ จะทำให้ผีคนโบราณโกรธและความเชื่อที่ว่าการจับกระดูกจะทำให้ไม่สบายได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่อของนักโบราณคดีที่ว่างานโบราณคดีนั้นถึงแม้จะต้องอยู่กับของโบราณแต่การทำงานเป็นไปในแนวทางวิทยาศาสตร์ต้องมีเหตุผล มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ และไม่มี ความเชื่อเรื่องผีคนโบราณหรือผีที่ติดมากับกระดูกแล้วทำให้ไม่สบาย

2) การที่ชาวบ้านถ้ำลอดบางคนไม่รู้จักว่างานโบราณคดีคืออะไร มีขั้นตอนหรือวิธีการในการทำงานอย่างไร ทำให้พวกเขามีทัศนคติไม่ดีต่อการขุดค้น เนื่องจากคิดว่าการขุดค้นทางโบราณคดีเป็นการทำลายทรัพย์สินที่ติด ดังนั้น นักโบราณคดีจึงมีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านถึงขั้นตอนและวิธีการทำงานให้ชาวบ้านได้เข้าใจจะเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่องานโบราณคดีให้ชาวบ้าน

จากการสังเกตบริเวณที่ชูดคันและสัมภาษณ์นักโบราณคดีผู้วิจัยพบว่า นักโบราณคดีบางคนก็ไม่ค่อยอยากตอบคำถามเท่าใดนักหากมีชาวบ้านมาถามเรื่องการชูดคัน เนื่องจากการณ์ในการชูดคันครั้งที่ผ่านๆ มา สิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่อยากทราบจากนักโบราณคดีคือชูดได้ อะไรบ้างและชาวบ้านก็หวังว่าจะได้ของมีค่า หรือหากมีชาวบ้านมาถามว่าจะเอาไปทำอะไรหรือรู้ได้อย่างไรว่าของเหล่านี้มีอายุเท่าใด นักโบราณคดีก็จะต้องอธิบายตั้งแต่เริ่มต้นเพราะต้องการปูพื้นฐานความรู้ก่อนเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นซึ่งบางครั้งชาวบ้านมากันทีละคนทำให้นักโบราณคดีต้องพูดหลายๆ ครั้ง จึงทำให้ไม่อยากที่จะตอบคำถามหรือให้ความสนใจกับชาวบ้านที่เข้ามาที่บริเวณชูดคัน นอกจากคอยดูไม่ให้ชาวบ้านทำความเสียหายแก่หลุมชูดคันหรือวัตถุที่ชูดได้ และจากการสังเกตการชูดคันแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดนักโบราณคดีจะตั้งใจทำงานของตนเองจากของที่ชูดพบนั้นมีจำนวนมากและต้องทำงานให้ทันเวลาจึงทำให้นักโบราณคดีไม่ค่อยที่จะให้ความสนใจในการพูดคุยกับชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวที่มีชมบริเวณที่ชูดคัน จะมีก็แต่เพียงอาจารย์รัศมีที่จะคอยพูดคุยตอบคำถามให้กับผู้ที่สนใจการชูดคันซึ่งมีทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวซึ่งอาจารย์รัศมีก็ไม่ได้อยู่ที่บริเวณชูดคันตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านถ้ำลอดที่มาชมบริเวณชูดคันก็มักจะสอบถามข้อสงสัยกับชาวบ้านที่มารับจ้างทำงานที่โครงการฯ มากกว่าจะสอบถามกับนักโบราณคดีเพราะไม่มีความคุ้นเคยและเกรงว่าจะเป็นการรบกวนการทำงานของนักโบราณคดีได้

หากนักโบราณคดีได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เบื้องต้นกับชาวบ้านทั้งในช่วงก่อนและระหว่างทำการชูดคัน และให้ความรู้กับชาวบ้านที่มีความสนใจมาเยี่ยมชมบริเวณชูดคันด้วยการสอบถามและอธิบายเพื่อสร้างความเป็นกันเอง ก็จะเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่องานโบราณคดีและตัวนักโบราณคดีเองให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เป็นการลดอุปสรรคในข้อนี้ลงไปได้

ถึงแม้เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีและการไม่รู้จักงานโบราณคดีของชาวบ้านบางกลุ่มจะเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับของชุมชน แต่เนื่องจากมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนทำให้การชูดคันของโครงการฯ สามารถดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย

ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดมีประสิทธิภาพ

1) การที่นักโบราณคดีเรียนรู้และยอมรับที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับผีของชุมชนก็เป็นปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารของนักโบราณคดีราบรื่น โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ถึงเรื่องความเชื่อของชุมชน การเรียนรู้ครั้งนี้เกิดขึ้นจากผลกระทบของการทำงานครั้งที่ผ่านมาจึงทำเพื่อเป็นการป้องกัน การทำพิธีไว้เจ้าที่ก่อนการชูดคันเป็นการสื่อสารในลักษณะจิตวิทยาเพื่อสร้างความสบายใจให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้กับชาวบ้านมีต่อนัก

โบราณคดีด้วย การปรับตัวของนักโบราณคดีให้เข้ากับชุมชนก็เพื่อให้ทำงานได้อย่างราบรื่น ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้มีความคิดความเชื่อเช่นนั้นก็ตาม

2) การที่โครงการฯ ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการขุดค้นได้ ทั้งจากกรมศิลปากร กรมป่าไม้ ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ และกำนันตำบลถ้ำลอด ทำให้นักโบราณคดีสามารถทำงานได้อย่างสะดวก เนื่องจากมีหลักฐานการอนุญาตที่ชัดเจนว่าสามารถทำการขุดค้นได้ ทั้งจากเจ้าของพื้นที่และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้นักโบราณคดีมีความมั่นใจว่าสามารถทำการขุดค้นได้อย่างแน่นอน ซึ่งด้วยเหตุผลนี้นักโบราณคดีจึงไม่ค่อยเน้นถึงการสร้างทัศนคติที่ดีของชาวบ้านที่มีต่องานโบราณคดีเท่าใดนัก เนื่องจากโครงการฯ สามารถทำการขุดค้นได้และไม่มีการคัดค้านจากชาวบ้านอย่างจริงจัง

ถึงแม้จะมีชาวบ้านถ้ำลอดบางคนที่ไม่อยากให้มีการขุดค้นแต่ก็ไม่มีการกระแสการต่อต้านการขุดค้นแต่อย่างใด เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่ากำนันอนุญาต และศูนย์ศึกษาฯ ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่อนุญาตแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะคัดค้านได้ อีกทั้งชาวบ้านก็ไม่ได้มีความคิดเห็นคัดค้านการขุดค้นที่รุนแรงเป็นเพียงความกลัวความความเชื่อเท่านั้น และชาวบ้านกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยก็มีเป็นจำนวนไม่มากพอรวมถึงไม่มีหัวหน้าในการรวมกลุ่มคัดค้าน

หากเปรียบเทียบกับการทำงานของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ในช่วงการสำรวจที่บ้านเมืองแพม ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่ตำบลถ้ำลอด ซึ่งเกิดปัญหาในการสำรวจ เนื่องจากนักโบราณคดีเข้าไปทำการสำรวจโดยไม่ได้ติดต่ออย่างเป็นทางการ เพราะจดหมายจากทางราชการในการขอเข้าไปสำรวจยังไม่ถึงทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่านักโบราณคดีเป็นพวกมัลลกลอบขุดของโบราณไปขาย รวมทั้งนักโบราณคดีไม่รู้ถึงธรรมเนียมประเพณีของชุมชนที่ไม่ให้ผู้หญิงขึ้นไปเหยียบย่ำที่ซึ่งเป็นซากวัดเก่าของพวกเขา ซึ่งสำหรับที่เมืองแพมทางโครงการฯ ก็ไม่ได้ไปสานต่องานที่ค้างไว้จากครั้งที่เกิดปัญหาจนถึงทุกวันนี้เนื่องจากโครงการฯ มีเวลาไม่พอและทางเมืองแพมก็ไม่อนุญาตให้โครงการฯ เข้ามาดำเนินการขุดค้นหรือนำของออกไป เนื่องจากเขาหวงและต้องการอนุรักษ์ของเขาไว้ (เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์. สัมภาษณ์: 2 พฤษภาคม 2545) ซึ่งแหล่งโบราณคดีของเมืองแพมซึ่งเป็นวัดเก่านั้นอยู่ในพื้นที่ของชุมชน ดังนั้น การตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านเป็นสำคัญ

3) การที่ผู้นำชุมชน คือกำนันตำบลถ้ำลอดอนุญาตให้มีการขุดค้นได้นั้นก็เป็นเหมือนการได้รับการกรันการองจากผู้ที่มีความเชื่อถือและไว้วางใจของชุมชนแล้วในระดับหนึ่งเพราะกำนันนอกจากเป็นผู้นำโดยหน้าที่แล้วยังเป็นผู้นำทางด้านความคิดและจิตใจของชาวบ้านถ้ำลอดด้วย เพราะชาวบ้านยอมรับว่ากำนันมีความรู้ความสามารถเชื่อถือได้ ดังนั้นการตัดสินใจของกำนันจึงได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ซึ่งการที่โครงการฯ ได้รับความไว้วางใจจากกำนันก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านยอมรับการขุดค้น ชาวบ้านถ้ำลอดจะให้ความเชื่อถือกำนันมากที่สุด จากนั้นก็จะเป็นคนที่มีการศึกษามีความรู้ ดังนั้น การอบรมความรู้เกี่ยวกับงานโบราณคดีให้กับกลุ่มเด็ก

นักเรียนเพื่อให้นำความรู้ไปเผยแพร่กับในครอบครัวต่อนั้น อาจจะไม่ได้รับความเชื่อถือหรือสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ใหญ่ได้เท่าใดนัก

4) ความเจริญขึ้นของหมู่บ้าน เด็กรุ่นใหม่มีการศึกษาที่สูงขึ้น และการเข้ามาของเทคโนโลยีทำให้ชาวบ้านมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น จากความเจริญด้านเทคโนโลยีทำให้ชาวบ้านได้พบเห็นสิ่งต่างๆ มากขึ้น เด็กรุ่นใหม่ก็ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้พวกเขามีโลกทัศน์ที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนทั้งในด้านความเชื่อและความคิดเห็นต่างๆ ทำให้การสร้างความสำเร็จด้านโบราณคดีให้กับเด็กรุ่นใหม่ทำได้ง่ายกว่าและสามารถให้พวกเขานำไปเผยแพร่กับครอบครัวต่อไปได้ซึ่งเป็นสิ่งที่นักโบราณคดีคาดหวังไว้

5) การที่บ้านถ้ำลอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้มีชาวบ้านที่เห็นว่างานโบราณคดีมีประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยวของคนทำให้ชาวบ้านยอมรับงานโบราณคดีได้ง่ายขึ้น เพราะหากมีการค้นพบที่น่าสนใจก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเพิ่มมากขึ้น เพราะสำหรับชาวบ้านถ้ำลอดนั้นการท่องเที่ยวแม้ชาวบ้านจะกล่าวเป็นอาชีพเสริมสำหรับพวกคนแต่รายได้จากการนำเที่ยวที่นับได้ว่าเป็นรายได้หลักให้กับชาวบ้านก็ว่าได้ นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนเห็นว่าการเข้ามาขุดค้นของโครงการฯ เป็นการดีเพราะเป็นการสร้างรายได้ในการไปรับจ้างทำงานเพราะหากไม่ใช่ฤดูท่องเที่ยวรายได้เสริมจากการถือตะเกียงและล่องแพจะมีน้อยมาก ถึงแม้ชาวบ้านบางคนที่มีความเชื่อเรื่องการจับกระดูกแล้วไม่สบายหรือเชื่อว่าถ้าไปยุ่งเกี่ยวกับของคนโบราณเจ้าของจะมาทวงคืนก็ยังมารับจ้างทำงานเพราะเห็นลูกหลานไปทำแล้วไม่เป็นอะไร ซึ่งเป็นเพราะความต้องการทางด้านเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องสำคัญ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าการเข้ามาขุดค้นของโครงการฯ นอกจะช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับการท่องเที่ยวซึ่งจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองแล้วยังสามารถรับจ้างทำงานได้ด้วย จึงทำให้ชาวบ้านเห็นว่าการขุดค้นก็เป็นการดีในการที่จะมีรายได้เสริม ถึงแม้จะยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีอยู่ แต่ก็ไม่ใช่ชาวบ้านทุกคนที่จะละทิ้งความเชื่อแล้วมารับจ้างทำงานที่โครงการฯ ชาวบ้านบางคนก็ยังยืนยันที่จะไม่มายุ่งเกี่ยวกับการขุดค้นเพราะความกลัว

นอกจากนี้ การที่บ้านถ้ำลอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีความคุ้นเคยกับคนต่างถิ่น ดังนั้นจึงทำให้นักโบราณคดีไม่ได้เป็นคนแปลกหน้าสำหรับชุมชนซึ่งเป็นผลดีในการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับชาวบ้านได้ง่ายขึ้นด้วย

ในการสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนในโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ นั้น การสื่อสารในลักษณะที่เป็นทางการเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมาก เนื่องจากการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นการขออนุญาตในการสำรวจหรือขุดค้นก็ตาม รวมทั้งเจ้าของพื้นที่ซึ่งแหล่งโบราณคดีฝังผาถ้ำลอดเป็นพื้นที่ของกรมป่าไม้ และการเข้ามาในหมู่บ้านถ้ำลอดของนักโบราณคดีก็ผ่านการขออนุญาตจากผู้นำชุมชน คือ กำนันตำบลถ้ำลอด ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางตำแหน่งหน้าที่และต่อจิตใจคนในชุมชน ทำให้การเข้ามาสำรวจและขุดค้นของโครงการฯ สามารถดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย ซึ่ง

เป็นขั้นตอนในการดำเนินงานในการทำงานสำรวจและชุดค้นของงานโบราณคดี อุปสรรคในการสื่อสารของนักโบราณคดีมีเพียงความเชื่อของชุมชนและความไม่รู้ถึงงานโบราณคดี ซึ่งก็เป็นเพียงอุปสรรคที่ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับการทำงานของโครงการฯ แต่อย่างใด เนื่องจากมีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลช่วยให้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและชุดค้นทางโบราณคดีของโครงการฯ ของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึงชาวบ้านถ้ำลอดเข้าใจและยอมรับในการเข้ามาสำรวจและชุดค้นของโครงการฯ จากปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อพวกเขาให้เกิดการยอมรับขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับการสำรวจและชุดค้นของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงๆ นั้น เป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในระดับที่ชุมชนเกิดการยอมรับด้วยปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลกับชาวบ้านให้เกิดการสำรวจและชุดค้นในชุมชนได้ ซึ่งโดยเฉพาะในการชุดค้นการยอมรับของชาวบ้านเป็นไปในเพียงภาพรวมของทั้งชุมชนเท่านั้น หากมองให้ลึกไปแล้ว ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่องานโบราณคดีหรือไม่เห็นว่างานโบราณคดีมีความสำคัญต่อชุมชน นอกเหนือจากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสามารถสร้างรายได้ให้ตนเอง หากนักโบราณคดีให้ความสำคัญต่อการสื่อสารเพื่อสร้างทัศนคติที่ดี และสร้างความเข้าใจต่องานโบราณคดีให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของงานโบราณคดีที่มีต่อชุมชนหรือต่อประเทศชาติ ก็จะทำให้ชุมชนเข้าใจและยอมรับงานโบราณคดีด้วยเพราะเห็นคุณค่าของงานโบราณคดีที่มีต่อชุมชนและสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนด้วย

ในการทำการสื่อสารกับชุมชน นักโบราณคดีควรศึกษาถึงความเป็นมาและวัฒนธรรมท้องถิ่นก่อน เพื่อสามารถนำไปใช้ในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดการยอมรับในงานโบราณคดีรวมถึงตัวนักโบราณคดีด้วย

การมีปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่องมีความสำคัญ และสามารถช่วยลดปัญหาความเข้าใจผิดซึ่งอาจเป็นอุปสรรคที่ตามมาได้ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการผ่านผู้นำชุมชน หรือการสร้างความคุ้นเคยเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีของชาวบ้านที่มีต่อนักโบราณคดี

ในการประชาสัมพันธ์ การกระจายข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโครงการฯ หากสามารถทำได้อย่างทั่วถึงตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก จะทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการฯ อย่างแท้จริง แทนที่จะเป็นการกระจายข่าวสารแบบปากต่อปากโดยชาวบ้านกันเองซึ่งเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความเข้าใจผิดทั้งกับงานโบราณคดีและตัวนักโบราณคดีได้

สำหรับปัจจัยทั้ง 5 ที่มีอิทธิพลให้การสื่อสารของนักโบราณคดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอด เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปหากได้มีการนำปัจจัยทั้ง 5 ไปเป็นข้อพิสูจน์

กับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะที่เป็นชุมชนปิดหรือไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวดังเช่นชุมชนบ้าน
ถ้ำลอดเพื่อนำมาวิเคราะห์และยืนยันข้อสันนิษฐานของปัจจัยดังกล่าวที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารกับ
ชุมชนบ้านถ้ำลอดว่าสามารถมีอิทธิพลต่อชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกันหรือไม่

DRPU

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.

2544

กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2542

เกศินี จุฑาวิจิตร. การสื่อสารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์. 2540

ณรงค์ สมพงษ์. สื่อสารมวลชนเพื่องานส่งเสริม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2543

บุษบา สุธีธร. "พฤติกรรมกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล" พฤติกรรมศาสตร์การสื่อสาร. นนทบุรี :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2529

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์. 2533

ปรีชา กาญจนาคม. โบราณคดีเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2540

_____. โบราณคดีปฏิบัติ. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2534

พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์. "ผลของการสื่อสาร" เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อ

สาร หน่วยที่ 8. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2531

พัชนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, ถิรพันธ์ อนวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง. 2538

เมตตา วิวัฒนานุกูล. "แนวทางการศึกษาการสื่อสารต่างวัฒนธรรม" หนังสือชุดความรู้ "โลก

ของสื่อ" (Media World) (มิถุนายน) ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กาญจนา แก้วเทพ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : เค.ซี.

พรินท์ แอนด์ แอด. 2541

ระวีวรรณ ประกอบผล. "องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร" เอกสารการสอนชุดวิชา

หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ธรรมาธิราช. 2531

ลักษณะ สตะเวทิน. เอกสารคำสอนวิชาสัมมนาการสื่อสาร. ฉบับแก้ไข. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. 2542

วิจัยชาวเขา,สถาบัน กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.

ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : นันทกานต์ กราฟฟิค

การพิมพ์. 2541

- วิชาการ,กรม กระทรวงศึกษาธิการ. **พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา. 2540
- วินิจ เกตุขำ, คมเพชร ฉัตรศุภกุล. **กระบวนการกลุ่ม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2522
- วิษณุ สุวรรณเพิ่ม. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2525
- ศิลปากร,กรม. **โบราณคดีเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. 2517
- สุภัททา ปิณฑะแพทย์. **จิตวิทยาทั่วไป : แนวคิดและทฤษฎีขั้นมูลฐานและการประยุกต์**.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์
สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา. 2532
- เสถียร เขยประทับ. **การสื่อสารงานนวัตกรม**. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2525
- _____. **การสื่อสารและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์. 2528
- โสภา ชูพิกุลชัย. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2521
- อภิสิทธิ์ เอี่ยมหน่อ. **กรณีศึกษาวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2530
- อรวรรณ ปิลันชนโอวาท. **การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
2537
- อรุณีประภา หอมเศรษฐี. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2531
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง. **การพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชน**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2525

วิทยานิพนธ์

- กัญญาณัฐ ศรีวิไล. **การสื่อสารระหว่างบุคคลภายในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี**.
วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิตย์. 2544
- จิราพร บุตรสันต์. **ลักษณะและปัญหาในการสื่อสารต่างวัฒนธรรมระหว่างชาวเลกับเจ้า
หน้าที่พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล ในตำบลรา
ไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539
- ชัยฤกษ์ ไคลังคะ. **บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อการยอมรับนวัตกรรมในการ
ทำนาคำของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหา
บัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2526

พนมศักดิ์ ปากหวาน. บทบาทความเป็นผู้นำทางความคิดเห็นของคณาจารย์กับเจตคติ
ในเรื่องปัญหาเสพติดที่มีต่อนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครง
การโรงเรียนสีขาว เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต
(สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
2544

พิมพ์ใจ สุรินทร์เสรี. กระบวนการหาข่าวสารของอาสาสมัครโครงการเกษตรและพัฒนา
ชนบทหน่วยสันติภาพอเมริกาประจำประเทศไทย. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร
มหาบัณฑิต(สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534

วิไลลักษณ์ จิตพิลธำรง. การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาเด็กด้อยโอกาส ความตระหนัก
ความน่าเชื่อถือและการตัดสินใจของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ในการ
ให้การสนับสนุนองค์การเอกชนที่พัฒนาเด็กและเยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540

เอกสารอื่นๆ

การสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้าจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดกาญจนบุรี,
โครงการ. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ “ทรัพยากรล้ำ”. โรงแรมรอยัลซิดี
กรุงเทพฯ. 4-5 สิงหาคม 2542

กิ่งแก้ว อินหว่าง. รายงานการวิจัย เรื่อง ทศนคติของประธานกรรมการสภาตำบลที่มีต่อ
การปฏิบัติงานของพัฒนากร. กลุ่มงานวิจัย กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนา
ชุมชน กระทรวงมหาดไทย. เอกสารรายงานการวิจัย ฉบับที่ 3/2530. 2530

เชิดศักดิ์ ศรีธัญญาวีวัฒน์. “ภาคผนวก ก.2 โบราณคดี” รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 3 โครงการ
โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, รัศมี ชูทรงเดช
(บรรณาธิการ). เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2545

ปฐมฤกษ์ เกตุทัต. “พัฒนาการโบราณคดีในประเทศไทย” เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
สถานภาพของความรู้ด้านโบราณคดีของประเทศไทยใน 15 ปีที่ผ่านมา.
กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2538

ปางมะผ้า, สำนักงานอำเภอ. ข้อมูลพื้นฐานระดับอำเภอ ฉบับที่ 2 . เอกสารโรเนียว. 2541

_____. บรรยายสรุปอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารโรเนียว. 2540

- มานิตย์ ช้อนสุข. "การกำหนดอายุด้วยวิธีคาร์บอน-14" การหาอายุวัตถุในงานด้านโบราณคดี และธรณีวิทยา. เอกสารประกอบการสัมมนา. กรุงเทพฯ : 2537
- รัศมี ชูทรงเดช (บรรณาธิการ). รายงานการสำรวจทางโบราณคดีเบื้องต้น เล่มที่ 1
โครงการวิจัย เรื่องโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.
เสนอต่อสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ กรมศิลปากร.
2544
- รัศมี ชูทรงเดช, นาฏสุตา ภูมิจำนงค์, สุภาพร นาคบัลลังก์. รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 2
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545
- _____ รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 3 โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545
- ศึกษารธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด, ศูนย์ ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
กรมป่าไม้. ปางมะผ้า ดินแดนร้อยถ้ำ. แผ่นพับ
- สิทธิพงษ์ ดิลกวัฒน์. รายงานการวิจัยขั้นสมบูรณ์ของโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลถ้ำ
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543
- สุรพล นาถะพินธุ. "สถานภาพของความรู้ด้านโบราณคดีของประเทศไทยใน 15 ปีที่ผ่านมา".
เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องสถานภาพของความรู้ด้านโบราณคดีของ
ประเทศไทยใน 15 ปีที่ผ่านมา. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2538

สัมภาษณ์

- เงิน ทองอักษรานนท์, ชาวบ้านถ้ำลอด, บริการส่องแพในถ้ำ, อายุ 76 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน
2545
- จันตะ คล้ายแก้วแก้ว, ชาวบ้านถ้ำลอด, หมอเมืองบ้านเหนือ, อายุ 73 ปี. สัมภาษณ์ 12 ตุลาคม
2545
- จันดา อภินันท์พิทยกุล, ชาวบ้านถ้ำลอด, บริการส่องแพในถ้ำ, อายุ 66 ปี. สัมภาษณ์ 19
เมษายน 2545
- จ่าม ทองอักษรานนท์, ชาวบ้านถ้ำลอด, ถือตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้ำ, อายุ 41 ปี. สัมภาษณ์ 24
เมษายน 2545
- จามรี สุวรรณ, ชาวบ้านถ้ำลอด, ถือตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้ำ, อายุ 40 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน
2545

- ฉายแหล่ง สุวรรณอร่าม, ชาวบ้านถ้ำลอด, บริการส่งแพในถ้ำ, อายุ 76 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2545
- จำนงค์ เบญจมาศสีเงิน, ชาวบ้านถ้ำลอด, รับจ้างที่โครงการฯ, อายุ 17 ปี. สัมภาษณ์ 16 เมษายน 2545 และ 29 เมษายน 2545
- จิงนุ เสลาสวรรณ, ชาวบ้านถ้ำลอด, ถือตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้ำ, อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2545
- จูล เบญจมาศสีเงิน, ชาวบ้านถ้ำลอด, รับจ้างทั่วไป, อายุ 44 ปี. สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545
- ชัยวัช คล้ายแก้วแก้ว, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1, อายุ 19 ปี. สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2545
- เชิดศักดิ์ ตีรียาภิวัฒน์, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2545
- เดชพิรุฬห์ ตีระบุตร, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2545
- นัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 1 พฤษภาคม 2545
- บัวชร เกิดอุบล, เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด, อายุ 34 ปี. สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2545
- บุษบา วงศ์เพชร, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักเรียนชั้น ม.3 และเป็นอาสาสมัครโครงการฯ, อายุ 15 ปี. สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2545
- ปิ่น คล้ายแก้วแก้ว, ชาวบ้านถ้ำลอด, บริการส่งแพในถ้ำ, อายุ 43 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2545
- พิชัย ฐานันดรวิไล, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักเรียนชั้น ม.5, อายุ 17 ปี. สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2545
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีและเลขานุการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2545
- มณี เสลาสวรรณ, กำนันตำบลถ้ำลอดและผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด. สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2545
- มนัส เบญจมาศสีเงิน, เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด, อายุ 32 ปี. สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2545
- มานะ แก้ววงษ์วาน, เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด, อายุ 30 ปี. สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2545
- มาลี เค็ดโลก, ชาวบ้านถ้ำลอด, ร้านอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ, อายุ 48 ปี. สัมภาษณ์ 16 เมษายน 2545
- ไย โจรณ์เกษตรสิน, ชาวบ้านถ้ำลอด, ขายอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ, อายุ 42 ปี. สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2545

- รัศมี ชูทรงเดช, ผศ.ดร., หัวหน้าทีมวิจัยด้านโบราณคดีและผู้รับผิดชอบการขุดค้นโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 15 เมษายน 2545 และ 13 ตุลาคม 2545
- ละไม วรรณบุญเบญจพล, ชาวบ้านถ้ำลอด, ถิ่นตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้ำ, อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2545
- วรรณ ทองอักษรานนท์, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักเรียนชั้น ม.2 และเป็นอาสาสมัครโครงการฯ, อายุ 14 ปี. สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2545
- วิทยา สุริยะ, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักศึกษามหาวิทยาลัยปี 1, อายุ 19 ปี. สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2545
- วีระศักดิ์ แคล้วคำพูน, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2545
- ศิริลักษณ์ กัณฑศรี, ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2545 และ 12 ตุลาคม 2545
- สงเสริม ฐานันดรวิไล, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักศึกษาชั้น ปวช.2, อายุ 17 ปี. สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2545
- สายพร ธงชัยสกุลสุข, ชาวบ้านถ้ำลอด, ถิ่นตะเกียงนำเข้าเที่ยวถ้ำ, อายุ 30 ปี. สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2545
- สุนีย์ โถดอก, ชาวบ้านถ้ำลอด, ร้านอาหารหน้าศูนย์ศึกษาฯ, อายุ 48 ปี. สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2545
- องปุ่น ทองอักษรานนท์, ชาวบ้านถ้ำลอด, นักการภารโรง โรงเรียนห้วยแห้ง, อายุ 32 ปี. สัมภาษณ์ 23 เมษายน 2545
- อรพรรณ จิตติกุลภัทรวงศ์, ชาวบ้านถ้ำลอด, โค้ดเดินป่า, อายุ 23 ปี. สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2545
- อุทัย พงศ์วรานุภาพ, ชาวบ้านถ้ำลอด, ทำเครื่องเงิน, อายุ 24 ปี. สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2545
- อุทัย โรจน์เกษรสิน, ชาวบ้านถ้ำลอด, บริการล่องแพในถ้ำและรับจ้างที่โครงการฯ, อายุ 26 ปี. สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2545

บรรณานุกรม**ภาษาอังกฤษ****BOOK**

Samovar, Larry A. and Porter, Richard E. and Stefani, Lisa A. **Communication between Cultures**. (3rd ed). Belmont, California : Wadsworth Publishing Company.1998

INTERNET

Williamson, Karen L. **Opinion Leadership**, (http://www.ciadvertising.org/studies/student/00_spring/theory/kwilliam/public_html/theory/Origin.html). Prepared for Dr. John Leckenby, Professor. THEORIES OF PERSUASIVE COMMUNICATION AND CONSUMER DECISION-MAKING. The University of Texas at Austin Department of Advertising. 2000

ภาคผนวก ก

แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมงานก่อนการสำรวจและชุดคั่นทางโบราณคดี

(ปรีชา กาญจนาคม. 2540:25-36)

การเตรียมงานก่อนการสำรวจ

ในการสำรวจเพื่อหาร่องรอยหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดี จะต้องเตรียมสิ่งต่างๆ เพื่อให้งานสำรวจดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งมีขั้นตอนที่จะต้องดำเนินงานก่อนการสำรวจ คือ

1. เงินที่ใช้ในการสำรวจ
2. รวบรวมแผนที่แผนที่ของบริเวณที่จะไปสำรวจ
3. ศึกษาค้นคว้าหนังสือหรือเอกสารของบริเวณที่จะไปสำรวจ
4. ศึกษาแบบอย่างโบราณวัตถุสถานของบริเวณที่จะไปสำรวจ
5. ประสานงานกับบุคคลในท้องถิ่นที่จะไปสำรวจ
6. คณะสำรวจ
7. อุปกรณ์การสำรวจและพาหนะ
8. การประกันภัย

การเตรียมงานก่อนการขุดค้น

เพื่อให้การขุดค้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลทางวิชาการอย่างคุ้มค่ากับการลงทุน จึงต้องมีการเตรียมงานต่างๆ ให้เหมาะสมรัดกุมก่อนการขุดค้น คือ

1. เงินที่ใช้ในการขุดค้น
2. คณะขุดค้น
3. รวบรวมหลักฐานข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับแหล่งที่จะไปขุดค้น
4. อุปกรณ์การขุดค้นและยานพาหนะ
5. การประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลต่างๆ
6. ส่งส่วนล่วงหน้าเพื่อเตรียมการในเรื่องต่างๆ ให้เรียบร้อย
7. ประกันภัย

จากขั้นตอนการเตรียมงานก่อนการสำรวจและชุดคั่นทางโบราณคดี จะเห็นได้ว่า การประสานงาน ทั้งกับหน่วยงาน และบุคคล เป็นขั้นตอนหนึ่งที่นักโบราณคดีจะต้องคำนึงถึง เพื่อให้การดำเนินงานสำรวจหรือขุดค้นนั้นดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย

ในการสำรวจทางโบราณคดี ผู้สำรวจจะต้องประสานงานกับคนในท้องถิ่นที่จะไปสำรวจ ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง พระภิกษุ ครู หมอ และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เพื่อความสะดวก ความปลอดภัย และได้รับความร่วมมือในการสำรวจ ดังนั้น เมื่อผู้สำรวจเข้าไปทำงานในหมู่บ้าน ก็จะต้องทำตัวให้เข้ากับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพื่อจะได้หลักฐานข้อมูลที่เป็น

ประโยชน์ต่อการสำรวจมากที่สุด แต่ถ้าบุคคลเหล่านั้นไม่ชอบหรือไม่ไว้วางใจแล้ว ก็จะไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่พบโบราณวัตถุสถาน ผู้สำรวจก็จะได้หลักฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์หรือได้หลักฐานข้อมูลคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นผลให้ งานสำรวจไม่สมบูรณ์

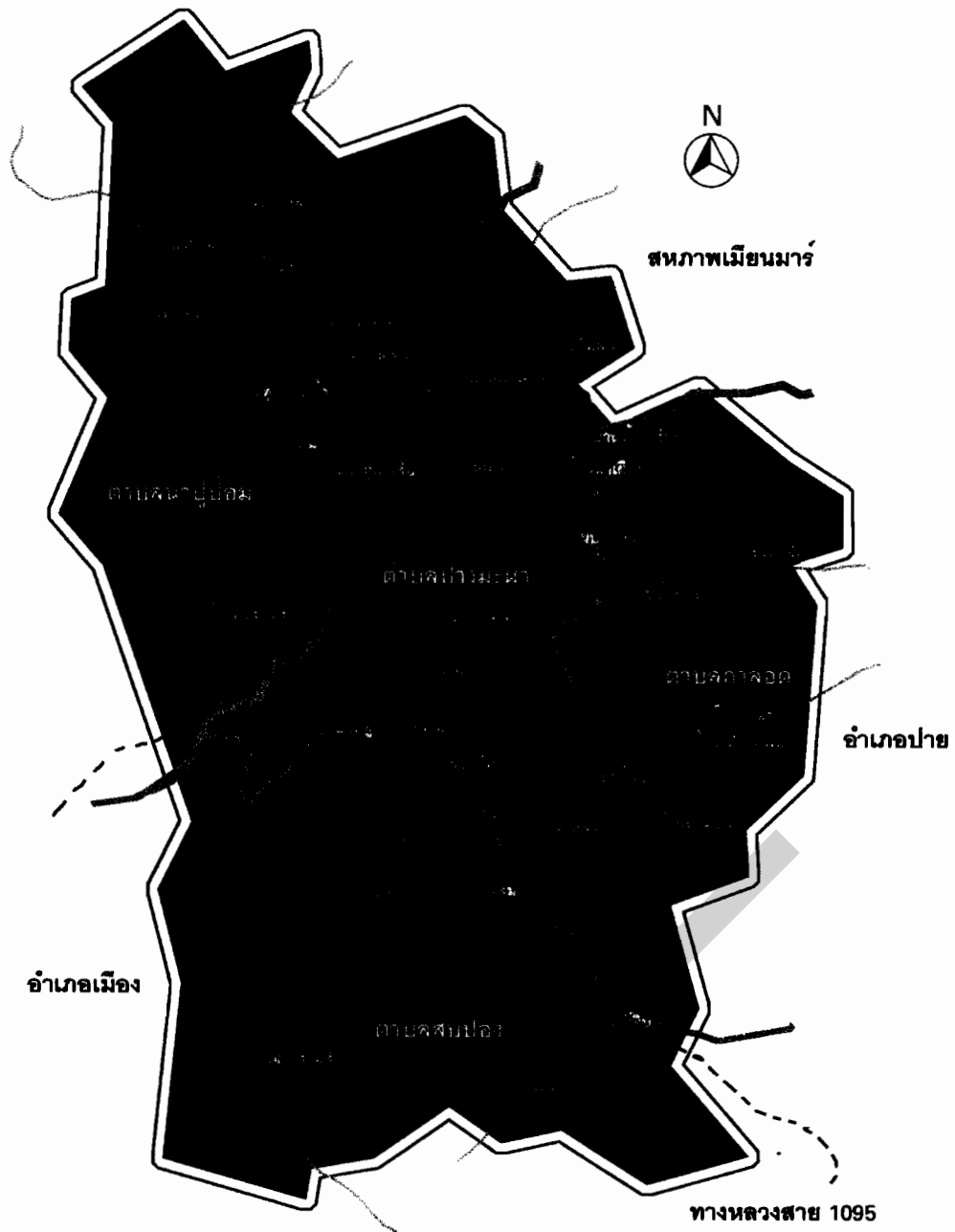
สำหรับการขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมายและได้รับความสะดวก ความปลอดภัย ฯลฯ ผู้ขุดค้นจะต้องประสานงานกับหน่วยงาน และบุคคลต่างๆ ดังนี้

1. ขออนุญาตเพื่อทำการขุดค้นต่อกรมศิลปากรตามกฎหมาย
2. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายท้องถิ่นที่จะไปทำการขุดค้น ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าหน้าที่ตำรวจ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ และผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือในท้องถิ่นนั้น ฯลฯ
3. ขออนุญาตจากเจ้าของที่ดินที่จะทำการขุดค้นเพื่อความถูกต้องตามกฎหมาย และควรจะทำเป็นลายลักษณ์อักษร

ในการสำรวจหรือขุดค้นทางโบราณคดี นักโบราณคดีควรสร้างสัมพันธภาพกับชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณนั้น ให้ทราบถึงนิสัยใจคอ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ รวมทั้งทำความรู้จักกับบุคคลที่เป็นที่นับถือของคนในถิ่นนั้น เช่น คหบดี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่า ครูใหญ่ หมอ ฯลฯ นักโบราณคดีต้องระลึกเสมอว่า หากมีการกระทบกระทั่งหรือขัดกับชาวบ้านในถิ่นนั้นแล้ว งานขุดค้นจะต้องประสบอุปสรรคหรือไม่สามารถจะดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย เมื่อนักโบราณคดีเข้ากับประชาชนในถิ่นนั้นได้อย่างแนบเนียนแล้วก็จะได้รับความสะดวกต่างๆ เช่น ในเรื่องการจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งจำเป็นแก่การขุดค้น ในเรื่องการจัดหาคนงาน ในการควบคุมบังคับบัญชาคนงาน เป็นต้น (กรมศิลปากร. 2517:106-107)

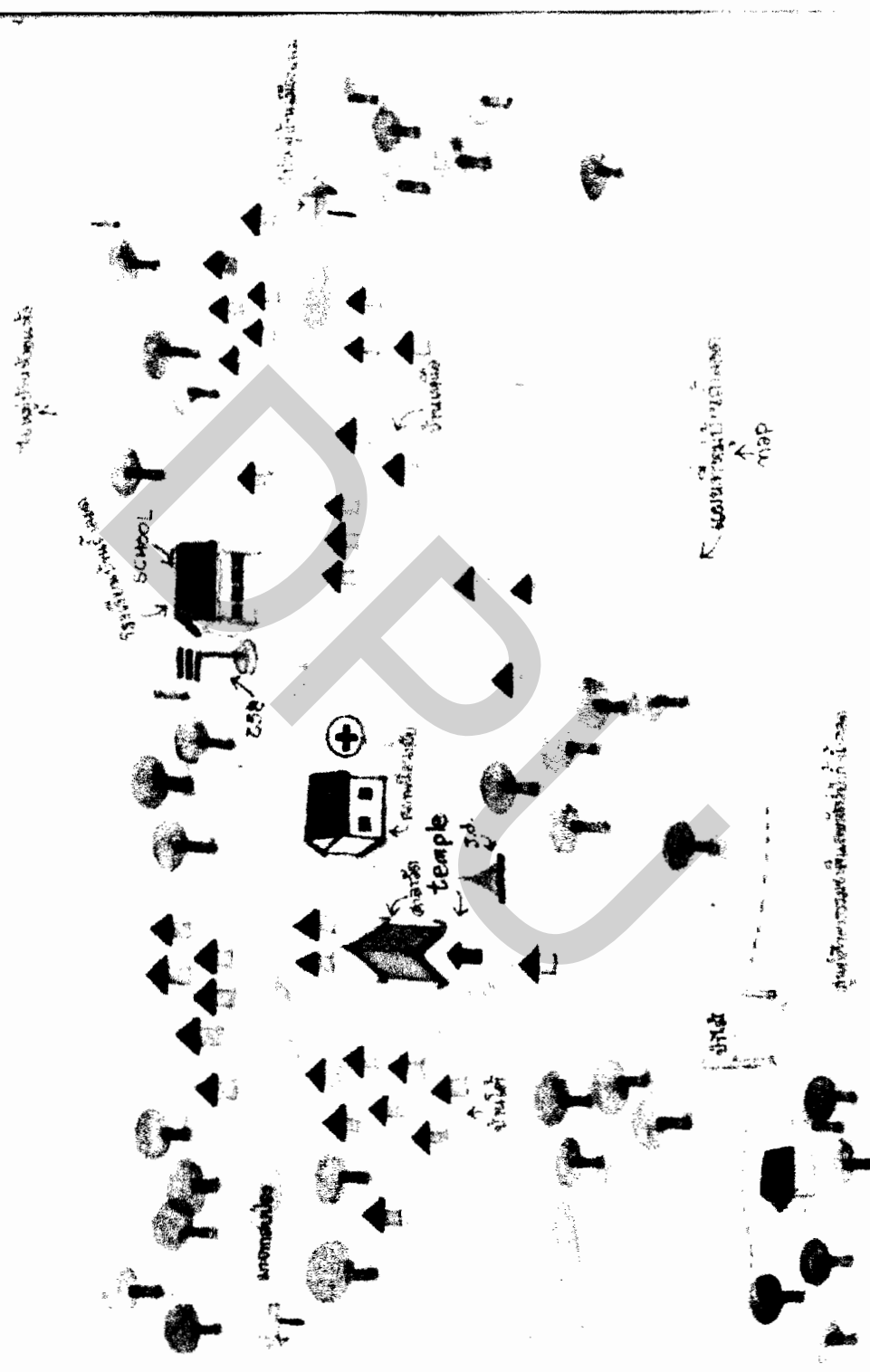
ภาคผนวก ข

แผนที่แสดงพื้นที่เขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

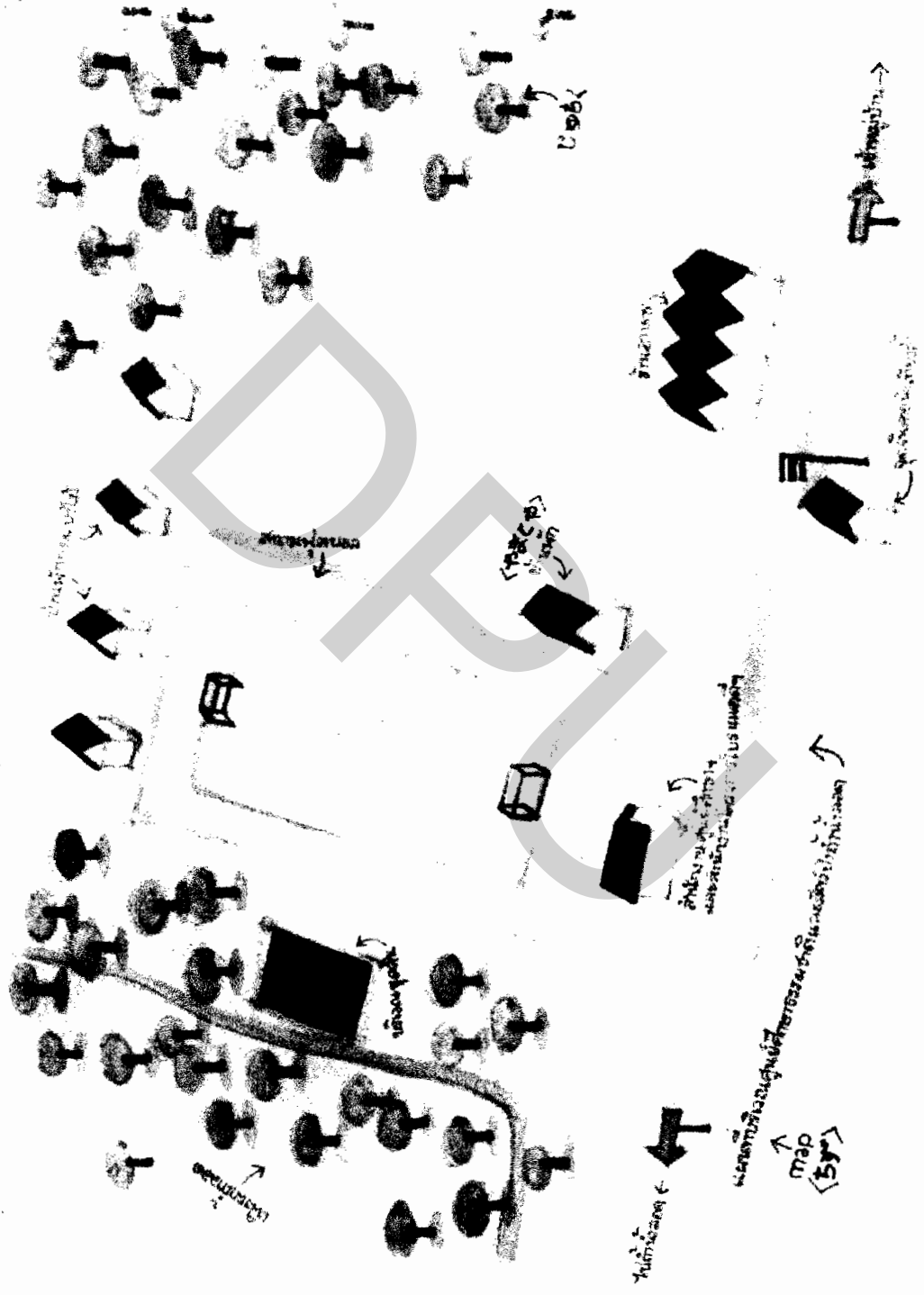

แผนที่บ้านถ้ำลอด

แผนที่บริเวณศูนย์ศึกษารวมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างแนวคำถามในการสัมภาษณ์นักโบราณคดี

- วิธีการขั้นตอน ในการดำเนินการสำรวจและขุดค้นเป็นอย่างไร
- วิธีการขั้นตอน ในการดำเนินการขออนุญาตสำรวจและขุดค้นต่อชุมชนบ้านถ้ำลอดเป็นอย่างไร
- วิชาโบราณคดีให้ความสำคัญในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- นักโบราณคดีให้ความสำคัญในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- การศึกษาวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชนในพื้นที่ทำการสำรวจหรือขุดค้นมีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร
- มีการศึกษาวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชนบ้านถ้ำลอดก่อนการสำรวจและขุดค้นหรือไม่ อย่างไร
- การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนมีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร
- มีการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนบ้านถ้ำลอดหรือไม่ อย่างไร
- การสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านถ้ำลอดมีปัญหาเกี่ยวกับชุมชนบ้างหรือไม่ (ถ้ามี) อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหา
- มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวในการทำงานกับชุมชนบ้านถ้ำลอดหรือไม่ อย่างไร
- ปัญหาที่พบในการสำรวจและขุดค้นของโครงการฯ
- ปัญหาที่พบในการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด
- มีทัศนคติต่อชุมชนบ้านถ้ำลอดและสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างไร

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์คำถามอาจเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ มีความเป็นกันเองและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

ตัวอย่างแนวคำถามในการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน

- ทราบถึงการเข้ามาสำรวจและจุดค้นของโครงการหรือไม่ และทราบได้อย่างไร
- ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจให้มีการสำรวจและจุดค้นในชุมชนได้ คือใคร
- ทิศนคติต่อนักโบราณคดี การเข้ามาสำรวจและการจุดค้นของโครงการฯ
- เคยมีนักโบราณคดีกลุ่มอื่นเข้ามาในชุมชนหรือไม่
- การสำรวจและจุดค้นทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
- ความคิดเห็นที่มีต่อการเข้ามาจุดค้นของโครงการฯ
- ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชนที่สำคัญมีอะไรบ้าง
- การจุดค้นของโครงการฯ ขัดกับความเชื่อของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์คำถามอาจเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ มีคำถามนำเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย มีความเป็นกันเองและใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย

ภาคผนวก ง

ตารางเวลาในการทำงานของนักโบราณคดีในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด

7.45-8.15 น.	-อาหารเช้า-
8.15-8.30 น.	เตรียมเครื่องมือเครื่องใช้
8.30 น.	เริ่มปฏิบัติงานช่วงเช้า
12.00-13.30 น.	-พักเที่ยง-
13.30 น.	เริ่มปฏิบัติงานช่วงบ่าย
16.00 น.	เก็บเครื่องมือ
16.30 น.	บรรยายสรุปการขุดค้น
17.00 น.	กลับที่พัก
18.30 น.	-อาหารค่ำ- พักผ่อนตามอัธยาศัย
20.00 น.	เคลียร์งาน
21.00 น.	ส่งรายงานประจำวัน
22.30 น.	ปิดไฟ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ เมธิตา เบญจพงษ์
วันเดือนปีเกิด 30 เมษายน พ.ศ. 2519

ประวัติการศึกษา

- ปี 2522-2531 : อนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเบญจมินทร์ กรุงเทพมหานคร
- ปี 2531-2534 : มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง 3 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร
- ปี 2534-2537 : ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) คณะเทคโนโลยีทัศนสื่อสาร สาขาวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ
- ปี 2537-2541 : ปริญญาตรี คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
- ปี 2542 : ศึกษาต่อระดับปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ประวัติการทำงาน

- ปี 2539-2541 : บริษัท The Little Rock จำกัด
ตำแหน่ง ช่างภาพ นิตยสาร the boy
- ปี 2543-2546 : บริษัท MAY MEDIA International จำกัด
ตำแหน่ง ช่างภาพ นิตยสาร V plus
- ปี 2546 : บริษัท Hi-Yes MUSIC จำกัด
ตำแหน่ง ฝ่ายประชาสัมพันธ์